Le velük!

Gyermekkorom egy részét az újpesti leányjavító intézet szomszédságban töltöttem. Egészen pontosan az alatt az átjáró alatt volt a titokzatos, sárga épület, amely a házunk és az iskolám között ívelt át.

Élő lelket nem láttam soha a közelében, akárhogy meresztettem a szemem reggelente és délutánonként, az iskola és hazafelé. Azt hallottam, hogy csupa rossz kislányt tartanak ott fogva. El sem tudtam képzelni, hogy milyenek lehetnek a rossz kislányok. Mert vannak pajkosak meg rendetlenek, de rosszak a fiúk szoktak lenni; olyan elvetemülten rosszak pedig, hogy rácsok mögé kelljen zárni őket, csak felnőttek.

Úgy gondoltam, hogy ezek mégiscsak összelopkodott jókislányok lehetnek, akiket az ablakhoz sem engednek, nehogy a világ tudomást szerezzen arról, hogy miféle csúfság zajlik a bizarr nevű intézményben.

Sokáig kísértett a sárga épület, még álmaiban is előjött, féltem, ha valami butaságot követek el, a rozsdás vasak másik oldalára kerülök, valami rikoltozó, hollókinézetű igazgatónő karmai közé, ahonnan aztán nincs menekvés.

Aztán évekkel később riportot olvastam a javítandó lányokról egy női magazinban: hogy állandóan megszöktek otthonról – azaz valamely árvaellátó intézményből –, meg aztán onnan Újpestről is; ittak, drogoztak, verekedtek, kurválkodtak stb. Egy másik cikkben meg azt, hogy az ilyen típusú intézmények előtt karvalyként köröznek a stricik, és hogy ezek a lányok pár jó szóért velük mennek, hogy aztán végleg kurvákká váljanak. Hibába javították meg őket odabent, újra „rosszak" lettek.

És aki rossz, az rács mögé való, maradjon is ott, hogy a rácson innen boldogság lehessen.

Sőt. Menjen minél több selejtes a rács mögé, hogy ne csúfítsák az utcát meg az életet. Vagy ne is rács mögé (mert akkor a rácstalanok fizetik a rácsokat), hanem a rácson túli túlra. Egy másik világba, egy másik naprendszerbe, ott bűnözzenek meg hajléktalankodjanak, ha már úgysem értenek máshoz. Ugye?

Le a rácsokkal, le a rács mögé valókkal! Le a kislányokkal!

Kertész Anna

csillag1011.indd 1 2010.11.15. 13:13:43

Igor Lazin: Kalandra fel

csillag1011.indd 2 2010.11.15. 13:13:43

Tartalomjegyzék

Kertész Anna: *Le velük!* 1

Csillagszem

Tejút

Rejtő Jenő: *Börtön* (novella) 4

Csillagvizsgáló

Legát Tibor: *Astoria fegyház* (regényrészlet) 8

Kiss Ottó: *A másik ország* (regényrészlet) 10

Jónás Tamás: *Akik félnek; Gyere velem; Sok ni* (versek) 17

Csillagfényben

Miklya Anna: *Színes cuccok* 21

Nagy Ildikó Noémi: *Orális higiénia* 23

Csillagkép

Árki Tibi: *Igor nem utópia – Igor Lazin kisplasztikái elé* 26

Csillagpor

Kalász István: *A kiút* 28

Schüttler Tamás: *Deszkapalánk az utca közepén* 31

Bánki György: *Alfred Adler a nagyvárosban* 34

Csillag Marci: *Mártírok útja – kalandozás a börtönfilmek világában* 39

Csillagtér

Kiss Barnabás: *Noé modern bárkái* 41

Hradeczky Kata: *A kívül rekedtek és a kizártak* 45

Györe Gabriella: *Felnőttmesék* 49

Biczó Gabriella: *„A kulcs mindig az én kezemben volt”* 54

Kovai Cecília: *Azon a bizonyos helyen* 59

Hajléktalaninterjú

„Csak hát sorozatos” 63

Szociális információk 68

Kicsi Csillag

Mese

Vécsei Rita Andrea: *Bernát napsütésben, néha esőben* (részlet) 71

Könyvajánló

Tamás Zsuzsa: *Kész cirkusz!* 73

Módra Ildikó: *Trapp* (részlet) 74

SZERZŐINK 76

csillag1011.indd 3 2010.11.15. 13:13:44

REJTŐ JENŐ

Börtön

Kora reggel van. Borotválkozom, és közben kinézek az ablakon. Az ablak alatt látható a valószínűtlenül keskeny Speer folyócska. Itt lakom, a folyóról elnevezett szállóban, amely nélkülözi ugyan a modern hotelkultúra különlegesebb vívmányait, de Zürichhez mérten feltűnően olcsó. A japán diákkolónia zöme lakik ebben a hotelban, csupa bizalmatlan tekintetű, misztikus vágású arc. A szálló tulajdonosa, aki egyszersmind szobapincér is, bizonyos Bollag, harcsabajuszú, hatalmas egyén; azt állítja, hogy sárga lakói többet érnek, mint az európaiak. Az európaiakról van egy régen kialakult véleményem, amely nem ellenkezik homlokegyenest a tulajdonoséval. Elkészültem a borotválkozással, és timsózás közben a tükörbe illesztett térképet nézem, amely a Zürichi-tó két oldalán szétágazó vasútvonal állomásait ábrázolja. A vörössel áthúzott megállóknál már jártam. Hátra van még: Zoliikon, Erlenbach, Küssnacht és Wollishoffen. Mielőtt az útirányról határoznék, meg kell hallgatnom a bajor diákokat. Kék kabátot veszek, porcelánnadrágot, mustárszínű glaszékesztyűt és egy csontfejű sétapálcát. Leérek a hotelhallba, amely tulajdonképpen kávémérés, csengős bejárattal az utcáról, és középen egy nagy biliárdasztallal, amelyen ilyenkor olcsó sütemények pihennek, organtinnal letakarva. Néhány lépés, és már kint vagyok a Bahnhofstrassén. Az egyetlen világvárosi utcája Zürichnek, de ez aztán igazán világvárosi! Milyen hotelek! Milyen bankok és üzletek! És milyen árak! Azonnal sejthetővé válik, hogy micsoda elsőrangú emberek fordulnak itt meg a világ minden tájáról. Csak a történelmi zürichi tőzsde igénytelen, lapos épülete kelt osztatlanul csalódást minden idegenben.

Hét óra van. Bemegyek a St. Anna Hof kávéházba reggelizni. A két bajor már ott van, leülök a közelükbe, és látszólag újságot olvasok. Ezek a bajorok árnyékképekkel, úgynevezett sziluettekkel ügynökölnek a tó körül, ahol csupa előkelő villa és gyönyörű kastély van. Dühösek, mert egy láthatatlan ügynök mindennap lejárja közvetlen előttük a helységeket. Ama boldog emberek, akik még nem házaltak, nem is sejtik, hogy milyen haszontalanná teszi a házaló működését, ha valaki bármilyen más áruval is, de közvetlenül előtte jár házról házra. A leggazdagabb háziasszonynál is van egy kialakult ökonómia, amely szerint ugyanazon a délelőttön két házalótól nem vásárol. A bajor diákok mindennap elátkozták a láthatatlan ügynököt, és új tervet eszeltek ki, hogy miképpen előzzék meg. A helységek kis száma élet-halál kérdéssé tette, hogy ugyanazon a környéken, mint például a Zürichi-tó körüli nyaralóhelyek ügynöki körzete, egyik házaló megelőzze a másikat. A két bajor nem sejtette, hogy az ismeretlen ellenség, minden ügynöki gyanún felül álló eleganciájával, naponta mellettük reggelizik személyemben, és elhatározásaiktól teszi függővé, hogy hová menjen aznap a Stadt Rapperswill nevű gőzössel. A bajorok elhatározták, hogy lemennek a tó túlsó végére Wollinshoffenig, és visszafelé jönnek: Küssnacht, Erlenbach és Herliberg irányában. Nyomban elhatároztam, hogy én egy megállóval feljebb, Küssnachtban kezdem, és előttük járva jövök visszafelé. Ismétlem, hogy ezen a szűk helyen egyetlen helység elveszítése is érzékeny kárt jelentett, és a naponta küzdő ember könyörtelen életformái törvényszerűen írják elő a kedvező

csillag1011.indd 4 2010.11.15. 13:13:44

feltételek legteljesebb kihasználását. De vajon szolgálhatjuk-e társadalmunkban saját érdekeinket, anélkül hogy másokét sértenénk? Kereshetünk-e olyan pénzt, amely, ténykedésünk nélkül, nem kerülne más emberek zsebébe…? E kihegyezetten ránk meredő életelveken meditáltam, míg a gőzös lassan haladt a gyönyörű tavon, és szemben, de nagyon messze, a hófödte Alpok csúcsai ágaskodtak néhány alacsonyan terjengő felhőcsoport felett…

Ez a szó, hogy Küssnacht, amely Schiller költészetétől oly patinásan élt bennem, azon a délelőttön végképp levitézlett romantikájával, és mint a házalás sivár képzettársa merül fel emlékeimből. Gyönyörű parkok, remek kastélyok és pompás úrilakok vannak a sima, bitumin országút két szegélyén. Ha becsengetek valahová, a kapu felett egy kis, kerek ablakon női fej kukkan elő. Azt mondom, hogy a „madammal” akarok beszélni. És megindul egy körülményes dialógus emeletnyi távolságból. Rettenetes svájci szokás. Mivel nincs nálam csomag vagy táska, és kesztyűm, valamint botom kihangsúlyozzák látogatásom magánjellegét, lejön a szobalány, és kéri a névjegyemet. Átadom a kártyát, amelyen a kereszt- és vezetéknevem közé egy magam adományozta „von” szócska van illesztve. A bizalmatlanság egy szikrája még él benne, de miután semmi gyanúsat nem talál rajtam, mégiscsak beviszi a névjegyemet. Nemsokára megjelenik csodálkozva a háziasszony, mire villámgyorsan kirántom selyempapírba csomagolt „petité poin” nevű hímzéseimet belső zsebemből, és máris hadarom mondanivalómat. Ilyenkor, természetesen, a szobalány már nem szólhat, én viszont olyan helyekre is bejutok, ahová ügynök sohasem teheti be lábát. Divatos külsőm tehát tulajdonképpen egy munkaruha, amelyet a háztartásbeli alkalmazottak megtévesztésére használok. Küssnachtban azonban, mintha az ördög járt volna előttem házalni, egész délelőtt egy hímzést sem adtam el, ami eddig még nem fordult elő. Midőn a balszerencse ilyen mélyponthoz ér, én mindig új erőre kapok, abból a feltevésből kiindulva, hogy rosszabb már nem lehet, és mert az események örökké variálódnak, tehát jobbnak kell következni. És zsibbadtra fáradt lábaimmal újra nekivágtam az országútnak. A község vége felé kisebb családi házak következtek, amelyeknél az ablakfüggönyök szemmel látható minősége után szoktam eldönteni, hogy melyikben érdemes próbálkozni. Végre megszületett az első üzlet, eladtam az Arató pár című hímzést negyven frankért. Mikor kiértem a kapun, és éppen hajtogattam össze a selyempapírt, sovány, szomorú ember jött mellém, hatalmas farkaskutyával, és azt mondta, hogy jöjjek vele. Delet harangoztak… Mit is tehettem volna mást? Mentem. Egy benzinkútnál knickerbockeres amerikaiak gajdoltak vesztegelő autójuk körül, és libák tipegtek át az úton…

Megyek a foglár előtt a hosszú folyosókon, és kulcsok csörömpölnek mögöttem. Homályos nappali világítása van a folyosónak, amelyről csak elvétve nyílik egy-egy ablak a szomorú udvarra. Furcsa és nyomasztó tudat az, hogy nemsokára bezárnak mögöttem egy ajtót, amelyhez csak olyan embereknek van kulcsuk, akik haragszanak rám. Az igazságszolgáltatás kihalt folyosói homályos fordulókba torkollnak, és amerre nézek, csupa ajtó, néma, mozdulatlan ajtók.

Cellám elég tágas, oldalfalain két-két ágy. Az ágyakat nappal fel lehet csatolni úgy, hogy egészen a falhoz simulnak. Cellatársam is van, alacsony, őszes, kövér ember, olyan, mint valami vidéki zsidó kocsmáros. Először figyelmesen végignéz, azután bizalmas közvetlenséggel kérdezi:

csillag1011.indd 5 2010.11.15. 13:13:44

– Sup? sup? – Rövid, jelentős kézmozdulattal illusztrálja a szavait. Nemsokára megtudom, hogy Gugenheimnek hívják, és dísztárgyakkal házal. Még az általános svájciaknál is rosszabbul beszél németül. Mintha sürgönyt fogalmazna:

– Bern Kanton guter Kanton, Luzern Kanton auch guter Kanton, Zürich Kanton sehr schlechter Kanton: gleich sup, sup…

Miért nem mondja ki ez az ember a névelőket?

Mennél tovább nézem, annál furcsábbnak tűnik előttem, hogy nem hagyják házalni. Hát mit csináljon ez a Gugenheim? Csak rá kell nézni, és az ember rögtön látja, hogy született házaló. A búcsúzó nap rőtszínű sugarai tűznek be az ablakon, és tavaszi hangulattal feszítik tűrhetetlenné a börtön levegőjét. Nem is sejtem, hogy mióta beszél már Gugenheim, csak éppen valami ösztönös udvariasságból belefigyelek özönlő szavai közé, és ezt hallom:

– Öt gyermekem van – mondja gondterhelten –, áj, áj, ki fog azoknak enni adni… A feleségem már két éve nem tud járni. Mit csinál majd a Johan, a Henrik és főleg a Márkus? Kérem, a Márkust, azt még üvegből táplálják… Áj, áj, meine fünef Kindern, nebich… – mondja azzal a rutinos siránkozással, amely az ilyen örökké panaszos beszédű ember iránt elszigeteli a részvétünket, mert olyan folyamatosan sír, mintha litániát énekelne. Ahogy lassan bekövetkezik az alkonyat, kihúzódnak cellánkból a langyos sugarak. Kiveszek a nadrágom felhajtásából egy cigarettát, ugyanonnan dörzsgyufát is, és rágyújtok. Gugenheim ezek után ellenséges gyanakvással néz rám. Nyilvánvaló, hogy valami nagy szélhámos lehetek, esetleg az alvilágnak is tagja, ettől a társadalmi osztálytól pedig ő is irtózik, mert Gugenheim becsületes ember, csak meg nem engedett formák között kereskedik. De néhány pillanat múlva már transzba esik a füsttől, két kézzel legyezi a nikotin balzsamos illatát orra irányába, és miután átadom a cigaretta végét, boldog szippantásokkal szívja, amíg a körme pereméig parázslik.

Ajtónk előtt zörögnek a keresztvasak, és belép egy újabb cellatársunk. Az egyik bajor! Szintén cipőzsinór nélkül van, és rendkívül morózusan néz körül. Ez a bajor nem valami férfiasan viselte el a sorsát. Nagyon fejlett szókinccsel káromkodott, csak a „verdammt” kifejezést használta kissé sűrűn, ami sokat levont indulatmegnyilvánulásainak stiláris értékéből. Mikor engem meglátott, olyan buta csodálkozással ámult rám, hogy hangosan felkacagtam. Bizonyára abban a pillanatban megoldódott előtte a láthatatlan konkurens rejtélye. Támadóan felém lépett, és nyersen kérdezte:

– Maga hímzésekkel házalt a Zürichi-tó körül?!

– Eltalálta – feleltem, és jó erősen megfogtam a vizeskancsót. A tagbaszakadt bajor egy pillanatig tanácstalanul állt, aztán természetesen azt mondta: „verdammt!”. Nem hiszem, hogy a kancsótól ijedt meg, inkább letört lelkiállapotában még annyi emócióra sem volt képes, hogy verekedésre buzdítsa önmagát. Megvetően legyintett felém, s mint aki már semmit sem bán, kétségbeesetten leroskadt a padra.

– Nézze – mondtam neki őszinte részvéttel –, most már kétszeres kollégám, úgy is mint fegyenc, úgy is mint házaló, ennyire közös sorsban illene, hogy kibéküljünk itt. Tegye a kezét a szívére: az én helyemben maga sem tett volna másképpen.

A bajor nem felelt. Biztosan azt gondolta, hogy semmi köze hozzám. Lecsatolta az ágyát, és lefeküdt egy tuskószerű zuhanással, ahogy némely ember úgy képes végigdőlni valami ágyon, mint akit villám sújtott, talán azért, hogy a halálkívánó vágyával így élő

csillag1011.indd 6 2010.11.15. 13:13:44

állapotban konvertáljon… A fegyőr beszólt a leslyukon, és felvilágosította a bajort arról a körülményről, amely, úgy látszik, kikerülte a figyelmét, hogy jelenleg nincs hotelban, és itt este hét óra előtt tilos lefeküdni. Talán felesleges is mondanom, hogy a bajor így szólt: „verdammt!”. Aztán nagy léptekkel járt fel és alá, a melle sebesen emelkedett, az orrcimpái remegtek, és könny ült ki a két szemére. Ketten, régi fegyházlakók, egy megértő pillantással közösen konstatáltuk, hogy ez ifjú először van börtönben.

Vacsorára paradicsomos spagettit kapunk. Európa börtönintézményei között féregmentesség és ellátás dolgában kétségtelenül Svájcot illeti az első hely. A bajor, persze, hozzá sem nyúlt a vacsorához. Ahogy az ételre néz, egy tétova kézmozdulat a torka felé elárulja, hogy a spagetti puszta látásától hányingere van. A börtönélet első benyomásai nagyon sok tekintetben hasonlítanak a tengeribetegséghez. Gugenheim valóságos szimfóniával kíséri a táplálkozását. A csámcsogásnak, szuszogásnak, szürcsölésnek olyan változatos zajával eszik, hogy betölti vele az egész cellát. Közben folyton a bajor adagjával kacérkodik, és mikor megkapja, olyan mohón tünteti el, mint aki egész nap nem jutott ennivalóhoz. Holott a fegyházban ez kizárt dolog. Valahol a közelben harangoznak. Svájcban nagyon sokat harangoznak.

Éjszaka van. A felettem levő ágyban alszik a bajor, a túlsó oldalon Gugenheim változatos fiziológiai koncertszámai közül éppen a hortyogás van műsoron. Képzeletben végigsétálok a Bahnhofstrassén, magam előtt látom az előkelő St. Gothard Hotel csillárok között ragyogó, bordó pompáját, a világhírű Hugenin cukrászda plüssfoteljait. Ebben a cukrászdában nincsen szék, csak sok-sok óriási fotel. Hallom a lesablakot zörögni. Most az őr befigyel, hogy nem csinálunk-e álmunkban valami szabálytalanságot, hárman, orvházalók, ahogy ott fekszünk.

Börtön…? Meg lehet szokni.

Élni…? Örülni…? Szenvedni…?

Gugenheim hortyog, és négy fal áll körülöttünk mozdulatlanul…

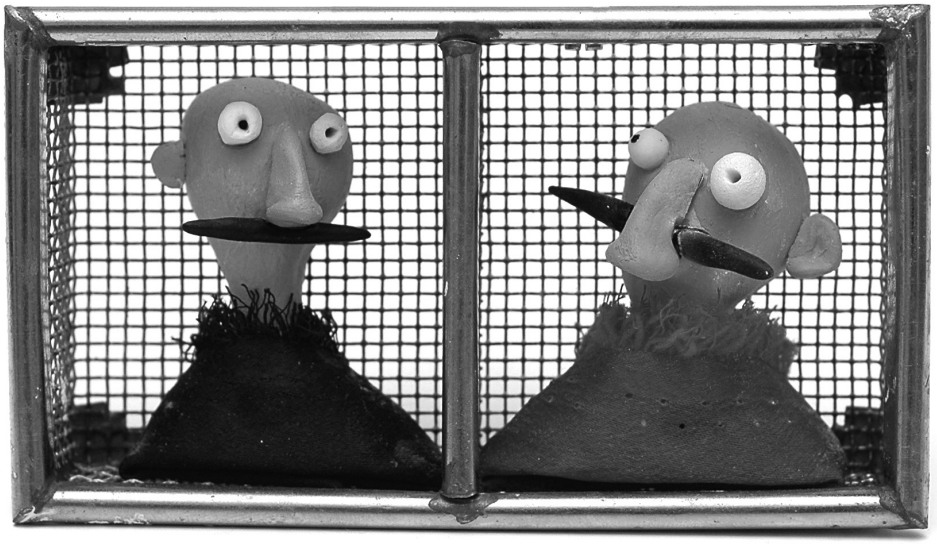

Igor Lazin: Ma és régen

csillag1011.indd 7 2010.11.15. 13:13:44

LEGÁT TIBOR

Astoria fegyház

A velencei csillár olykor elaludt, a cigány az Internacionálét húzta, de az ezüsttálcával szikrát vető pincérsereg rezzenéstelen arccal szervírozta a kor specialitásait, a becsinált levest, a lóbécsit, a paprikás kásával töltött marhabelet. Nemcsak az étlap, a közönség is megváltozott: pár hónapja még arisztokraták, felsőházi képviselők, diplomaták, olykor egy-egy hivatalos személy a bécsi udvarból, most meg csupa kávéházi népség – émelyítő füstfelhőben, erősen ittasan, egymást tromfolva a világmegváltásban. Most épp egy nagydarab, keménykalapos, matróztrikós férfi próbál felmászni az asztalra, hogy sűrű káromkodás közepette ossza meg nézeteit, de amikor a mutatvány súlypontáthelyezése tenyereléssel ér véget, és pont a forró levesestálba, üvölteni kezd a rossz ripacs. Leültetik egy székre, szódát fröcskölnek összeégett kézfejére, de csak mondja és mondja: – Az elvtársak azt üzenik, hogy a világforradalmat nem lehet sorompókkal megállítani. Nem, nem és nem és nem!

– Miféle sorompók? – kérdez vissza a terem végéből a másik papagáj, cingár kis firkász, pecsétes, fehér zsakettben, alatta futballdressz. – Hát nem tudja az elvtárs, hogy Magyarországnak éppen nincsenek határai? Persze az is lehet, hogy már Magyarország sincs! Mondta valaki, hogy van? – tárja szét a karját, várva a hatást, de szokás szerint a kutya sem törődik vele. Ráadásul éppen végszóra lendül a forgóajtó, akármi legyek, ha ez a dzsigoló nem Szinyei-Sturm Rezső vezérkari százados, persze szigorúan civilben. Vajon miért nyalogatja bal kisujján az ezerkarátos briliánsgyűrűt?

De pokolba evvel a hitvány közönséggel! A magam részéről, inkább a hely szellemének adóznék tisztelettel. Mert hiába minden aktuális silányság, a mostanában rendszeressé váló áramkimaradás, a büdös dohány meg a büdös hús, az Astoria Szálló ragyogását még az ilyen ocsmányságok sem árnyékolhatják be. És az sem, hogy 1919 februárjára már pazar kis fegyházzá alakították át, nemcsak a pincéjét, de egynémely lakosztályát is. A 101-esben, vagyis a cs. és kir. apartmanban például Kun Bélát őrzik; november óta hangoskodott a fővárosban, épp ideje volt kissé kiiktatni. Azt beszélik, hogy jól megverték, kopaszra nyírták, aztán odaláncolták a falhoz, enni-inni csak úgy tud, ha lenyalja az arcába löttyintett levest, vizet. A kávéházi mutatványosok meg a forradalmi ifjúság roppant felháborítónak tartja az esetet, bár ebben talán az a legizgalmasabb, hogy ilyenkor, a mártíravatáson, óhatatlanul felszínre tör az érzelmek esztétikája. Például milyen szép az a rövidre nyírt hajú kislány, ahogy könnye csordul, és szipogva emlegeti a szegény Kun elvtársat. És az a bőrkabátos legény? Ahogy torkaszakadtából üvölti: „Igazságot!”, épp olyan, mint egy görög atléta, aki ugyan veszített, de a szégyen, majd az azt követő elszántság tökéletes kisugárzást kölcsönöz lényének. De mit mond a filozófus? Nem sokat. „A kommunista párt november közepén alakult meg. Az első hónapok munkáját az agitáció, a kommunista tanok nagyarányú propagálása töltötte ki. (A legelfogultabb bíráló is el fogja ismerni, hogy ezen a téren igen sok történt.) Február első felében került a mozgalom abba a stádiumba, hogy a komoly szervező munka

csillag1011.indd 8 2010.11.15. 13:13:44

megkezdődhetett. Akkor jött a Népszava előtti tüntetés, Kun Béláék elfogatása – és a szervező munka megakadt."[1]

Erre azért nem vennék mérget. Legyen elég most annyi, hogy ha az Astoria Szálló en bloc ragyogása árnyékolhatatlan káprázat, akkor elfogynak a szavak, mikor bepillantunk a cs. és kir. lakosztályba. A vendég tiszteletére vörös selyemtapétát raktak, az ágy fölötti hatalmas olajfestményen Lenin elvtárs épp egy meztelen leányzót eltaposó, a cári koronát viselő medve torkát harapja el; ahány vércsepp, annyi apró vörös csillag. Az ágy lábánál már a valóságosan is legyőzött medve a teríték, két csupasz fiúka fekszik rajta, édes ölelésben. Az elefántcsontból faragott asztalkán színarany telefonkészülék. A szintén pucér Kun Béla felemeli a kagylót, aztán meggondolja magát, és visszateszi. – Ébresztő, srácok! – kiáltja, közben magára kapja sarlókalapácsos bársonyköntösét. A fiúk a szemüket törlik, feltápászkodnak, és puszit nyomnak a derék kommunista homlokára. De már itt is a szobapincér, a tálcán édes orosz pezsgő, fantasztikus gyümölcsök, francia bonbon és persze frissen fejt kaviár egyenest a Fehér-tengerről, Iljics mágus bűvös trafikjából. – Béla bá, a Maxim-géppuska jön-e már? – ásít nagyot az egyik fiú, egyszerűen csak Novák, mert ha a keresztnevét kérdik, azt mondja, Jan, annak meg semmi értelme. – Aztán hova vinnéd, hülyegyerek? – zrikálja a másik, az idősebb, a Szarcsik Andor, akiről azt beszélik a kikötőben, hogy tizenhatban még ilyen-olyan ellentengernagyok babája volt, de mostanában ilyen világot élünk, beszélnek összevissza a népek. – Mindent a maga idején, fiacskám – simogatja meg a Novák buksiját Kun elvtárs, majd belemarkol a tálba, egy marék kaviárt a fiú combjára ken, onnan nyalogatja. Nem mondhatnám, hogy bárkinek is hiányozna a telefon, de hát a forradalmi idők az mégsem kívánságműsor. Kun kaviárral teli szájjal nyúl a kagyló után, „Itt Kun!", de közben arra gondol, hogy várna ő még evvel forradalommal, ha őt kérdeznék, ezt a Moszkvából faszolt tízezer aranyrubelecskét inkább a puritán börtönkosztra költené, nem géppuskára. De hát pont ez a baj! Épp őt kérdezi a vonal másik végén egy hang.

Részlet az Alagút *című, készülő történelmi regényből*

[1] Lukács György, *Önkritika,* Proletár, 1920, Bécs

csillag1011.indd 9 2010.11.15. 13:13:45

KISS OTTÓ

A másik ország

Se mosógépem, se barátnőm nem lett, mert a következő év elején megkaptam a katonai behívót. Pedig addigra már sikerült az albérletet viszonylag otthonossá tennem, jól éreztem ott magam, a konyhaasztalra terítőt, a repedt tükör alá polcot, a szennyes ruháknak fonott kosarat vettem a piacon. Korábban a szobaszőnyegre terített plédeken feküdtem, de amint hidegebbre fordult az idő, egy vasárnap délelőtt a főbérlőtől lószőrrel bélelt ágybetétet kaptam, és aznap este már azon aludtam. A nyomdai találkozás után éjszakánként nem Petra vagy a strandról ismert fürdőruhás lány járt a fejemben, Judit mosolygott rám fekete pólóban és piros nadrágban a folyosón, néha pohár Hubertusszal a kezében Edit citkói ágya mellől. Volt, hogy fürdőruhában láttam, volt, hogy pulóverben, ilyenkor mellém ült és öltöztetni kezdett, én pedig azt képzeltem, hogy valódi ágyon fekszem. Nagy jelentőséget ugyan nem tulajdonítottam az álmoknak, csak reggel jutottak eszembe, nappal soha nem gondoltam rájuk, és azon se gondolkodtam, hogy ez most jó vagy nem jó, egyszerűen megállapítottam magamban, hogy így van, és kész.

Azután, hogy összefutottam vele a nyomdában, kerestem az alkalmat a találkozásra, de nem tudtam, hol lakik, így támpontul csak a munkahelye szolgált. Márta januárban háromszor is megkért, hogy menjek be, Juditot mégis csak egyszer láttam, akkor meg éppen nem volt jó kedve, az üzemvezető fennhangon magyarázott neki valamit túlóra ügyben, így annak is örültem, hogy rám köszön, és hogy a szituáció ellenére lopva felém int. Nem vártam meg, amíg abbamarad a vita, gondoltam, lesz megfelelőbb helyzet is, hogy szót váltsak vele, de a másik két alkalommal bent sem volt, a munkatársai azt mondták, délelőttös.

A pénzem nagyon lassan gyűlt, bár a cigarettát kivéve gyakorlatilag csupán ételre költöttem, ritkán sörre vagy mozira. Általában párizsit, főzőkolbászt, tejet és kenyeret vettem, alkalmanként, ha megkívántam a meleg ételt, sütöttem magamnak néhány tükörtojást a villanyrezsón, vagy elmentem a közértbe töltött káposztás konzervért, azt csak forró vízbe kellett dobnom, öt perc múlva készen lett. Januártól egyébként ismét voltak központi áremelések, pedig egy évvel korábban, ’84 elején elég rendesen megemeltek sok mindent, a húskészítményeket például több mint húsz százalékkal, és öreganyám is panaszkodott, hogy nagyon drága lett a tüzelőolaj.

Ecklerrel havonta egyszer, maximum kétszer találkoztam. Beültünk sörözni az Alfába, vagy moziba mentünk, de volt, hogy az ikrekhez csatlakoztam munka után. Békésen el lehetett velük ücsörögni, nagyon ritkán szólaltak meg, többnyire én beszéltem. Elsősorban azokat a dolgokat hoztam szóba, amelyekről Imrétől hallottam, mert ő az iskolán kívül, a moziban és a kávéházban is tanár maradt. Az érettségire való felkészítéssel nem hagyta abba az oktatásomat, sőt néha olyan érzésem támadt, mintha csak azután kezdte volna el igazán. Szinte kizárólag történelemről beszélt, ritkán irodalomról, de sokkal érdekesebben, mint az órákon szokás. Gyerekkoromban Jávorka nyitotta rá a szememet a világra, Eckler Imre meg felnőttként segít folyamatosan értelmezni, gondoltam, valahányszor elmesélt egy-egy anekdotát, példázatot, legendát.

csillag1011.indd 10 2010.11.15. 13:13:45

– Sörrel nem koccintunk – mondtam az ikreknek, amikor először ültem be velük az Alfába. – Ha tizenöt év múlva is itt isztok majd, felőlem koccinthattok, addigra lejár a százötven év. De én nem szívesen tenném akkor se, nem akarom, hogy ez az össznépi hagyomány kivesszen az emlékezetből – magyaráztam nekik, ahogy Imrétől hallottam, és nagyon élveztem, hogy bár idősebbek nálam, én világosíthatom fel őket, hogyan is gondol a magyar ember az aradi vérengzésre a hétköznapokon.

Ahogy ígértem, havonta néhányszor hazalátogattam Citkóra. Az első alkalommal teafőzőt és két bögrét hoztam, a legszükségesebbek megvoltak a vánkosdi konyhában, csak a kiegészítőket kellett beszereznem. A piszkos ruhákat kora ősztől rendszeresen hazavittem, vasárnap estére megszáradtak, és öreganyám mindet kivasalta. Otthon nem sok változást történt, idővel azért feltűnt, hogy ő is, a ház is egyre gondozatlanabb. Szórakozni egyáltalán nem jártam Citkón, nem akartam a helyiekkel találkozni, gyűlölködő pillantásoknak vagy zaklatásoknak kitenni magam, és nem is lett volna hová mennem, bár addigra a kultúrházban rendszeres lett a szombat esti diszkó, de arra meg nem vágytam. A híreket Jávorkától kaptam, néha a volt osztálytársaktól, ha összefutottam valamelyikükkel a Pálfy-kocsmában, mert hétvégén nem volt nyitva más, és öreganyám oda küldött szódásüveget cserélni, egyébként bevásárolt magának az önkiszolgálóban vagy a piacon. Simon Csilla gimnázium után színművészetire jelentkezett, de az első körön sem jutott túl, hazajött Citkóra, és a tanácsházán vállalt állást. Reyes Zolit felvették a debreceni tanítóképző főiskolára, Jávorka azt mondta, nagyon ritkán jár haza, és amikor itthon van, akkor se igen látni, nem mozdult ki a házból.

Egy évvel korábban, amikor a sorozóbizottság előtt álltam, és megkaptam az „A” kategóriát, nem gondoltam volna, hogy Vánkosdon maradhatok. A városban három laktanya volt, az orosz és az egyik magyar a helységnévtáblán túl. Utóbbit is sikerült elkerülnöm, a bentibe vittek, közel az autóbusz-pályaudvarhoz, a vasútállomáshoz és a szórakozóhelyekhez. Mázlid van, mondta Eckler Imre, aztán pillanatra eltűnődött az ablak mögötti hóesésen. Ő egyetem előtt a Dunántúlra került, elsőlépcsős laktanyába, és ha mindez még nem volna elég, hónapokig géppuskát kellett cipelnie, ellentétben velem, akinek minden bizonnyal géppisztolya lesz, Vánkosdon ugyanis nincs lövészezred. Az Alfa utcára néző asztalánál ültünk, hétvégére nem utaztam haza, ő is ráért, aznap este ellátott hát mindenféle jó tanáccsal, nagyon besöröztünk, csak jóval éjfél után, valamikor hajnali három körül kerültem ágyba.

Minden úgy volt, ahogy mondta. A bevonulás előtti napon levágattam a hajam, mert aki nem frissen nyíratta, annak nullásgéppel estek neki. A kiképzési hónap első hetében véresre horzsolódott a bokám a bakancstól, de néhány nap múlva engedett a bőr, és a seb gyógyulni kezdett. Hajnalonként fél hatkor klott nadrágban és atlétatrikóban fekvőtámaszoztunk a hóban, sárban, latyakban, mikor mi volt, aztán átázott tornacipőben róttuk a köröket a gyakorlótér körül. Az öt percig tartó reggeli ideje alatt se a teánk, se a cikóriakávénk nem tudott annyira kihűlni, hogy nyugodt szívvel megihassuk. Fogmosás helyett portalanítottunk, szekrényt rendeztünk, ágyat igazítottunk, lőszert vételeztünk, aztán tíz-tizenöt kilométereket gyalogoltunk teljes menetfelszerelésben a laktanyán kívül, máskor gázálarcban kellett kúsznunk-másznunk, és délután, amikor végre visszaértünk a körletbe, kezdődött a takarítás. Surranót bokszoltunk, géppisztolyt tisztítottunk, felmostuk a folyosót, vécét, újra rendbe tettük az egyébként rendben lévő ágyunkat, szekrényünket,

csillag1011.indd 11 2010.11.15. 13:13:45

és örültünk, ha este legalább néhány órára lehajthattuk a fejünket. Fél hatig egyfolytában aludni különleges alkalomnak számított, a harminc éjszakából legalább tizenötször riadót rendeltek el hajnali három és négy között, volt úgy, hogy egy éjjel többször is.

Eckler azt mondta, nem szerencsés, ha a kiképzési idő alatt gyengélkedőre megyek, ezért akkor se kértem kihallgatást, amikor már nagyon forrónak éreztem a testemet. A közérzetem változását a szokatlan terhelésnek tulajdonítottam, és annak, hogy gyakran többet is vállaltam, mint az újonctársaim. Egy vörös hajú honvéd, akinek esténként rendszeresen előjött az epilepsziája, nem bírta a gyaloglást, így amikor hosszabb útra indultunk, átvettem tőle a kulacsát, gáztáskáját, néha a hátizsákját is. Elég jó kondícióban voltam, azt gondoltam, egy kis többletsúly már nem árthat, a kiképzési hónap után mégis lementem a gyengélkedőre, mert a forróság nem akart múlni. Az orvos már a vizsgálat alatt kiabált velem, de nem azért, mert szimulánsnak gondolt, hanem hogy miért nem jöttem előbb. Amit gyanított, beigazolódott, ezért amikor meglett az eredmény, még jobban kiabált, tüdőgyulladásom van, ordította, és hogy ilyen állapotban végigcsinálni a kiképzést felér az öngyilkossággal.

Az első hónapban más bajom nem történt. Eckler felkészítésének köszönhetően tudtam, mire számítsak, szinte semmi nem lepett meg. Azt pedig, amit az orvos mondott, nem vettem egészen komolyan, hiszen sokkal jobban éreztem magam, a lázam lement, és már egyébként is túl voltam a nehezén. Történtek persze más dolgok is, amelyek akkor fontosnak tűntek, de utólag visszagondolva már jelentéktelenek, ahogy az egész katonaidő sem bír semmiféle jelentőséggel. A fontos éppen az idő lett volna, hogy azt a másfél évet, amit elvettek az életemből, értelmesebb dolgokkal töltsem, így viszont csak múltak a hónapok, kiestek az életemből, ráadásul egész idő alatt úgy tartottak minket, akár a csordába terelt barmokat. Nem fért a fejembe, hogy ha vannak védett állatok, amelyek befogásáért pénzbüntetés jár, akkor embert fogva tartani miért olyan természetes, a legnagyobb bűnt, az emberölést pedig hogyan lehet kötelezővé tenni. Miféle szabályzat, miféle földi halandó, legyen az akármilyen magas rangú tiszt vagy politikai vezető, írhatja elő a másiknak, hogy adott esetben embert öljön?

A kiképzési időszak vége felé néztem először tévét. Kötelező volt, meghalt ugyanis Csernyenko. Brezsnyev öröknek hitt uralkodása után már-már kabarészámba ment, hogy az SZKP élén évente-kétévente váltják egymást az öregek. Aztán másnap, amikor megláttuk Gorbacsovot a képernyőn, nagyon meglepődtünk, mert a régi főtitkárokhoz képest rettenetesen fiatalnak és energikusnak tűnt.

Önként csak május végén ültem újra tévé elé, a BEK-döntőt adták a Heysel Stadionból. A meccs előtt a Liverpool és a Juventus szurkolói petárdákkal és kövekkel dobálták egymást, később azt láttuk, hogy az angolok átrohannak az olaszokhoz, meg hogy valami nagy baj van, a stadion egyik szektorának oldalfala nem bírja a nyomást, és a szurkolókra dől. Másnap tudtuk meg, hogy a több mint hatszáz sérült mellett harminckilenc halott is van.

Tévét ezután is csak ritkán néztem, néhány filmen, a Szigorúan ellenőrzött vonatokon vagy A félelem bérén kívül nem sok mindenre emlékszem, inkább ittunk, igaz, alkalmanként viszonylag keveset, de hetente akár négyszer-ötször is. Amikor kiengedtek minket, csak egyetlen percet kellett gyalogolnunk, az Üvegesnek nevezett kiskocsma százlépésnyire volt. Ha hetekig nem mehettünk, vért adtunk. A sima vérért kimenő járt, a plazmás vérért eltávozás. Amikor elfogyott a tartalékital is, a második emeleti rácsos

csillag1011.indd 12 2010.11.15. 13:13:45

ablakon át leszólítottunk egy-egy járókelőt, hozzanak valamit az Üvegesből. A palackokat madzagon húztuk fel, előtte leengedtük az összehajtogatott papírpénzt, csak néhány tíz- vagy húszforintost, hogy ha mégis eltűnnének vele, ne sokat veszítsünk, bár utólag mindig kiderült, fölösleges volt az aggodalmunk, alig akadt olyan ember ebben az országban, aki ne segített volna a kiskatonákon.

Boross Petivel, egy mindenre kapható különc rajztanárral és önjelölt szobrásszal, aki másodidőszakos koromban vonult be letölteni a főiskola elvégzése után hátralevő katonaidejét, hamar jóban lettem. Szerettem az örök optimizmusát, hogy nem tart semmitől és senkitől, se munkától, se tisztektől, hogy figyelmen kívül hagyja a szokásrendet, nem érdekli, ki hányadidőszakos. Ugyanúgy beszélt az öregkatonákkal, mint a vele együtt bevonult újoncokkal, és ha nagyon unatkozott, vagy ha éppen kedve támadt, beállt mellékük folyosót takarítani, vécét mosni. Emellett állandóan tervezett és szervezkedett. Két hónappal azután, hogy újra behívták, kiállítást rendezett magának a kantinban. Addig ügyeskedett, addig mintázta az őrmestereket és hadnagyokat a gyengélkedőről beszerzett gézből és gipszből, míg végül engedélyt kapott a bemutatkozásra. Még azt is elérte, hogy a politikai elhárítótiszt, egy mindenki által rettegett százados nyissa meg a kiállítását. Peti kettős játékot játszott, romantikus ihletettségű gipszszobrokat küldetett ajándékba a tisztek feleségeinek, tucatszám készítette őket, kalapos hölgy kutyával, kalapos úr újságot olvas, de a kiállításra az otthoni készletét hozatta be. Egyszerű szobrok voltak, lényegre törők, nem nagyon lehetett őket félreérteni, a hivatásosok mégis úgy csináltak, mintha tetszene nekik, mintha élveznék, amit látnak. Az egyik gipszszobor három fémkukát ábrázolt, alatta a *Szemétládák!* cím virított, a másik egy poharat, amint épp kicsordul belőle valami, alatta a *Betelt a pohár!* feliratú cetli állt. A kantin lépcsője már tele volt hasonló szobrokkal, amikor megkért, hogy segítsek.

– Nem félsz? – kérdeztem, ahogy befejeztük a pakolást.

– Mit csinálhatnak velem, kivégeznek? – nevetett, s míg én visszaragasztottam néhány lehullott cetlit, nekiállt, hogy feltörölje a behordott sarat a kantin kövéről. Közben énekelni kezdte egyik régi kedvencét, teljes tüdőből, hogy a parancsnoki épületben is biztosan meghallják: „Azt hiszed, hogy nyílik még a sárga rózsa? Azt hiszed, hogy hallgatunk a hazug szóra?…”

Tősgyökeres vánkosdi volt, és a katonaság előtt már vagy öt éve egyedül élt saját, másfél szobás lakásában. Civilben felső tagozatos diákokat tanított, amikor először mentem ki vele, megmutatta az iskolát. Nem sokkal azután, hogy jóban lettünk, rám is átragadt a fanatizmusa. Addig csak kimenőkben és eltávozásokban gondolkodtam, ő viszont minden alkalmat megragadott, hogy átjuthasson a laktanyakapun. Ha tehettem, vele tartottam, együtt voltunk katonai temetésen, sakk szimultánon, Farkas Bertalan vánkosdi látogatásán, az összes olyan jellegű eseményen, amelyek engem addig hidegen hagytak, mert csak csoportosan, tiszti vagy tiszthelyettesi kísérettel engedélyezték.

Néhány nappal a kiállítás után a század egyetlen sorállományú diplomásaként kijelölték, hogy vegyen részt a laktanya melletti harisnyagyárban a *Ki tud többet a Szovjetunióról?* fantázianevű vetélkedőn. Kétfős csapattal lehetett nevezni, engem kért második embernek, és azt is szerette volna kialkudni, hogy ha az első három hely valamelyikén végzünk, hétvégi eltávozást kapjunk. A századparancsnok kinevette, de később, mielőtt indultunk volna, a kapuban közölte, hogy ha az első helyet elcsípjük, hogy

csillag1011.indd 13 2010.11.15. 13:13:45

ha elhozzuk a kupát, nézett ránk heherészve, na, akkor igen. Ezen Peti eléggé felhúzta magát, és engem is annyira belehajszolt a vetélkedésbe, hogy végül nemcsak a harisnyagyár felkészült dolgozóit, de a középiskolás csapatokat és a másik magyar laktanya kiskatonáit is megelőztük. Igaz, nem voltunk egészen sportszerűek, bevetettünk minden trükköt, ami csak eszünkbe jutott. Míg én szovjet költőket soroltam az írásbeli feladatlapon, Peti szóban ecsetelte a zsűrinek Lenin nagyságát. Nagyon szépen beszélt, és a végén a mauzóleumi látogatás életre szóló élményét is belekeverte, a kígyózó sorokat, és azt a percet, amikor a saját szemével is megpillanthatta őt. A valóságban, mondta, Lenin kicsi ember volt, de így még nagyobbnak tűnhetnek előttünk azok a tettek, amelyeket végrehajtott. Ahogy a szónoklatát hallgattam, engem is elkapott a hév, a mindenki által jól ismert költők neve mellé gyorsan odaírtam pluszban három másikat, és hogy hihető legyen a történet, Igor Belocsevszkíj nevéhez egy idézetet is kanyarítottam, bár csak két sort, többre nem tellett az időből: „Ó, veres csillag, látlak én, / fényed ragyog a föld tekén!"

Ez volt az utolsó feladat, addig holtversenyben álltunk a harisnyagyáriakkal, ám Peti előadásának és a szovjet költők mennyiségének köszönhetően egyértelmű lett a fölényünk. A zsűri elnöke elégedetten beszélt az írásbeli lapok megoldásairól, a mienkre még jutalompontot is adott, igaz, arra azért felhívta a figyelmem, hogy a földtekén-t máskor írjam egybe, mert idézni csak pontosan, szépen.

Egyetértően bólogattunk Petivel.

– Tényleg voltál Moszkvában? – kérdeztem, ahogy baktattunk vissza a laktanyába.

– Hülye vagy? – nézett rám, mint aki nem érti, egyáltalán hogy juthat ilyesmi az eszembe. Aztán megdicsérte a kreativitásomat, végül magyarázkodás helyett hozzátette, hogy ha végleg leszerel, Párizsba megy, és ott is marad örökre.

– Nő, az mindig kell – jelentette ki néhány nappal később, amikor húszéves lettem, és megtudta, hogy még soha életemben nem feküdtem le senkivel. Nagyon komoly arcot vágott, láttam, hogy a megoldáson töri a fejét. Sokáig szóba se hozta a témát, de három héttel később, november elején közölte, hogy megkezdte a szilveszteri buli szervezését. A lakásában lesz, és szeretné, ha én sem karácsonyra kérném az eltávozást, mert nemcsak hogy meghívott vagyok, de nélkülem meg se tartja.

Tudtam, mire készül, mégis úgy tettem, mint aki nem is sejti, mert fogalmam sem volt, hogy valójában mit is szeretnék. Egyrészt nagyon akartam volna már egy nőt, másrészt meg úgy gondoltam, hogy ha eddig kibírtam, most már érdemes lenne megvárnom a leszerelést, hátha azután tényleg lehet egy komoly kapcsolatom. Azokban a hetekben hajnalonta újra Juhász Judit járt a fejemben. Talán megérezhette, talán véletlen egybeesés volt, fogalmam sincs, hogyan működik ez, mindenesetre egyszer csak megjelent a laktanyában. Addig egyáltalán nem jártak hozzám látogatók, eléggé meglepődtem hát, amikor hívattak. Judit a karácsony előtti hétvégén jött, hideg volt már, a gyakorlótér melletti padok egyikére terítettem a mikádómat. Leültünk, kibontottam a nagy tábla csokit, amelyet hozott, kettétörtem, és a felét nekiadtam. Azt mondta, miután bementem a nyomdába, kétszer is látott az utcán, de szándékosan elkerült, mert barátja van, és volt már akkor is. Furcsa, nézett a szemembe, de az az egy évvel ezelőtti folyosói találkozás olyan mély nyomot hagyott benne, hogy még hetekkel később, januárban is sokat gondolt rám. Pedig a fiújával komoly szándékai vannak, nem akarja tönkretenni a kapcsolatát.

csillag1011.indd 14 2010.11.15. 13:13:45

Néztem rá, és nem tudtam, mit mondjak. Hasonló érzésem volt, de azután, amit halottam, nem akartam beszélni róla. Azt meg nem értettem, hogy ha tényleg nem szeretne változtatni, akkor miért jött. Egyszerűen csak látni akart?

– Ügyesen rád zúdítottam mindent – nevetett, amint észrevette a zavaromat. – A papírboltban mondták, hogy itt találllak – mondta már komolyabban, és bekapott egy kockát. Én is haraptam a csokiból, közben sűrűn bólogattam.

– Esküvő? – kérdeztem aztán könnyedén, mintha nem is nagyon érdekelne az egész.

– Bizonytalan vagyok – felelte, és hosszan eltűnődött a gyakorlóteret szegélyező bokrok zúzmarás koronáit nézve. Aztán már csak a munkahelyéről beszélt, én meg néhány szót arról, hogyan élünk bent.

Amikor elbúcsúztunk, megsimogatta a vállamat.

– Megerősödtél – mondta.

– Meg – feleltem.

Mosolygott.

Peti a körlet lépcsőjén várt, alighogy benyitottam az ajtón, már kiabált:

– Na, mi volt?

Mire felértem, kiderült, hogy mindent végignézett a folyosóablakból.

– Mi lett volna? – néztem rá. – Közölte, hogy elhíztam.

Nevetett.

– Szép lány – mondta később, már bent a hálóban.

Szilveszter estén heten voltunk Peti másfél szobás lakásában. Mindenütt kész és félkész szobrok, rajzok, gipszminták hevertek, alig fértünk. A barátnője várt minket a lépcsőházban. Mire a többiek megérkeztek, kicsomagoltuk az ételt, kipakoltuk az italokat, és gyorsan rendet raktunk, éppen csak annyira, hogy mindnyájan le tudjunk majd ülni.

Peti munkatársa, egy huszonéves, bajszos biológiatanár a feleségével jött, negyedóra múlva egy fiatal, sokbeszédű és szabadszájú ápolónő, aztán meg egy harmincnak tűnő, szelíd arcú tanárnő. Gyapjúszövet kabátját a fogasra tette, a selyemsálat viszont a nyakában hagyta. Színes szaténblúzához övet hordott, térdig érő szoknyát, fekete harisnyát, és ez együtt olyan nő benyomását keltette, aki komoly, de azért kellő lezserséggel is bír. Vele kezdtem beszélgetni, közben az járt a fejemben, hogy Peti, aki tudja, mi történt a családommal, biztosan azt hiszi, anyám korai elvesztése miatt vonzódom inkább az idősebb nőhöz. Pedig egyszerűen csak jobban tetszett, és a tartózkodása sokkal szimpatikusabb volt, mint az ápolónő harsánysága. Persze lehet ebben az anyahiányban is némi igazság, gondoltam később, amikor oldódott a hangulat, mert olyan érzésem támadt, mintha régóta ismerném, mintha már valamikor egy háztartásban éltünk volna.

A bemutatkozáskor egyszerre beszéltünk, a vezetéknevét nem értettem. Annyit hallottam, hogy Anna, de ez elég is volt ahhoz, hogy miután a vörösbortól felbátorodtam, a keresztnevén szólítva kérjem tőle a ropit, az üdítőt vagy az újabb pohár borokat.

Anna mindenkit kiszolgált, egész este úgy viselkedett, mintha ő lenne a háziasszony, és mivel a társalgás engem se nagyon érdekelt, segítettem neki a konyhában mosogatni, bort bontani, szendvicseket készíteni. Utána együtt mentünk ki cigarettázni az utcai erkélyre. Kiderült, hogy a város másik végén lakik, és hogy oroszt meg földrajzot tanít felsősöknek. Van egy öreg autója is, de most taxival jött, hogy ihasson.

csillag1011.indd 15 2010.11.15. 13:13:45

A tévé a nagyszoba heverőjével szemben állt, végig be volt kapcsolva, de csak valamivel éjfél előtt kezdtük figyelni, amikor közeledett a Himnusz. Addig a többiek iskolai témákról beszélgettek, a biológiatanár és a felesége vitte a szót, Peti kérdezgette őket, néha Annát is, de legtöbbet mégis az ápolónő beszélt. Mindenről eszébe jutott valami, pedig érdemben szinte semmihez se tudott mit hozzátenni.

Peti barátnője, akiről időközben megtudtam, hogy orvostanhallgató, éjfél után felvetette, menjünk el valahová a városba. Nyílt tekintetű, kedves lány volt, ezt is olyan magától értetődő természetességgel közölte, hogy csak később jutott eszembe, tulajdonképpen Peti ötlete lehetett. Többen helyeseltek, Anna viszont kijelentette, hogy ő nem megy, aztán töltött a poharamba még egy kevés vörösbort.

– Én se megyek – mondtam zavartan, de a többiek úgy viselkedtek, mintha ez már eldöntött kérdés volna.

Ahogy kettesben maradtunk, Anna is öntött magának a borból, én meg bementem a kisszobába, és óvatosan behajtottam magam után az ajtót. Csak körbenézek, szóltam ki, de nem kapcsoltam villanyt. A hatalmas franciaágy majdnem az egész szobát betöltötte, a lodzsára néző ablakon át az udvari lámpa sárga fénye épp megfelelő félhomályt adott. Anna utánam jött, az ajtót résnyire nyitva hagyta, és ahogy a beszűrődő fényben észrevette a zavaromat, elmosolyodott. Kivette a kezemből a poharat, letette az éjjeliszekrényre, aztán minden átmenet nélkül megcsókolt. Lehúzta a szoknyáján a cipzárt, meleg van, nézett a szemembe, meleg, mondtam én is, de közben már ölbe fogtam, hogy letegyem az ágyra.

Bő két óra múlva hanyatt feküdtünk egymás mellett, rajtam csak a zöld katonai atléta, Annán a harisnyatartó maradt. Szinte teljesen elmúlt a fejemből az alkohol hatása, jóleső érzés járt át, aztán hirtelen olyan fáradtság vett rajtam erőt, hogy majdnem elaludtam. Ahogy lehunytam a szemem, felvillantak bennem az együtt töltött órák képei, és eszembe jutott Judit karácsony előtti látogatása is, de azzal nyugtattam magam, hogy úgysem tudok változtatni a tényen, barátja van, sőt lehet, hogy nemsokára férjnél lesz.

Együtt zuhanyoztunk le. Miután megtörölköztünk, Anna újra átölelt, köszönöm, mondta, és megcsókolt. Én köszönöm, feleltem. Felöltöztünk, aztán kiléptünk a lodzsára rágyújtani. Csípős hideg volt, az udvari lámpa fénye ugyanúgy csillogott a deresedő aszfalton, mint a hó azon a régi szilveszteren, amikor hajnali kettőig együtt voltam Petrával Reyes Zoliéknál.

Hűvös van, mondtam. Elnyomtam a cigarettámat, és bementem a szobába. A bortól, és hogy nem aludtam, egészen elérzékenyültem, ráadásul a szomszéd lakásban valaki felhangosította a magnót, úgy éreztem, mintha direkt miattam csinálná: „Arra gondol, őt ki szerette, ha szerette, el mért engedte."

Hülyeség, gondoltam.

Anna is eloltotta a cigarettáját, és utánam jött. Ahogy nyílt az ajtó, újra meghallottam a magnót: „Sárga lámpák jelzik útját, otthon hagyta minden múltját."

– Megbántad? – kérdezte.

– Dehogy – feleltem, és mosolyogni próbáltam. Aztán kulcsra zártam az ajtót.

– Baj van?

– Nincs baj – mondtam. – Csak eszembe jutott valami.

csillag1011.indd 16 2010.11.15. 13:13:46

JÓNÁS TAMÁS

Akik félnek

Kik vagytok, ti, hogy tőlem féltek?
De bátrak vagytok, hogy megtagadtok.
Csak gyávák látnak engem szépnek.
Csak ti adtok nekem kreol arcot.
Rácsai mögül a szabadságnak,
csodás, milyen határozottan
és kegyetlenül magamra zárnak,
akiknek szívén sár, korom van.
Én nem látom már a szemetekkel
sem magatokat, sem önmagam.
Mióta szeretek, minden reggel
vakító, mély, nagy éjszaka van.
Jaj, mennyi nem és mennyire kevés
igen repdes a fejünk feledt.
Legyen meg a te akaratod, ész!
S legyen meg az enyém, te önfeledt!
Legyen heverő szenvedélyem,
kényesség, csend és beleszédülés!
Vágyaimat, míg szétremélem,
legyen mindenből végül túl kevés.
Térdemről talpra állok lassan.
Lepattognak az égi gombok.
Doktorok készülődnek a magasban.
Sikítanak bennem a csontok.
Langyos tej folyik szememből újra.
Ráfolyik lassan a gazdag múltra.
Állok a jövőnek két fényében,
benned és magamban semmiképpen.

csillag1011.indd 17 2010.11.15. 13:13:46

Gyere velem

gyere te le velem gyere te le velem
ennek a verseimnek sorain át leszállj
oda ereszkedünk ahol a szerelem
olyan erős hogy szív s beszakad ott a száj

én én én vagyok kanócnak konok
ő meg ő vagy én nyaranta elhagyott
és minden sárga pénteken
nem törődött énvelem
és minden üres szombaton
ott maradtam parlagon
de ott maradt nekem
hiába nem velem
vasárnap este jött
és ősszel pontosan
októberben a köd
álmosak sokan

gyere te le velem gyere te le velem
oda le ahová még nem jött senki sem
a tenger mélye sem mély ahhoz képest hova
lejössz velem ha él benned még egy kis ostoba
vacogó fiú ki anyját bántja ha
apját öleli és ő arra ér haza

szoknyája volt és volt nagy szája bamba nyáj
szememből méz fiúk száján csordult a nyál
és mozdult mint a fák kecses volt vagy kövér
órákat néztem őt babráltam köldökén

gyere te le velem ne menjek egyedül
mert semmi semmi nincs se kívül se belül
gyere a versemen engedd a sodra visz
tudd hogy a lélekben minden dallam hamis
de most még jöjj velem bajunk nem eshet úgy
szállunk el innen két lázas házi lúd
kiszállunk ebből a mindennapos halott
csodából ahol az égből a kajla csillagok
a szájból fogaink a szívből a csodák
gyere te le velem kísérj zuhanni át

csillag1011.indd 18 2010.11.15. 13:13:46

és fel-le fel-le vitt
mint gyászolót a lift
és végül csak le le
és én mentem vele
nem tudtam mi a gond
a liftben lila gomb
és gyászoló ahogy
fel és alá robog
üveges irodák
liftjében s mint a rák
elterjedt híre hogy
törött bolond vagyok

gyere te le velem kússzunk a térdemen
nyakamba ülj te csak markold meg a hajat
bajod nem eshet és bajom sem lesz soha
amerre hívlak ugyan nem visz út oda
csak térdelj rá a versre és ügyelj hogy ne ess le
gyere te le velem – nem jött még senki sem

csillag1011.indd 19 2010.11.15. 13:13:46

Sok ni

Hosszasan, lassan írni arról, mi a jó. Tömören és gyorsan írni arról, mi a szép. Elbeszélgetni azokkal, akik a közelemben vannak, parttalanul, de mély tartalommal. Felfedezni az embert, először csak a figyelemmel, aztán az átadással: megélni az ő igazságait, és megmutatni neki a magaméit. Bizalommal kezdeni, s megtartani a bizalmat. Dolgozni a közelségért, kínálni alkalmakat és tereket magamból. Kivárni, amíg igazít magán a másik, abban a ritmusban, ahogy neki kényelmes, és nem sürgetni semmilyen változást. Elfelejteni, amit el kell. Tudni, hogy mit kell elfelejteni. Meghallani minden kopogtatást. Nem késni a válaszokkal, megérteni a kérdésekben lévő állításokat. Ismerni magam, a határaimat, és nem figyelmeztetni senkit a saját határaira. Erőm szerint vállalkozni új dolgokra. A régi dolgokat becsülettel, kitartó figyelemmel és azonos minőségű odaadással fenntartani.
A gyerekek közelében maradni.
Egyre pontosabban fogalmazni meg, s nem szabadon repülni hagyni a gondolatokat. Megörökíteni valamit abból, amit a szívem mélyén fontosnak érzek. Megmaradni a megérzéseknél. Bátor lenni, hogy irracionálisnak tűnő dolgok is engedtessenek megtörténni. Az lenni, aminek látszódom, és annak látszódni, ami vagyok. Jelen lenni. Tudni, hogy múlt vagyok. Felesleges reményekkel nem terhelni sem mást, sem magam. Néha megtébolyodni, s mindig visszatalálni. Kimondani, amit nehéz, és elhallgatni, amit könnyű lenne kimondani. Igényesnek lenni. Igénytelennek lenni. Elkezdeni, és befejezni.

csillag1011.indd 20 2010.11.15. 13:13:46

MIKLYA ANNA

Színes cuccok

Nagy Ildikó Noémi: Eggyétörve

Aki látta már felolvasni Nagy Ildikó Noémit, biztosan emlékszik rá, hogy az írónő milyen figyelemfelkeltő, érdekes személyiség a színpadon. Színes, mintás, elsőre meghökkentően össze nem illő ruhadarabokat hord, és a haját úgy tűzi fel, mint egy kislány. Amikor az ember először meglátja, nem tudja levenni róla a szemét. Ezek a harsogó ruhák nem engedik el a figyelmet. Jó lenne az egész karaktert megérteni. Mire Nagy Ildikó Noémi befejezi a felolvasást, rá kell jönnünk, hogy a jelmezszerű ruhák elérték a céljukat: először meghökkentünk, utána meg akartuk fejteni a titkot, végül pedig, miután ki-ki valami megoldásra jutott magában, a közös tudás cinkosságával meg is szerettük őt. Pontosan ilyenek az *Eggyétörve* novellái is.

Nagy Ildikó Noémi hasonlóan színes és elsőre talán össze nem illő darabkákból építi fel a figuráit. Annak ellenére, hogy az összes novella egyes szám első személyben íródott, a szereplők személyes gondolatairól, érzelmi életéről nem sokat tudunk meg. A karakterek meglehetősen szűkszavúan és érzelemmentesen gondolkodnak. Néhány dologról mégis tudnak beszélni: a töredezett hajukról, a súlyukról, egy szoborfejről, amelyen éppen dolgoznak, a szexről, egy tóparti házról, egy autóról, cipőkről. Ezekben az elsőre talán lényegtelennek tűnő információkban látjuk meg az igazi arcukat. Nem árulnak el sokat magukról, kifejezetten zárkózottak, de az, ahogy a saját világukat benépesítő különös és néha különösségükben szép dolgokhoz viszonyulnak, elárulja a valódi énjüket.

Mindegyik novella narrátorának van valami furcsasága. Ez az, amit az írónő bemutat: megragadja, és segítségével az egész történetet, az egész bemutatott világot a fonákjára fordítja. Talán csak annyi, hogy nem találja magát szépnek, hogy nem bírja az alkoholt, hogy a beleőrülésig dolgozik egy kisplasztikán, hogy olyan fontosnak találja a saját és mások hajkoronáját, mint Sámsonét. Nagy Ildikó Noémi hősei nem úgy gondolkodnak, mint a szokványos emberek, de végül kiderül: a furcsaságaik általában menekülési útvonalak. Menekülnek a családjuk, a szerelmük, a félig amerikai, félig magyar identitásuk vagy néha csak a nehéz döntések elől. Ez a menekülés végtelenül kedvessé és tapinthatóvá teszi őket.

Az írónő figurái rejtvények. Elsőre csak keveset ért belőlük az ember, mint ahogy egy idegenből is csak a kesztyűje színét vagy a degeszre tömött táskáját tudja megjegyezni. De Nagy Ildikó Noéminek megvan az a hihetetlen tehetsége, hogy úgy köti magához az olvasóját, hogy az észre sem veszi, mennyire be lett hálózva. Leteszi a könyvet, kicsit lazít, mert ez nem olyan olvasmány, amelyet egyszerre be lehet falni, aztán egy-két nap múlva újra kézbe veszi, mert eszébe jut egy részlet, amelyet ellenőrizni akar. És nem tudja letenni. Újabb és újabb tulajdonságokat szeretne felfedezni a szereplőkben, teljesen meg akarja őket ismerni, mintha ő is ott feküdne mellettük egy garzon galériáján, vagy együtt sétálna velük a Váci utcában. De igazán sosem ismerheti meg őket. Hiszen mindent,

csillag1011.indd 21 2010.11.15. 13:13:46

amit tudni vél, ő tett hozzá a szöveghez. A szöveg csak egyszerű mondatokból áll, és a mondatok között megbúvó hatalmas csendből. Az olvasó dolga, hogy ebbe a csendbe belekiabáljon.

Nagy Ildikó Noémi már évek óta publikál, de ez az első kötete. Mindössze 89 oldal, és ezen a 89 oldalon 25 apró novella. Az írónő tíz évet dolgozott ezen a könyvön, és az alaposság meg is látszik a munkán. A szerkesztés tökéletes, a szövegek aprólékosan kidolgozottak és élvezetesek. Néha talán túl szikár a nyelvezetük: meg kell küzdenünk azért, hogy igazán élvezni tudjuk a sorokat. És meg is kapjuk a jutalmunkat: az *Eggyétörve* az egyik legígéretesebb a 2010-es írói debütálások közül, és feltűnően elkerüli az első kötetek tipikus hibáit. Kíváncsian és örömmel várjuk a folytatást, abban reménykedve, hogy nem kell újabb tíz évet várni rá. Bár ha ez az írónő munkájának titka, akkor legyen.

Palatinus Kiadó, 2010. 89 oldal (2300 Ft)

Igor Lazin: Csónakban romantikusan

csillag1011.indd 22 2010.11.15. 13:13:47

NAGY ILDIKÓ NOÉMI

Orális higiénia

Anyámmal mentem nászútra. Pontosabban hárman mentünk, anyám, a férjem és én. A szállodában észrevettem, hogy a neszesszeremben kiömlött a parfüm. Akkoriban Isabella Rosellini volt a Trésor „arca". A plakátokon, a női magazinok illatos hirdetésein. Mindig azt mondtam anyámnak, hogy úgy néz ki, mint Isabella Rosellini. A bőröndömben a ruháim is kölnisek lettek. A fogkefém, a hajkefém, a körömkefém, a fogselymem. *Orális higiéniára mindig legyen idő!,* mondja anyám.

Azt akarta, hogy vigyük magunkkal, nem fog zavarni. Fizeti az utat, még úgysem látta a Niagarát. Tíz percre laktunk a vízeséstől, egy dombtetőn. Az udvaron medence és vadkenderre emlékeztető bokrok. A szobában zöld pléd az ágyon, egy kis doboz az éjjeliszekrényen. Beledobsz huszonöt centet, és öt percig rezeg az ágy. Az ágy fölött festmény, indiánok kenuban, a tévé fölött hasonló stílusban szarvasok az erdőben. És a fürdőszobában egy piros, szív alakú jakuzzi. András hátulról átkarolja a vállamat, gyönyörködünk a kádban. Anyámnál nincs jakuzzi. A szobáinkat összeköti egy ajtó, amit anyám azonnal kinyit, hogy szemügyre vegye a jakuzzit. *Mondtam nekik az office-ban, hogy a lányomékkal megyek nászútra, rögtön adtak discountot.* Megnézi az indiánokat, a szarvasokat, a kilátást a szobából. Ugyanaz, mint az ő szobájában. Ránéz az ágyra, és Andrásra kacsint. Elfordulok, bámulom a kerek ciginyomot a pléd alsó sarkán. Anyám javasolja, menjük el vacsorázni, ő fizet.

Bedugaszolom a mosdókagylót, teleeresztettem vízzel, és beledobom a fogkefémet, a hajkefémet és a körömkefémet, mindent, ami a neszesszeremben volt. Az üres neszesszert a víz alá nyomom. Buborékok szállnak ki belőle. Elengedem, kipattan a felszínre. A fogselyemből kihúzok egy métert, és a vécébe dobom. Nem sok maradt a kölnisüvegben. Ki kéne dobni. András bekopog, hogy menjünk, anya vár.

Anyámék egy éve váltak el. Fölépítettek egy nagy házat az Okanagen Valley-ben, a tóparton. Ráment az összes pénzük. Most ott áll üresen. Volt egy kutyánk is, Bodri eredetileg az én kutyám lett volna, de aztán szép fokozatosan anyámé lett. Bodri az ajtó előtt feküdt egész nap, én meg az ablakpárkányon ültem, és néztem a tavat, hátha megpillantom a víziszörnyet, Ogopogót. Ha meglátnám, megváltozna az életem. Érettségi után nem mentem főiskolára, a Dairy Queenben dolgoztam, egy fagyizóban. Ingyen adtam a cukros öntetet, tetszett, hogy színes lesz tőle a fagyi. Az első fizetésemből vettem egy ruhát. Másnap, műszak után, mikor az autómhoz mentem, szakadni kezdett az eső. Az új ruha egy perc alatt összeugrott, ahogy beültem a kocsiba, szétrepedt a hátamon. Nem mentem másnap dolgozni. Az ingyen öntet miatt úgyis rosszul állt a szénám.

Az étteremben rántott csirkecombot rendeltem sült krumplival, András ugyanazt, anyám bélszínt. András és anyám csevegtek, rágtam a csirkecsontot, és a villogó fényreklámokat néztem. Az ember, aki egyedül megevett egy egész repülőt, horrorfilm-szereplők élethű viaszbábui, fotóztasd le magad háborús jelmezben, egy gép, ami megmutatja, hogy fog kinézni a jövendőbeli gyermeketek, érints meg egy dinoszauruszt, egy ősmadarat, egy víziszörnyet. Loch Ness, Manipogo, Ogopogo.

csillag1011.indd 23 2010.11.15. 13:13:47

Vacsora után Andrással beültünk a fotófülkébe, kiválasztottuk a gyerek nemét, és a gép elkészítette jövendőbeli kislányunk fotóját. A zöld plédre gondoltam a motelszobában. Anyám a falon túl fekszik egyedül. *Engem úgyse lehet szeretni.* Nagyon csúnya lett a kislányunk. Lesétáltunk hármasban a vízeséshez, ahogy leértünk, kikapcsolták a fényeket. Álltunk a sötétben, arcunkra víz permetezett, hallgattuk a zúgást.

Egyik nap Bodri meghalt. *Ó te drága, kutu-kutu, csak tudnám, hogy merre jársz!,* énekelte anyám az *Ó te drága Klementina* dallamára. Elvittük Bodrit az állatorvoshoz, és Bodri nélkül jöttünk haza. Beléptünk az ajtón, anyám fogott egy fekete szemeteszacskót, belehajította a kutya tálját, takaróját, játékait, pórázát. Lement a vízhez, és bedobta az egészet a tóba. Ami egyébként tilos, mert szennyezi a vizet. Többet nem beszéltünk Bodriról.

Apám beadta a valópert, és elment egy tanyára a Sziklás-hegységbe, emukat tenyészteni. Anyád egy szörnyeteg, mondja, és arcát a tenyerébe hajtja. Az ágyam szélén ül. Hiába kértem, nem volt hajlandó elmenni pszichológushoz, mert mit szólnának a szomszédok. Nem tudok már vele harcolni. Morzsázok, nem hajtom le a vécéülőkét, bokszmeccset nézek a tévében, és ha új ruhát vesz, megkérdem, minek?

Kapott Prozacot, de nem vette be, mert fájt tőle a mája. Úgy döntött, hogy halálra eszi magát.

Esténként, amikor a tó már sötét volt, beültem a kocsiba, és meglátogattam az Ogopogo-szobrot a városi parkban. Álltam a szobor előtt, és megsimogattam a fejét. Tudom, hogy nem is így nézel ki, mondtam. *Milyen jó apádnak. Ő elválhat tőlem. Én nem tudok magamtól elválni.*

Anyám három szelet tortát evett reggelire a szálloda éttermében. Délben képeslapokat nézegettünk a szuvenírboltban. Emberek állnak a jégen, a lap alján felirat, 1911, befagyott a Niagara. András mutat egy cédét, egy farkas van a borítón, mit szólsz, ezt most ellopom. Oké, mondom, haha. Anyám kintről integet a sétányon. Úgy teszek, mintha nem látnám. *Bálna néni vagyok.* A képeslapon kis, fekete pontok a nagy fehérségben. Dermedt vízzuhatag. Megszólal a bolt riasztója. Körülnézek, András sehol. Anyámat se látom. Kirohanok a boltból, turisták, virágágyások, kovácsoltvas kerítés, kávézók, a vízesés rettenetes robaja. Egy anyuka babakocsit tol, közben azt mondja, hurrá, hurrá, hurrá. Leguggolok egy bokorhoz, és sírva fakadok. A saját sírásom sem az enyém. Abbahagyom, meglátom, hogy a kezemben maradt a képeslap. Hallom, ahogy anyám lélegzik bennem. A kezem az övé, ahogy megtörlöm az arcomat. Ahogy százszor, ezerszer letörölte titokban, mégis jól láthatóan a könnyeit. *Mindent megbántam az életemben, csak téged nem.* Kijön egy férfi a boltból, és megkérdi, jól vagyok-e. A képeslapot a hónom alá rejtem, és nem merem megkérdezni, miért szólalt meg a riasztó. Elindulok a szálloda felé, András egyszer csak ott van mellettem. Anyám egy kávézó teraszán éppen rendel. Gyere, ott vagyunk. Nevetve mutatja a zsebében a cédét.

Este a szív alakú jakuzzit megtöltjük vízzel. Anyám a szomszédban hangosan hallgatja a tévét. Beülünk a kádba. Nem tudjuk, mit kell csinálni, nem működik. A kád szélén van egy lyuk, belefújok, feljön a víz alól pár buborék. András Crown Royal whiskyt iszik. Ülünk a forró vízben. András kiszáll, végigcsöpögteti a padlót. *Miért kell mindig mindent lecsöpögtetni?* A falon megérint egy kapcsolót, felzubog a víz. *Semmi más nem kell egy férfinak, csak szex és egy anya.* Anyám bekopogtat, orrig a víz alá merülök gyorsan.

csillag1011.indd 24 2010.11.15. 13:13:47

Benedvesítem a fogkefét és a számba dugom. Még mindig kölniíze van. Nem értem, miért mosok fogat vacsora előtt. *Mindig legyen idő orális higiéniára.* András a zöld pléden ül, anyám mellett, nézik a tévés vetélkedőt. Mondom, hogy indulhatunk. *Ugye, nem ebben a ruhában akarsz jönni?* Egy pillanat, mondja András. Most derül ki, megnyeri-e a bácsi az ötvenezer dollárt.

Azon az estén, amikor apám elment, anyám bejött a szobámba, és azt mondta, gyűlöllek. Azt hiszem, aznap már rengeteg tortát megevett. Másnap elmentünk a plázába, vett nekem egy szép ruhát, meg a kölnit, ami most sajnos kiömlött. *Ugye, még mindig hasonlítok Isabellára? Kövér vagyok és ronda, de hasonlítok rá.* A tortától magas lesz a vércukra.

Színes fények világítják meg a vízesést. Egyik szín átúszik a másikba. Egy bárban Margaritát iszunk. Anyám ünnepélyesen átnyújt egy kék papírba csomagolt ajándékot. Ezt még otthon találtuk, mondja András, de nászutas meglepetésnek szántuk. A szobában bedobjuk a huszonöt centet, és az ágy rezegni kezd. András a jövendőbeli kislányunk fényképét nézi, én meg az ajándék képeskönyvet lapozom. *A csodatevő víziszörny, Ogopogo.* A rajzok elmesélik, hogy mentett meg Ogopogo egy csomó gyereket, amikor leszakadt a híd a folyó fölött.

Gondolod, tényleg létezik?, kérdem. Mintha sírás rázna, pedig csak az ágy rezeg.

András rám néz: Milyen vicces a hangod.

A tiéd is.

Otthon majd titokban elmegyünk egy másik nászútra, jó?

Kimegyek a fürdőbe fogat mosni. A kád tele vízzel. Megérintem a mozdulatlan felszínt. Már nincs kölniillat.

Igor Lazin: Szauna előtt

csillag1011.indd 25 2010.11.15. 13:13:48

ÁRKI TIBI

Igor nem utópia
– Igor Lazin kisplasztikái elé

Igor Lazint rajzfilmek, animációk, képregények, könyvillusztrációk, vicces reklámfilmek és újabban színdarabok alkotójaként jogosan tarthatjuk sokoldalú művésznek. A belgrádi képzőművészeti egyetem után a háború elől Magyarországra költözött művész szerteágazó érdeklődési köre és megújult lehetőségei megteremtették számára egy igen kiterjedt és sokrétű életmű alapjait. A kilencvenes években készített illusztrációk, animációk után ’99-ben megalapította a MyFilm stúdiót, amelynek azóta is rendezője. A Kistehénnel elért sikerek, valamint az idei, Kovásznai-életművet összefoglaló doku-animációja után talán nem meglepő, hogy kisplasztikákat is találunk Lazin munkái között. A fotókon látható alkotásokon (a kArton galériában 2007-ben bemutatott *Igazgató mint életérzés* projekt) a fogyasztói társadalom egyik ikonikus-emblematikus figurája, az igazgató kerül elénk különböző szituációkon keresztül. Az arte poverás, asszamblázs-közeli képződmények hangulataiban megidézik a gyurmaanimációk világát, de itt a gyermeki tisztaságú humor mégis egy roncsolt, elhagyott, múltbéli közegben manifesztálódik. A kiállításhoz tartozó „használati utasítás”, amelyet itt csak részben idézünk, egy betarthatatlan szabályoktól stresszelt, idealista és megközelíthetetlen helyzetbe hozza a nézőt is.

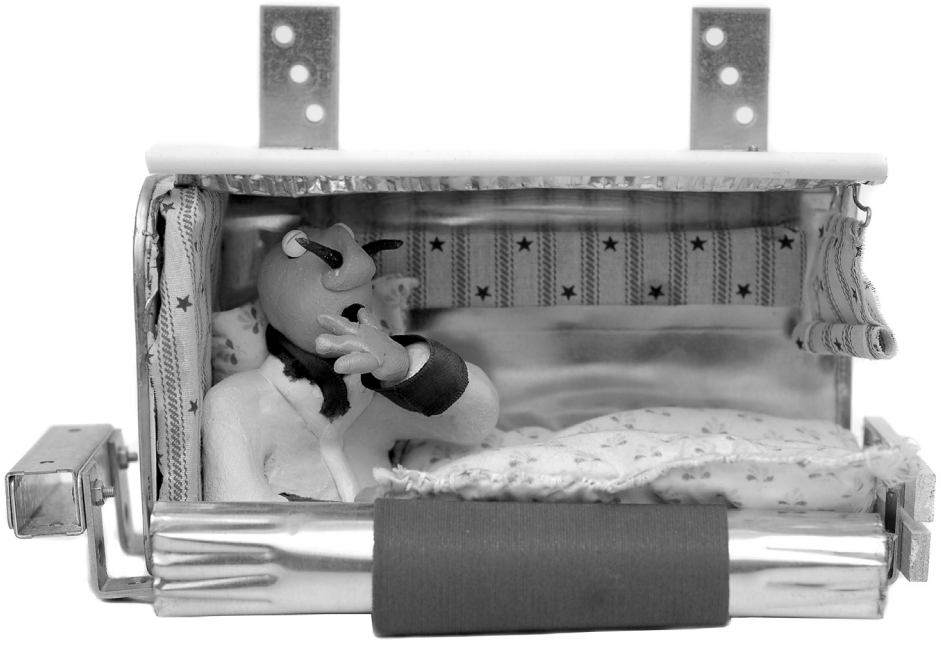

Igor Lazin: Hálókocsiban

csillag1011.indd 26 2010.11.15. 13:13:48

Igor Lazin: Lucky

1. Az Igazgató nem utópia.
2. Az Igazgató boldogság.
3. Az Igazgató olyan, mint egy gyerek.
4. Az Igazgató naiv.
5. Az Igazgató a mi tiszta lelkiismeretünk.
6. Az Igazgató a lehető legjobb választás.
7. Az Igazgató jó minőséget jelent.
8. Az Igazgató egy különleges, megismételhetetlen egyéniség.
9. Az Igazgató mint életérzés a világ boldog semmittevésének a kritikus tömegét jelenti.
10. Az Igazgató mindent mer, de nem tud mindent, ezért tanul és igyekszik.
11. Az Igazgató félni tud.
12. Tiszta vízben nincsen Igazgató
13. Az Igazgató mindig maximális.
14. Az Igazgató a legtágabb értelemben képviseli a jót – mi nem tudjuk, hogy mi a JÓ, de ŐK igen.

A közösségi weblapokon kialakult képközlési vágy „itt is jártam – ezt is szoktam csinálni – ők is a barátaim" háromságba is beilleszthető narratív jelenetek egy mese-világáról lemondani nem akaró, mégis a profán fogyasztói kritika jól ismert eszközeivel operáló alkotóról tanúskodnak. Az alkotói sokszínűség rövid bizonygatása után felmerül a kérdés: vajon közelebb kerülhetünk-e Lazin művészetéhez, ha a fenti manifesztumban az igazgató szót Igorra cseréljük?

csillag1011.indd 27 2010.11.15. 13:13:49

KALÁSZ ISTVÁN

A kiút

Minden reggel jön, érkezik a szürkés lúd. Ül a szemközti ház kéményén, tollászkodik. Nem tudom honnan jön, csak sejtem. Az állatkertből? Amelyet bezártak, mert a város nem tudta tovább fizetni az áramot, a fűtést, az elefánt alá a homokot, a kígyóknak az egeret, az ápolókat, vagy a jegyszedőket, akik komoran tépkedték a jegyet a bejáratnál. Hová mennek majd a gyerekek, ha nincs állatkert? És hová a szerelmesek, az albérletben élő magányosak, az öregek, ha nem lesz többé az a park? Miről írnak majd vasárnap a bulvárlapok, ha Zsolt medvének, Jónás szamárnak, Orsolya rókának nem születik utóda? Mi lesz a kaktuszokkal, lepkékkel, a gyilkos pókokkal? A zsiráffal, a kígyókkal, a halakkal? Minden reggel jön a lúd. Megérkezik a kéményre, néz, sétálgat, tollászkodik, ül, áll. Olykor fél lábon. Hogyan, honnan jön? Az egykori állatkert a vasúton túl, a G. úton is túl van, így a lúd bizonyosan elszáll a park öreg fái, az út felett, a templomtorony mellett, az olajos sínek, a vasúti raktárak, rozsdás tetők fölött. Rossz vidék amúgy a pályaudvari, még galambok sem élnek ott, az öreg házakból látni, halott, letarolt vidék, vörös murva borítja a földet, görbe sínek futnak északnak, ázott fa, törmelék, szemét mindenfelé.

Sok itt a hajléktalan. Zacskókkal jönnek estefelé az alkonyatban. Kabátban, görnyedten, koszosan, bűzösen érkeznek az otthonhoz, a női szálláshoz, majd reggel mennek a hídon. A lúd ekkor érkezik a vasúti híd fölött, leszáll arra a házra, amelynek földszintjén a szálló van. Hol alszik, és egyáltalán mennyit alszik a ludam? Az én ludam? Talán jobb lenne kerülni, hagyni, hogy élje a ludak gyönyörű életét, jöjjön-menjen-repüljön szabadon. Nézzen le ránk fentről, gágogjon ködös hajnalon az égben örömmel és láthatatlanul.

A hajléktalan nők nem alszanak sokat a zsúfolt hálóteremben, éjjel gyakran tör ki verekedés, mert lopnak. Egymástól, az alvótól. Ezért éjjel a lábuk között tartják az értékeiket. Mondta valaki a boltban múltkor, undorodva. A hajléktalan otthon? A szálló igénybevételének nincs feltétele, nem kérnek semmilyen igazolást, jöhet lázas is, nem vizsgálják az utcán várakozó nők alkoholos befolyásoltságát sem, a bekerülés egyetlen korlátja a férőhelyek száma. Vannak szolgáltatások is: mosási, szárítási, fürdési lehetőség, vacsorát is adnak, reggel kávét, a téli időszakban egyszerű reggelit.

A ludam, szerintem lány. Megnéztem egy öreg, koszlott albumban, a könyvtárban, a fiú ludak tarkábbak, színesebbek, gőgösebbek, peckesebbek, többet akarnak, mint egy ilyen öreg kémény. Mit eszik egy ilyen lúd? Most, hogy nincs állatkert. Füvet? Kígyót? Békát? A vízen úszó kenyeret? Algát? Gilisztát? Konyhai hulladékot? Igen, romlott felvágottat, penészes sajtot, büdös krumplit.

Minden reggel jön a lúd, leül, tollászkodik, néz, feláll, néz, leül. A lúdnak nevet adtam, nem álltam meg, pedig mondják, nem szabad, a név „kötelez”. Összeköt. A börtönben elveszik az ember nevét. Ez a lúd nem tűnt éhesnek, és így nem baj, hogy nevet kapott tőlem. Aztán rájöttem, nem is tudom, hogyan néz ki egy éhes lúd. Kopott a tolla? A csőre fehéredik? Nem tud repülni? Akkor ez a lúd, ez az Eszter, nem éhes, mert tud repülni. De van hol aludnia, van hol ennie, innia?

csillag1011.indd 28 2010.11.15. 13:13:49

Az átmeneti szálló kapacitása harmincöt férőhely. Harmincöt ágynemű nélküli vaságy, harmincöt nő. A fekvőhelyet az éjszakás munkatárs jelöli ki, válogatni az ágyak között nem lehet, pedig jó ugyanabban az ágyban aludni. Beérkezés után a szállót nem szabad elhagyni, kimenetel után nem lehet visszajönni. Reggel sem, se ki, se be, a rácsos ajtó csak egyszer nyílik. Ha esik, ha nem, ha fúj a hideg szél, ha nem, kimenni csak úgy lehet, hogy nincs visszaút. Hiába tombol odakint vihar, csapkod a villám a hídba, tépi a szél a fákról az ágat, a házakról a vakolatot, a tetőről cserepet, önti el a járdát a sáros víz, nem lehet visszamenni. Villanyoltás mindennap 22 órakor. Akkor vajon merre jár Eszter ludam? A hideg sötétben?

Mert Eszter csak reggel jön. Óvatos kört tesz a ház fölött, majd leszáll, utána tollászkodik, leül, néz. Néz engem a ludam. Egyik reggel, Eszter még nem jött meg, álltam az ablaknál, néztem az üres kéményt, és arra gondoltam, miért nincs társa Eszternek; jöhetnének többen vele, kémény van elég, mindenkinek jutna egy. Ülnének szemben velem, tollászkodnának, gágognának, néznének engem, ahogyan figyelem őket az ablakból. Több lúd nagyobb boldogság. Nem tudom, szép-e a ludam. Hiszen egyedül csak ő ül a kéményen, nem tudom összehasonlítani. Aztán megjött, leült, tollászkodott, nézett Eszter.

A szállóban lehetőség van arra, hogy az értékeket leadják éjszakára megőrzésre, de reggel vinniük kell. Ébresztő 7 órakor, külön ébresztőt addig félóránként lehet kérni. Reggel 8-ig el kell hagyni a szállót, és semmilyen holmit, szatyrot, ruhát, cipőt nem lehet bent hagyni, a nappali takarítás során kidobnak mindent. Távozáskor kell leadni a törülközőt, a lakatot, kulcsot az éjszakásnak.

Eszter kéményéről látni a budai hegyeket. Szürke, elmosódott árnyak a folyón túl, egy lúdnak nem jelentenek semmit. Egy lúdnak nincs semmije, egy lúd lakhat kéményen, parkban, fent a hegyekben, és én szabadabban lélegzem, ha erre gondolok. Pedig jobb lenne, ha nem gondolnék ilyeneket, és nem is várnám reggelente, jön-e, hol marad; az elvárás sebezhetővé teszi az embert. Az sem jó, hogy arra gondolok, eszik-e rendesen, lesz-e ereje elrepülni a megszűnt, összeszemetelt állatkertből, amelynek a helyén hamarosan építkezni fognak.

Az otthonban azt kérik, ne kezdjenek verekedést, ne vegyenek részt benne a nők, és ne hozzanak be szeszesitalt, drogot. Ha mégis behozzák, és nem adják le megőrzésre, elkobozzák, kiöntik, kidobják. Az este folyamán, és takarodó után tilos hangoskodni, az ügyeletessel, a többi lakóval emberi hangnemben kell beszélni.

Na? Nem jön, kérdezte a szomszédom. Ki nem jön, kérdeztem vissza. A lépcsőházban álltam, reggel volt, esőt mutatott az ég. A kacsája, röhögött a szomszéd, amit mindig néz. Nem az én kacsám, válaszoltam mogorván. Ha nézi a magáé, mondta a szomszéd, és bevágta az ajtót.

A szálló területén tilos vendéget fogadni, dohányozni is csak az erre kijelölt helyen szabad. Az előtér szűk, három négyzetméter ha van. Egyetlen szék áll a fal mellett. Öt nő szótlanul, mogorván mered rám. Dohányoznak. A menedékhely szolgáltatásait csak egyedülálló nők vehetik igénybe, anyát gyermekeivel nem tudnak fogadni még egyetlen éjszakára sem.

csillag1011.indd 29 2010.11.15. 13:13:49

Mi lesz, ha nem jön Eszter, ha baja történik? Igen, erre gondolok naponta immár, mi lesz, ha egyszer kimarad, előfordult, hogy egész nap nem mutatkozott, vasárnap volt ráadásul. Lestem az ablakból, vártam, vártam egyre, és arra gondoltam, milyen kár, egy ilyen lúd nem tudja, mi az, hogy vasárnap, mi az, hogy húsvét, hogy szenteste. Csak vártam, és arra gondoltam, ma üresek az utcák, talán ettől fél, ezért nem jön. Mert megszokta ő is, hogy örökké zúgnak az utcák odalent. Aztán vasárnap éjjel az ágyban fekve arra gondoltam, meg kell tanulnom elengedni őt, meg kell tanulnom elfogadni, hogy ő nem az enyém, hogy jött egy lúd, néztük egymást, és ennek bármikor vége lehet. Ha jön, az ajándék. Föl kell készülnöm, hogy ha fészket rak, tojásokat költ valahol, nem jön többé, és most, hogy ismét télbe fordul az idő, alkonyatkor kúszik a hegyek felől ránk a hideg, Eszter kimarad, mert jobb helyet talált magának.

A szállón a házirend megsértése időszakos, egy naptól egy hónapig terjedő kitiltást vonhat maga után. A szálló munkatársai remélik, az este és az éjszaka nyugodtan telik a vendégek számára.

De addig, amíg jön, nézem őt a kéményen, és este, ha már elment, a szálló előtti hajléktalan nőket figyelem, ahogyan várnak a rácsos bejárat előtt, hogy beengedjék őket a melegbe, a vaságyakhoz, és éjjelente rájuk fogok gondolni, mert ez az egyetlen kiutam.

30 *Igor Lazin: Mivel a fa túl közel volt a házhoz, az igazgató úgy döntött, hogy kivágja*

SCHÜTTLER TAMÁS

Deszkapalánk az utca közepén

A gyerekkora első évei megmagyarázhatatlan titkolózásokban, elhallgatásokban, fojtottságban teltek. A szülei, főleg az anyja és a nagyanyja, gyakorta németül beszéltek egymással, hogy ne értse, amiről épp szó van. „Nicht vor dem Kind" – mondták ilyenkor. Még a német társalgást is suttogóra fogták, hogy semmi ne hatoljon el a füléig. Ilyenkor néha könnybe lábadt a szemük, sőt előfordult, hogy anyja hosszan, vigasztalanul sírt. Ő odabújt hozzá, nézett rá: mi baj, mi fáj, kérdezte ártatlan gyermektekintetével. Érezte, hogy a saját négy-ötéves gyermeklétével, hajának puhaságával, testének sajátos illatával, a keze finom érintésével kell feledtetni valamit, *azt,* amit valamiért nem lehet kimondani, amiről valamiért nem lehet beszélni. Aztán nyiladozó értelme a görcsös elhallgatások ellenére lassan, szinte észrevétlenül kezdte megsejteni a család még elbeszélhetetlen titkát.

Ha eljött vendégségbe a nagynénje vagy a szülei néhány ismerőse, vagy ha az utcán régi ismerősökkel találkoztak, mindig szóba kerültek számára ismeretlen emberek nevei, akiket mindig *szegény*nek neveztek. *„Szegény* öreg Fleischer mama", „ó a *szegény* Guttman bácsi, milyen nehezen hunyta le ott a szemét" – mondták gyakorta. Hosszú volt a *szegény* jelzővel illetett ismeretlenek sora. Beszéltek éhezésről, félelemről, és főleg betegségekről, amelyeket *ott* szedtek össze. „Az a Kazinczy utcai hónap tönkretette az ízületeimet" – mondta gyakran Magdus, a nagynénje, aki egyébként számára megmagyarázhatatlan módon a könnyen fellángoló családi veszekedések során sírva-ordítva kiabálta anyjának: „Velem bántok így, aki elvesztettem a hat hónapos gyerekemet a gettóban, aki az utolsó falat kekszét megosztottam veletek, aki…" – És sorolta hosszan elvesztett szeretteit és fájdalmait. Ilyenkor a legádázabb vita is elcsendesedett, ilyenkor mindenki halkan sírni kezdett, s a felnőttek többnyire valamilyen ürüggyel kicsalták a nagyszobából a konyhába, hogy lehetőleg ne halljon semmit. De hiába minden óvintézkedés, minden „nicht vor dem Kind" és minden suttogás. Néhány év alatt összerakott magának egy mozaikot arról, hogy a születése előtt nem sokkal volt egy háború, hogy voltak családtagok, akiket messze vittek és valamiért megöltek, s voltak, akiket elvittek ebből a szép régi családi lakásból valahova a közelbe egy házba, ahol egy lakásban majd' százan zsúfolódtak össze, amelyet őelőtte rejtélyesen csak *oda* névvel illettek, vagy ha valamelyest elvesztették görcsös önkontrolljukat, akkor azt a helyet többnyire *Kazinczy u 6.*-ként emlegették.

A mozaikok éveinek számával, a rokonok, ismerősök elbeszéléseinek egyre mélyebb megértésével csak szaporodtak, mind élesebbé, világosabbá vált számára a szülei által rejtegetett történet.

Egy tavaszi reggelen hangos kopácsolásra ébredt. A szemben lévő szétlőtt, még 1952-ben is romos bérház előtt az úttest közepén deszkapalánkot építettek a munkások, hogy legyen hely a tégláknak, mésznek, homoknak, s az újjáépítés ne zavarja a forgalmat. A palánk magasnak és elég erősnek ígérkezett. Az anyja hisztérikus hangon kiabálni kezdett: „Nem bírom nézni ezt hónapokig! Emlékszel? – fordult nagyanyja felé. –

csillag1011.indd 31 2010.11.15. 13:13:50

Pont ilyen volt a palánk ott…” – S itt elhallgatott, mert észrevette, hogy, a gyerek észrevétlenül melléfurakodott az ablakba.

– Hol volt ugyanilyen palánk? – kérdezte az ablakban könyökölő kisfiú.

– Egy csúnya helyen, nem messze tőlünk, ahol én, a nagymama, Magdus, Aliz néni és még sokan mások laktunk akkoriban.

– Ott halt meg Magdus néni kisfia?

Anyja láthatóan megdermedt a kérdéstől. Hosszan hallgatott, izgalmában rágyújtott a pongyolája zsebéből elővett cigarettára. Sokáig tűnődött a válaszon, majd elérkezettnek látta az időt, hogy valamit elmeséljen a történetből. Annyit, amennyit el lehet mondani egy hatodik évében lévő gyereknek.

– El kellett innen mennünk egy másik lakásba, mert valakik úgy gondolták, hogy nekünk ezután ott kell laknunk.

– De miért halt meg ott az a gyerek, meg az Ilus néni anyukája, meg egy másik néni, akinek a lánya a múltkor sírt veled az utcán? S miért sírsz te is, ha erről beszéltek a nagymamával? Nekünk is meghalt valakink ott?

Az anyja hosszú ideig hallgatott, egyrészt rádöbbent, hogy ezután még óvatosabbnak kell lennie a gettóban, egyáltalán a háború alatt történtekről való családi beszélgetéseik során, másrészt megint emlékek sora torlódott fel benne, képek arról a borzalmas látványt mutató, halottakkal telezsúfolt lakásról. Elővillant a zsigerekben lerakódott félelem, a csontig hatoló hideg érzete, a heteken át tartó éhezés, a kínzó dohányszomj, de mindenekelőtt a magas, lécekkel andráskereszt-szerűen megerősített deszkapalánk, amely ott húzódott végig a Dohány utca közepén, s amelyre rálátott abból a Kazinczy utcai házból, ha az összezsúfolódott élők és még inkább a sokasodó halottak bűzétől szabadulni az ablakhoz merészkedett.

Cigarettáját szívva most is nézte az úttest közepén készülő palánkot, s noha agyával pontosan tudta, hogy ez a palánk csak az építkezés miatt készül, de az emlékezésben mindig jelenlévő irracionalitás előhívta benne nyolc évvel ezelőtti önmagát. Akkoriban, amíg volt benne némi erő, amíg nem törte meg a rettegetés, az őrjáratok, razziák kiszámíthatatlan következményei meg persze az éhség, a szeme láttára meghaló emberek látványa, elemi erővel tört fel benne a lázadás a gettóba zárás, a palánkokkal való szimbolikus és mélységesen valóságos kirekesztés ellen. Néhány hét alatt megtört. Az ablakhoz lopakodva egyre apatikusabban és reménytelenebbül nézett a peremén vastag hóval borított deszkapalánkra, amelyben mintegy megtestesülni látta az elmúlt évek, hónapok gyötrelmeinek végkifejletét.

Az ablakban mellette könyökölő kisfia, miközben bámulta a palánkot ácsoló munkásokat, választ várt az imént feltett kérdésekre. Az anyja pedig egyszerre küszködött az emlékeivel és annak eldöntésével, hogy mi is mesélhető el egy hatodik évében járó gyereknek 1944–45 fordulójának palánkok közé zárt gettóvilágáról.

– Tudod, el kellett innen mennünk… Mindannyiunknak oda – ismételte nehézkesen az előbbi mondatot.

– A Kazinczy utca 6.-ba, ahogy Magdus meg Aliz néni meg a nagymama hívja?

– Igen. Elvittek minket a katonák, puskájuk volt. Bevittek abba a házba sokunkat, s nem léphettünk ki, körbezártak ilyen deszkakerítéssel, mint amely itt épül.

csillag1011.indd 32 2010.11.15. 13:13:50

– Miért, ellenségek voltatok?

– Nem, ők azt gondolták, hogy mi ellenségek vagyunk. De mi nem bántottunk senkit.

– És a Magdus gyerekét azok a katonák lőtték le?

– Nem, ő beteg lett, és nem tudtunk ennivalót adni neki. Nagyon éhes volt, és örökre elaludt.

– S apa hol volt akkor, miért nem segített nektek?

– Őt is őrizték, de nem ott a Kazinczy utcában, hanem nagyon messze egy másik országban.

– Ott is deszkakerítés volt?

Az asszonyt váratlanul érte a kérdés, nem tudta, mikor tesz jobbat, ha igent mond, vagy ha elmagyarázza, hogy a gyerek apja akkor Mauthausenben, egy többszörös szögesdrótkerítéssel körülvett koncentrációs táborban volt, amelynek legbelső kerítésébe áramot vezettek. Ezt túl borzalmasnak és bonyolultnak érezte. Maradt a deszkapalánkos válasz mellett.

– Én tudom, hogy a másik nagymama is ott halt meg, ahol ti voltatok. Ő is éhen halt.

– Ezt honnan tudod? – kérdezte riadt meglepetéssel az asszony.

– Te mesélted egyszer az utcán annak a néninek, aki sírt, meg azt is tudom, hogy ahol apa volt, ott is meghaltak az emberek, csak apa nem, mert ő erős volt, és megszökött, s legyőzte az ellenséget.

A kisfiú anyja haragudott magára, hogy nem tudott uralkodni a deszkapalánk látványa keltette érzelmein, érezte, hogy sírása, rémülete felkavarta az iszapot, előhívta a gyerekéből azt, amit egy gyereknek nem lenne szabad tudnia. Megfogadta, hogy soha többet nem beszél a fiának a gettóról, a halottakról, a deszkapalánkról.

Elkésett. A kisfiú ebben az emlékektől terhes családban élte le élete első öt évét, a suttogásokból, az elharapott szavakból, a könnyekből, anyja, apja, nagyanyja időről időre feltörő – ugyan rejtegetni próbált – fájdalmából már összeállt benne szülei története. Valószínűleg megérezték ezt a körülötte élők is, mert egy idő után nyíltabban beszéltek a fájdalmas múltról, jobban utat engedtek a fel-feltörő emlékezésnek, az elfojtani próbált fájdalomnak.

A gyerekbe lassan beleivódtak szülei emlékei, s voltak pillanatok, leginkább az áloméi, amikor úgy tűnt számára, hogy ő is ott volt a Kazinczy utca 6.-ban, abban az élőktől és halottaktól zsúfolt, csontig hatoló hidegségű, bűzzel terhes lakásban, s néha mintha ő is látta volna a Dohány utca közepén a behavazott peremű deszkapalánkot.

csillag1011.indd 33 2010.11.15. 13:13:50

BÁNKI GYÖRGY

Alfred Adler a nagyvárosban

Elöljáróban annyit: valaha kis lény voltam. E miatt a hajdani kicsinység miatt tudom, milyen farkasszemet nézni egy kétütemű begerjedt kipufogójával, kempingbiciklivel szlalomozni a Duna-part fácánként felriasztott turistái között, vagy bámészkodni a kihalófélben levő rácsos ajtajú villamosról egy tökéletesen eseménytelen kádári vasárnapon. Hogy anno mennyivel enyhébb elbírálás alá esett a Zsiguli-társadalom oldaláról egy úttestre kiguruló focilabda. Hogy a párosan szép rendőrök hogyan fürkészték, az ember a zebrán keljen át, és ne borítsa föl a szocialista ethosz harmóniáját a csibészes flikflakjaival. Hogy a Dagályba – ráérősék – elcsordogáltunk vízibusszal. Utazni lassabb, kiszámíthatóbb és relatíve eseménytelen elfoglaltság volt.

Alfred Adler szerint a gyerekkor törvényszerűen hordoz magában némi *„minderwertigkeitsgefühl”*-t, vagyis kisebbrendűségi érzést. Gyanítom, én sem lehettem kivétel. Egyik kedvencem volt akkoriban Zdenek Miller és Eduard Petiska *A vakond autója* című könyve. A kisvakond, aki bizonyára ismertebb cseh, mint Havel vagy Hrabal, összekukázza magának egy felhúzható játékautó törött alkatrészeit, és némi idealizált szervizelési beavatkozást követően beleveti magát a számunkra akkor még futurisztikusnak ható forgalomba. Eleinte rémült, de aztán vígan elszáguldozgat az autók alváza alatt. Vajon a Nyugat akkori jelene iránt érzett áhítat vagy a szocializmus gazdag jövőjébe vetett hit mozgatta az alkotókat? Egyszer majd ilyen irtó kalandos, sebesen zajló életünk lesz, gondoltam. Nem sejtettem, mivel jár majd.

Majdnem mindig a nagyvárosban laktam, mindig a közepén. Kamaszkoromban az volt a hobbim, hogy végtelen hosszú sétáim közben újabb városrészeket, újabb és újabb utcákat fedezzek fel. Ez ugyanakkor azzal járt, hogy életkori fogékonyságomnak köszönhetően a hatások tompítás nélkül ülték meg a lelkemet, magamba szívtam bármilyen hangulatot, amelyet egy környék árasztott magából – és ez nem volt mindig kellemes. Állt az idő, a kiegyezés utáni fényes korszak kijelölte azokat a sarokpontokat, amelyeket a pusztítás megritkított és korlátoltság higított fel. Az összkép sokszor elkedvetlenítő volt, és mozdíthatatlannak tűnt. Ez volt Budapest az én gyerekkoromban. Nekem, botcsinálta elemzőnek úgy tűnik, azóta a város esztétikailag és hangulatában már háromrétegű. A három réteg: az Örökség, a Fásult Nonszensz és az azt követő, azóta is tartó Nagy Vegyes.

Amikor megszületett máig egyetlen fiam, a világ olyan helyeit akartam megmutatni neki, ahol az a legjobb arcát mutatja. Ez egyáltalán nem volt tudatos döntés, inkább egyfajta rejtett program, amely azonban automatikusan megrajzolta a felfedezésre érdemes mozgástér határait, kijelölt bizonyos útvonalakat. Nem igazán fizikai mozgásteret kell elképzelni, inkább hangulatit. A meséét, amely visszamosolyog a képeskönyvből. Amely harmóniapárti, és kerüli a Cudaritást, a valóság hátsó udvarát. Amíg lehet.

Budapestet olyan jó szidni. Az itt élők számára ez valódi sport – olyan, mint a brit kollégiumokban a krikett. A magyar szidja önmagát és környezetét, de mást hibáztat,

csillag1011.indd 34 2010.11.15. 13:13:51

hogy szegénynek ezt kell tennie. Szidjuk a városainkat, a közlekedésünket, felkészülten várjuk a harcot a buszon, és ezért már eleve harciasan viselkedünk. Majd hozzátesszük: erről is ikszipszilon tehet. A mindenkori ikszipszilon. A jogaiért harciasan fellépő biciklista rád hajt, amikor a jól megérdemelt kis zöldeden sétálnál át a zebrán, bácsi riogatja rosszul ütemezett akciójával a lízingtől pattanásig feszült sofőrt, a járdán parkoló egyterű, benne a gyereküléssel, lezárja a babakocsi útját, a vak bácsi a sarokra föltolakodó vajszínű kabriót kikerülve az úttestre lép. A mozgólépcsőn pont minden negyedik ember balra áll, értelmetlenné téve a három másik illedelmes jobbra húzódását. A szatyros középkorú asszony tekegolyóként letarol, amikor fellépnél a buszra. Panaszkodom tehát én is. Panaszkodom, ergo budapesti vagyok.

A gyerekkel közlekedő rendkívül érzékeny megfigyelője az egymásra hangolódásnak és az empátiának. Az átlagos, maradéktalanul gyerekmentes felnőtt a gyerekeshez képest a flaszter gepárdja. Rugalmasan alkalmazhat évtizedek sűrű tapasztalatában érlelt egyéni megoldásokat. A legjobb élményeimet mégis akkor szereztem, amikor a fiam csecsemő volt. A csecsemő, amellett, hogy imádod, mert a tiéd, és a fényképét körbemutogatva egy konferencián az utolsó ember elnézően figyelmeztet, hogy nála kezdted a prezentációt, olyan, mint egy univerzális bérlet a tutiba. A postán intenek, hogy állj a sor elejére, a villamoson soron kívül ülni fogsz. Mindenkinek csak javasolni tudom, hogy Budapesten járva legyen nála csecsemő. Ez sok okból az egyik legszórakoztatóbb korszak.

A babakocsis és a posztbabakocsis időszak? Kényesebb ügy. Megfigyeléseim szerint ezek már magukon hordozzák az evolúciós találékonyság jegyeit. Az élet csupa szlalom, a GPS újkori nyelvén szólva: újratervezés. Budapest ilyen szempontból nem gurulás-, hanem cipekedéspárti, akár az aluljárókat, akár a hegyi zerge génjeit előnyben részesítő egyes busztípusokat alapul véve. Ha nő a kölök – ami bizonyos kölköknél mindennapos –, ne adj' isten járni kezd, szedetnünk kell a lábait, hogy a fürgén záródó ajtók ne csippentsenek le értékes darabokat a testükből, vagy ne lobogjon odakint az alkarunk egy teljes megállón keresztül. Ez a relatív spuri korszaka.

A kicsi még lassú, az élet viszont gyors. A követelmények nagyok. A tempós, andante élet néha feláldoztatik az odaérés oltárán. Jön az ovi, be kell érni, lehetőleg mindenkinek mindenhova, és a gyerek is elkezdi tanulni, hogy az idő nem habostorta. Sajnálatos jelenetek egész sora következik, a „vedd fel a cipőd" mantrája krescsendóban, a paradox szülői trükkök esetlen próbálkozásai („oké, menjünk cipő nélkül"). A rend feszültségei, az életkorral járó dac és a valóság harapófogója. A hajdan engedékeny, csecsemőjével mint győzelmi jelvénnyel lazázó szülő követelőző rémmé válik, tuszkol és siettet, hiszen a buszajtó nem mókázik. A nagyobb gyerekkel kapcsolatos szülői problematika az önállósodásból fakadó aggodalom. A városban nem ritkák az erőszakos jelenetek, az udvariatlanság, a türelmetlenség. A gyerek, aki már egyedül jár-kel, tapasztalatlan, és védtelen a felnőttek rossz húzásaival szemben. Az elhagyatott és a túlzsúfolt helyek egyaránt kerülendőek. Utóbbiakra az a szociálpszichológiai igazság érvényes, hogy minél több az ember, annál szívesebben hagyják másra a gondot okozó helyzet megoldását.

Azt hiszem, ez a legnagyobb bajom. A megszokottnak tetsző, de megszokhatatlan és értelmetlen gyorsulás, a hozzá társuló feszültség és az időnkénti rosszindulat. Az a vicc, hogy a sebesség igényétől vezérelt komák és az adott helyzetet türelmesen elfogadni

csillag1011.indd 35 2010.11.15. 13:13:51

képes személyek érzésem szerint kábé ugyanakkor érnek oda, ahova. Ha helytálló a feltevésem, akkor tehát a dolognak nem célja van, hanem oka. Nehezen megfogható, hogy mitől más ugyanez Rómában vagy Berlinben. Nem hiszem, hogy ott lassabban élnek az emberek. Sőt állíthatjuk, hogy nem. Budapest, mondjuk egy londoni szemével, kisváros, ahol csordogál az élet.

Amikor a fiam egyéves volt, rokonaimnál nyaraltunk Lisszabonban. Egész nap jártunk-keltünk, bőszen toltuk a kocsit, utca, múzeum egyre ment, mi ott voltunk. Akkor jöttem rá, mi az alapvető különbség az ott és az itt között, amikor hazaérkeztünk. Annak a hangulatnak a folytatását vártam, amelyet „odakint" olyan könnyű megszokni. Akikkel találkoztunk az utcán, a metrón, nemcsak udvariasak voltak velünk és a gyermekünkkel, sőt figyelmesek, hanem kíváncsiak és nyitottak is. Még a kamasz fiúk is kvaterkáztak a fiunkkal – perverz, mi? –, jópofa, buboréknyi kapcsolatok pattantak el. Közhely, amelyet mesélek, tudom, de nagyon jó érzés volt. Aha, ezek kíváncsiak egymásra, és a gyereknek helye van ebben a kíváncsi térben. Ebből arra következtettem, hogy a család és a közösségek fontos szerepet játszanak az életükben, nem pedig a szükséges, tartalmi részt elkerülő törődnivalót jelentik. Amikor már Budapesten voltunk, másnap a villamoson az én igen barátkozó kisfiam egy középkorú nőnek integetett, aki vele szemben ült. A nő mereven bámult ki az ablakon. Hazaérkeztünk.

Mindig elcsodálkozom azon a különös várakozáson, amely itthon például az egészségügyet vagy a tömegközlekedést veszi körül. Az emberek egy része nem tekinti helyesnek, hogy bérletet, jegyet vegyen vagy fizesse a társadalombiztosítást. De nagyon helyesnek tartja, hogy a buszt sofőr vezesse, aki amúgy az égiektől majd fizetést kap, nyilván vatikáni valutát, és legyen üzemanyag a tankban, hogy a járat célba jusson. Helyesnek tartja továbbá, hogy amikor neki vagy gyermekének vakbélgyulladása van, ne akkor kezdjék el a szörnyű hír hallatán építeni azt a műtőt, ahol aztán az elkanászodott szervecskét kiveszik, hanem az már eleve ott legyen. Az állami cégek bizonyos vezetői pedig azt tartják helyesnek, ha a válságos helyzetekre való tekintettel nagyot nyúlnak a közös pénzből. Legföljebb, aki marad, majd rágóval ragasztja föl a villamosra az ütközőt.

Miközben az átlagos budapestinek lesújtó a tömegközlekedésről alkotott véleménye, a város autóközpontú. Ez olyan, mintha természetes lenne, mert lassan alakult így. Hasonlattal élve: olyan, mintha azt mondanám, a közért előtere ládaközpontú. A jelenségnek nyilván számtalan technikai, szokásbeli, városépítészeti oka van. Az autó civilizációban betöltött szerepe szimbolizálja az individuum elsőbbségét a közösség fölött. A kisvakond bezzeg – aki valaha én is voltam –, mikor a múltból előre nézett, az autonómiától mámoros jövő zálogát látta benne. Az ember, a bármekkora gyerekével tehát némiképp hasadt világban él. A gyerek életében sok a civilizátum és kevés a rousseau-i anyatermészet. A természetbe ma már tényleg ki kell vonulni.

A városon belül kevés a szóra érdemes ápolt közösségi tér, ezek egy része decibelfürdő a hallójáratnak és használttá légiesült üzemanyag a tüdőnek. A kulturált környezet ez által részben a fogyasztói atmoszféra felé tolódik: van olyan pláza, amelyikben jobb létezni, mint a legtöbb budapesti téren. Ez a konstelláció a szülő oldalán a pénztárcáért való aggódás, a gyerek oldalán a vágyakkal, ingerekkel való fölösleges és fokozott birkózás körkörös frusztrációjához vezet. A drága gyermek fokozatosan drágul. A határ

csillag1011.indd 36 2010.11.15. 13:13:51

az ötcsillagos ég. Kacat, játék, aktuális behülyítési szériák, kütyü, kütyü kettő, kütyü öt, kütyü fekvő nyolcas. Mindezen kis ingerforrások részben kompenzációi az elveszett nagycsalád, szomszédság hajdani szórakoztató potenciáljának, részben csökkentik az anya és az apa, a két munkában kizsigerelt mókamester terheit.

De mit keres Alfred Adler a nagyvárosban? Adler Freud eszmetársa volt, a legfontosabb korabeli elméletalkotók egyike. Ám indíttatásuk és hangsúlybeli különbségeik miatt útjaik kettéváltak. Adler nagyon szegény kispolgári zsidó családból származott, angolkóros volt, négyéves koráig nem tudott járni. Mást vett észre a világból, más kliensköre volt, mint a nagypolgári közegben működő Freudnak. Az ő betegeinek nem a szexuális elfojtás miatti neurotikus zavarok okozták a fő gondot, hanem a megélhetés. Adler a közösségi érzés fontosságát és fejlesztését hangsúlyosabban kezelte, mintsem hogy kizárólag az individuum „magánproblematikájára" koncentráljon. Elméletének egyik központi eleme a kisebbrendűségi komplexus. A kisebbrendűség érzése az alapfelszereltséghez tartozik, mindenki kicsiként kezdi. Mindenki átéli, hogy vannak nagyobbak, kompetensebbek, erősebbek, olyanok, akik több hatalommal rendelkeznek, akár arról is döntést hozhatnak, hogy fogat mossunk-e este.

Minden gyermek tudattalanul élettervet fogalmaz meg magában, életstílust választ, hogy legyőzze a „túl magasak a kilincsek, de bezzeg mások simán fölérik" érzetét. Az anya-gyerek, szülő-gyerek kapcsolatból, az „ős-mi" élményéből táplálkozik a *közösségi ösztön.* A személyes működést szolgáló többi ösztön előretolt harci éke pedig az *agressziós ösztön.* Az agresszió ebben az értelemben nem negatív dolog, hanem a személyiség önképviseletének eszköze. A három nagy életfeladat: a közösséghez, a hivatáshoz és a partnerkapcsolathoz fűződő viszony. Ha a felnövekvő a kicsiség érzetét idővel egészségesen kompenzálni tudja, akkor megfelelő önbizalma alakul ki, és jól fejlett közösségi érzése. Nincs szüksége túlkompenzációra. A túlkompenzáció a fennmaradó kisebbrendűségi érzés erejéből táplálkozik, a hatalom, a kontroll, a mindenki fölött levés igényéhez vezet. Ha ez nem sikerül, a feldolgozatlanság neurotikus fejlődési utat jelöl ki, tartós „lent vagyok" érzést, szorongást. A személyiség ezt műfogásokkal: alibikkel, pótcselekvésekkel próbálja feloldani. Csak ne legyen felelős, ne kelljen konfliktusba kerülnie, versengenie. Ha minden fenti megoldás kudarcba fullad, dekompenzálódik, testi-lelki tünetei lesznek.

Adler szerint a kimenetel, hogy tehát a személyiség fejlődése jó irányt vesz-e, azon múlik, sikeresen kompenzálja-e a hajdan kisvakondként átélt, de természetesnek tekinthető alacsonyabbrendűségi érzést. Az igazi fejlettség szerinte az – persze vulgarizálva –, ha valaki végül a helyén értékeli önmagát, és képes értékesen részt venni a közösség dolgaiban, eszképizmus *(fogjuk meg és vigyétek),* neurotikus felmentvények *(sajnos nem megy, fáj a fejem),* hatalmi túlkompenzáció *(legenda vagyok, nekem többet szabad)* és egyéb rossz megoldások nélkül. Mert a rossz megoldások gátat szabnak a személyiség fejlődésének, és nem gazdagítják a közösséget sem. Ráadásul a hibás kompenzációk törékenyebbek. De kiterjeszthető-e bizonyos óvatos megszorításokkal az egyén szintjének adleriánus problematikája a nagyobb közösség működésére?

A hatalommal túlkompenzáló például eltorlaszol, lenyom, veszélyeztet, jobban siet nálad, mert fontosabb játékot játszik. Állandóan attól reszket, hogy alulmarad.

csillag1011.indd 37 2010.11.15. 13:13:51

Az önmagát alulértékelő is gyakran lemond a közösségnek tett gesztusokról, néha egyszerűen csak nem érzékeli, hogy lehetősége nyílik másoknak megkönnyíteni valamit. Lehet, hogy sosem mondták neki, vagy mondták, de már akkor sem értette, pontosan miről van szó. Vagy saját rossz közérzete köti le az energiáit. Kimenekül a kérdéskörből, hogy lehet-e változtatni a környezetén. Ehhez küzdelemre, konfrontációra volna szükség.

Ezek az attitűdök mintha nálunk gyakoribbak lennének a kívánatosnál, illetve a vágyakozva és bosszankodva szemlélt, de kicsit mindig a horizonton lebegő európéerség normáinál. Mi, magyarok, ha a kompetíció és a kooperáció közül kell választanunk, nagy valószínűséggel az előbbi mellett döntünk. És szívesen papolunk az utóbbiról, vállalva azt a bátor véleményt, hogy az egész dolog valakik miatt alakult így, mely valakiket nem szívesen nevezünk meg – bár talán egyre szívesebben –, tulajdonképpen áldozatai vagyunk a valakik szemléletének, és nem formálhatjuk szabadon a választásainkat kooperáció és kompetíció között (sem). A világ egyik legindividualistább népe vagyunk, amely állapothoz történelmi kontextusok sorozata vezetett, nem pedig genetika. Ez van, és ez – mint oly sokszor a történelem során – bűnbakképzéssel jár, szinte bármiről legyen is szó.

A közlekedésünk ugyanúgy lenyomata annak, hogy ezt a hajdani kisebbrendűségi érzést mint életfeladatot sikeresen oldottuk-e meg az egyén és a nemzet szempontjából. A történelmileg megágyazott, társadalmi szinten fixált kisebbrendűségi érzés, a nagyobb erőktől körülölelt és hányatott, súlyos veszteségeket elszenvedő, túlélő ország élménye és a komplexusra adott jó vagy rossz válaszok aránya adja ki itthoni közérzetünket. Gyermekeink ebbe születnek bele, ebben tanulnak meg „közlekedni”. Szerintem egyébként a helyzet sokszor nem olyan tragikus, mint amilyennek látszik. Az igéző rosszkedv baljós víziókhoz vezet. Az ember időnként persze ingadozik a Magyarság Apokalipszise és a Normalitás Végső Győzelmének Reménye között. Mindez nekem a honi közlekedésre vonatkoztatva Mark Twainnek a Richard Wagner zenéjéről szóló aforizmáját idézi: *„Not as bad as it sounds!”,* azaz nem olyan rossz, mint amilyennek hangzik.

csillag1011.indd 38 2010.11.15. 13:13:51

CSILLAG MARCI

A mártírok útja

kalandozás a börtönfilmek világában

A háborús filmek, a westernek, a romantikus vígjátékok, a sci-fik és egyéb kiemelten jegyzett műfajok között a film történetének bő száz éve alatt a börtönfilmek is helyet kaptak a legfőbb zsánerek sorában (és komoly rajongótáborra tettek szert – bizonyság erre a börtönfilmes toplistáknak otthont adó honlapok tömkelege), annak ellenére, hogy a börtönmotívum gyakran a fent említett műfajok egyikén belül, szub-zsánerelemként jelenik meg. Úgy tűnik, a bezártság mint metafora olyan erős dramaturgiai erővel és társadalmi üzenettel bír, hogy a börtönfilmek műfaja alanyi jogon is létezhet, sőt az alkotások gondosan felépített szabályrendszerének köszönhetően akár uralhatnak is egy történetet – példa erre a hadifogolyfilmek csoportja *(A 17-es fogolytábor, Híd a Kwai folyón, A nagy szökés, A Nap birodalma).* Az „uralás", avagy angolosan mondva „műsorlopás" *(to steal the show)* jelensége azért is fontos, mert kevés más olyan filmes motívum vagy motívumcsoport van, amely egy egész történetet képes átfogni: egy autósüldözés vagy egy telefonbeszélgetés nem, de például egy bankrablás és egy túszejtés/-szabadítás képes erre a mutatványra. Történnek persze kísérletek az előbbiek megvalósítására (gondoljunk itt például a *Halálos iramban*-franchise darabjaira, illetve a *Mobil* és az *A fülke* című filmekre), egy motívum vagy alműfaj azonban csak akkor veheti át sikerrel az irányítást és válhat a dramaturgia meghatározó elemévé, ha a film egész történetét sikerrel rendeli a saját szabályai alá, azaz úgy ad vázat a cselekménynek, hogy az egyéb különböző üzenetrétegek (romantika, társadalmi igazságtalanságok bemutatása, környezetvédelem, békevágy, küzdelem a rasszizmus ellen stb.) az alműfaj keretein belül találnak maguknak helyet. Egy túszejtésről szóló történetbe könnyedén bele lehet építeni családi konfliktusokat, aktuálpolitikai kritikát, egy kis történelmi gyorstalpalót és persze egy jó adag globális paranoiát is, míg a bankrablós filmeknek a romantikus elemek, korrupciós témák és – micsoda meglepetés – az autós üldözések állnak igazán jól.

És mi a helyzet a börtönfilmekkel? Nos, természetükből adódóan a börtönfilmek döbbenetes társadalomkritikai erővel bírnak, a társadalmon belüli – szigorú és mesterséges – mikrotársadalomba zárt ember küzdelme ugyanis egyformán pontosan festi meg a zárt belső és a (számára csaknem megközelíthetetlen) külső világot. Sőt egy börtönfilm furcsa módon egy külföldi társasutazás tapasztalatainak ellentettjét mutathatja: mert míg a vegyes társaságnak köszönhetően egy utazás alkalmával gyakran többet tudunk meg a magyar társadalomról, mint az úticél országéról, egy börtöntörténet adott esetben többet árul el a kor (külső) társadalmáról, mint a börtönvilág szabályairól. Ebben a műfajban az izgalom természetesen a belső szabályokból ered, az üzenet azonban a szereplők beidegződéseiből és reakcióiból kirajzolódó külső valóság szüleménye.

Az egyik klasszikus hollywoodi börtönfilm, *Az alcatrazi ember* (The Birdman of Alcatraz, 1962) olyan erővel igyekszik bizonyítani a fenti tételt, hogy a film készítésének idejében is büntetését töltő főhős, Robert Stroud figuráját a valóságosnál jóval finomabbra

csillag1011.indd 39 2010.11.15. 13:13:51

hangolta, és teremtett belőle olyan karaktert, amely a büntetés-végrehajtás embertelen rendszerén kéri számon az amerikai ideált, a társadalom kivetettjeként ő az egyetlen, aki kiáll azon értékek mellett, amelyeket egykor erőszakos módon semmibe vett. A valóságban – egykori börtöntársai elbeszélése szerint – Stroud egy piszok alak volt, aki elsősorban mások kárára szerette a balhét, a kanárik és a tudomány iránt kialakult kivételes szeretete, illetve tehetsége azonban a rács mögé dugott ember, a cellába zárt kollektív lelkiismeret filmes prototípusává tette őt. John Frankenheimer filmjében sok a hangzatos mondat és a börtön világát is kellő részletgazdagsággal mutatja be, *Az alcatrazi ember* azonban csupán egy jól kimért lépés az igazi lázadó börtönhős születésének útján.

Pillangó (Papillon, 1973) és *A remény rabjai* (The Shawshank Redemption, 1994) ide vagy oda, a filmtörténet legjobb börtönfilmje a *Bilincs és mosoly* (Cool Hand Luke, 1967), amely a bő tíz évvel korábbi világharagvó James Dean alakját jó időérzékkel, a tekintély- és fogyasztásellenes '68-as mozgalom ébredése idején élesztette fel. Luke (Paul Newman) figurája világháborús veteránként egy tucat rágógumi-automata (!) megrongálása miatt kerül fegyenctelepre, ahol cinikus mosolyával könnyedén lehúzhatna két évet, csakhogy őt nem korhadt fából faragták. Bilincsben mosolygó hősünk nem csak Randle P. McMurphy *(Száll a kakukk fészkére)* egyenes ági felmenője, de talán a derék Svejk szerencsétlen leszármazottja is, akinek elegáns kegyetlenséggel levezényelt kálváriája olyan erős atmoszférát teremt a film két órája alatt, hogy a Coen-testvérek *(Ó testvér, merre visz utad?)* és Tarantino (a *Kill Bill* rendőr-napszemüvege) is bátran merítettek belőle. Newman alakításával még azt a Steve McQueent is leiskolázza, aki karrierje során a börtönszökés specialistájává vált, az elmegyógyintézetbe zárt Jack Nicholsontól zseniális eszköztelensége különbözteti meg, Tim Robbins figurájától *(A remény rabjai)* pedig mártíromsága. Luke története (és Stuart Rosenberg rendezése) a maga természetességében mutatja be a börtönvilág túlélhető borzalmait, és a rendszert, amely az óramű pontosságával semmisíti meg azt, akit nem tud megtörni.

Megtörés vagy felemelkedés – ez a börtönfilmek két kulcsszava, és bekövetkezésükre számtalan forgatókönyv létezik. A klasszikus lázadó börtönfilmek esetében a hőst sem a társadalom, sem a börtön nem képes megtörni (legfeljebb eltiporni); az elbeszélő börtönfilmek esetében az ártatlan rab intelligenciájával és kitartásával győzi le a börtönt; a hollywoodi és európai műfaji filmek keverékeként megszülető mágikus börtönfilmben *(A próféta)* pedig minden külső (rasszizmus, szociális igazságtalanaság) és belső (elnyomás, kihasználás, kriminalizálás) hatás beépül a személyiségbe, és kialakul egy szuperegó, amely a külső és belső világban egyaránt győzedelmeskedik. Lássuk be, a börtönvilág a megtörés nélküli elbukásra nagyobb esélyt ad, mint a totális felemelkedésre.

csillag1011.indd 40 2010.11.15. 13:13:52

KISS BARNABÁS

Noé modern bárkái

Három indoka lehet annak, hogy vadállatokat fogságban tartsunk. Az első, hogy minél inkább megismerhessük az életüket, főleg azokét, amelyeket a vadonban túl bonyolult és költséges lenne megfigyelni, ezzel segíthetünk az élőhelyükön is megőrizni a fajtát. A második, hogy a veszélyeztetett állatokat ideális körülmények között, válogatott tenyésztéssel segítsük újra elszaporodni, úgy, hogy visszatérve természetes élőhelyükre minél több esélyük legyen a túlélésre, és a harmadik, hogy bemutassuk és elmondjuk a közönségnek ezen munka értelmét és szükségességét.

Gerald Durrell

Rég elmúlt már az a kor, amikor az állatkertek szerepe kimerült a puszta szórakoztatásban. Bár az egzotikum és a különlegesség iránti vágyat a tevepárduc és a szakállas nő ki tudta elégíteni, a magukra valamit is adó állatkertek (így a budapesti is) továbbléptek, és nemesebb célokat tűztek ki maguk elé; a durrelli felfogás manapság általánossá vált. Sőt! A körvonalazódó jövő rengeteg új izgalmat ígér.

„A vadállatok tartása civilizációs jelenség – mondja Hanga Zoltán, a budapesti állatkert szóvivője, állattenyésztő mérnök. – Kezdete az idők homályába vész, annyi bizonyos, hogy már az ókori Egyiptomban, és legfőképpen Rómában tartottak befogott vadállatokat. Nagy népszerűségnek örvendtek akkoriban az amfiteátrumokban rendezett jelenetek, és köztudott, hogy a súlyosbított halálos ítéletek végrehajtását is az oroszlánokra és egyéb ragadozókra, olykor pedig elefántokra bízták, ez történt például az őskeresztényekkel is."

A középkorban már minden valamirevaló uralkodóknak volt minimum egy vadasparkja, és, hogy emelje hatalma fényét, tartott egzotikus állatokat is. Mátyás királynak biztos hogy voltak oroszlánjai, de említhetnénk X. Leó pápa hírneves vadállatait: a jóisten viccének tekintett tevepárducot (azaz a zsiráfot), az elefántot és a Dürer metszetéről jól ismert rinocéroszt is. Persze ekkor még messze nem arról volt szó, hogy az emberiség valami jót tegyen a természettel. A legtöbb helyen vár- és városárkokban vagy egyéb szűk, elkerített helyeken, az úgynevezett menazsériákban tartották a vadakat.

Újkori állatkertekről az 1700-as évektől, a Mária Terézia férje, Lotharingiai Ferenc által alapított schönbrunni állatkert óta beszélünk, de a budapesti állatkert, a maga 144 évével is tekintélyes múltra tekinthet vissza.

A XIX. század második felében a tudományosság mellett az ismeretterjesztés, majd a népmulattatás is felbukkant az állatkerti programban. A modern állatkertészet egyik úttörője, Carl Hagenbeck volt mindezek elindítója. A német állatkereskedő és állatkerttulajdonos szervezte az első néprajzi bemutatókat, és a befogott vadak környezetében élő embereket is, mint egzotikumot, kiállította. Elsőként egy lapp család kísérte el a rénszarvasokat Hamburgba, és ezen utolsó európai nomádok látására tódult a nép. A többi állatkert is hamar rákapott az újdonságra. Jöttek-mentek az először az igazi, majd az álindiánok, kirgizek, núbiaiak, és egy rövid időre maga a vurstli is beköltözött

csillag1011.indd 41 2010.11.15. 13:13:52

az állatkert kerítése mögé. Kardnyelők, zsonglőrök, bohócok, szakállas nők, törpék mulattatták a népet.

„Ekkor még nem kifejezetten az állat igényeit tartották szem előtt – fogalmaz Hanga Zoltán. – A lényeg csupán az volt, hogy látni lehessen őket, és ne tudjanak kijönni a ketrecből. Nem is éltek sokáig, szaporodni pedig csak elvétve szaporodtak, de ez nem is volt szempont. Szerencsére ez a menazséria jellegű állattartás szép lassan elkopott."

Ez is Hagenbeck érdeme; az ő álma volt a rácsok nélküli állatkert, amelyet 1907-ben, a Hamburg melletti Stellingben meg is nyitott. Az árkokkal szabdalt szabad panorámakifutókban az állatok természetes otthonát modellezték, és a rácsállatkertekkel ellentétben az egyedeket nem magányosan, hanem csoportokban mutatták be.

Ekkor, a századfordulón, az állatkertek már egyre magasztosabb célokat szolgáltak. Megindultak a zoológiai szakfolyóiratok (az első, német nyelvterületen, már az 1860-as években), és a tudósok, illetve az állatkertek munkatársai könnyebben megoszthatták egymással a tapasztalataikat. Szép lassan kialakult az, amit ma az állatkertek természettudományi tevékenységeként ismerünk.

A hagenbecki forradalom manapság, azaz jó száz évvel később győzelmeskedik igazán. Az állatkertek zömében mára eltűnt a rács, és inkább üvegfal vagy mély árok választja el a közönséget az állatoktól; de vannak olyan területek is, ahol a veszélytelen állatok szabadon kószálhatnak a látogatók között. Mindemellett a mai állatkertekben már maximálisan figyelembe veszik az állatok igényeit, és természetes élőhelyüket is megteremtik számukra. Az életterük is megnagyobbodott. Persze nem akkora, mint a természetben, de az állatoknak nincs is szükségük rá, hiszen nem kell a napi megélhetésért küzdeniük. Elég, ha van játszó és búvóhelyük. „Van, amikor a rács eltűnésének inkább csak a közönség örül – árulja el a szóvivő –, mert ha erről mondjuk egy majmot kérdeznénk, ő biztos a rácsot választaná. Fel lehet rá mászni."

Az állatkertek legelső Noé bárkája jellegű küldetése az európai bölény megmentése volt. A három méter hosszú, két méter magas és akár kilencszáz kilós állatok az első világháború következményeként 1919-ben kihaltak a természetes élőhelyükön, a lengyel–orosz határon. A húszas évek elején azonban, addig páratlanul sikeres nemzetközi összefogással, az állatkertekben maradt példányokból körültekintően kitenyésztve, megmentették ezt az állatfajt, és ha zökkenőkkel is, de a vadonba való visszatelepítés is sikeresnek mondható, hiszen 1957-ben megszületett az első szabad bölényborjú.

Gerald Durrell jersey-i állatkertjének volt még úttörő szerepe az állatkertek feladatainak újraértelmezésében, fő programmá léptette elő a veszélyeztetett fajok megmentését, majd visszatelepítését a természetbe. Bár sok sikert elért, nála is komoly elhullási arány mutatkozott a újonnan szabadon engedett állatok között. Ezt a laikusok nagy felhördüléssel fogadták, de ha belegondolunk, ez a természet rendje.

„Az állatkert egy burok, a természet pedig kegyetlen, ahol a szelekció törvényei érvényesülnek – mondja a szóvivő. – Ez ellen nem lehet mit tenni."

Sokkal több keresnivalónk van az úgynevezett *bush meat* eseteknél, amely alatt azt értjük, amikor a veszélyeztetett állatokra valamilyen okból vadásznak a helyiek. Ezen helyzet kezelésében is Durrell mutatott nagyszerű példát. Amikor ugyanis a mauritiusi rózsaszín galambokat telepítették vissza a szigetre, népszerűsítő kampányt indítottak az akció iránt aggasztóan érdektelennek mutatkozó helyiek körében. Ez olyan sikeres

csillag1011.indd 42 2010.11.15. 13:13:52

lett, hogy azóta a mauritiusiak nemhogy nem bántják a galambjaikat, de hazájuk egyik jelképévé választották őket.

„Ezek jó dolgok, csakhogy nem mindig megy ilyen könnyen – hívja fel a figyelmet a szóvivő. – Ha meg is mentünk egy állatfajt, és elérkezik a visszatelepítés ideje, gyakran előfordul, hogy egyszerűen nincs hová. Hihetetlen ütemben fogynak a természetes élőhelyek."

Ráadásul megesik, hogy az irtás során olyan állatokat is kipusztítunk, amelyeket még fel se fedeztünk. Már csak halálában találtak rá például az ausztrál bölcsőgyomrú békára, amely felfedezés, ha idejében történik, biztosan nagy tudományos szenzáció lett volna. Nemcsak az újdonság miatt volt különleges, hanem, mint a béka neve is mutatja, az állat gyomra szolgált az ebihalak keltetőhelyéül, akik aztán a szülő száján át távozva vehették birtokukba a világot. Ezek a békák valamilyen módon ki tudták kapcsolni az emésztésüket, ami rendkívül hasznos módszer lenne például gyomorfekélyben szenvedőknek.

Arra is van már példa, hogy egy kihalt állatot rekonstruáltak: az őstulkot, szintén a húszas-harmincas években. A német Heck fivéreknek az ősi szarvasmarhafajták (köztük a magyar szürkemarha) koncepciózus pároztatásával sikerült tenyészteniük egy, az őstulok ábrázolásaira nagyon hasonlító fajtát, amely a Heck-féle marha nevet kapta. A fivérek azonban nem elégedtek meg ennyivel, hiszen ők vadállatot szerettek volna teremteni. Kihelyeztek pár példányt a természet ölére, és nem kis megelégedésükre azt tapasztalták, hogy az állatok meglepően gyorsan elvadultak. Épp olyan félénkek és bizalmatlanok lettek, mint egykor szabadon kószáló őseik. Ezek szerint az őstulok génjei a nagyszámú fajta közt szétforgácsolva fennmaradtak, és javarészt újra egymásra találtak. Ehhez azonban kellett az emberi felügyelet.

„A visszatenyésztés ezért csak akkor lehetséges, ha ismerjük az állat közeli leszármazottait. Ez persze nem megy minden állattal – tudjuk meg a szakembertől. – Mondjuk, kutyából még vissza lehetne tenyészteni a farkast, de ezzel a módszerrel, bár tudjuk, hogy a madarak a dinoszauruszok leszármazottai, sosem fogunk megtölteni egyetlen Jurassic Parkot sem."

A biotechnika, avagy a klónozás lehet az egyetlen megoldás, hogy kihalt őslényeket keltsünk életre, de ez roppant nehéz, talán lehetetlen küldetés. A mamut reprodukálása elviekben lehetséges ugyan, hiszen nem egy fagyott tetemet találtak már (köztük a Ljuba néven elhíresült mamutbébi a legépebb), és ha sikerül a megfelelő mennyiségű ép paleo-DNS-t összeszedni, akkor a genetika és az őstuloknál már bevált rekonstrukciós módszerek ötvözése talán eredményes lehet. Persze nem lesz könnyű menet, és egy példány vagy egy-két pár még nem elég a sikerhez, hiszen ügyelni kell a genetikai sokszínűségre is. A klónozás meg nem éppen erről híres. Hanga Zoltán szerint a dinoszauruszokkal még nehezebb a helyzet. Először is nincs használható paleo-DNS, és ha lenne is, kell még valamiféle tojáshelyettesítő burok, (ezt a problémát a Jurassic Parkban egy fiktív találmánnyal hipp-hopp lerendezték), mindezeken kívül egyéb váratlan nehézségek is adódhatnak. Például százmillió év alatt rengeteg minden megváltozott, így az állatokkal szimbiózisban élő mikrobák is. Ha valamilyen csoda folytán mégiscsak sikerülne feltámasztani a dinókat, valószínűleg nem tudnának emészteni.

A sci-fi kategórián innen is van azonban út: az etalonként számontartott San Diegó-i állatkertből kiinduló úgynevezett *frozen zoo,* amikor is folyékony nitrogénben tárolják az

csillag1011.indd 43 2010.11.15. 13:13:52

állatkert veszélyeztetett lakóinaik DNS-ét, így, ha neadjisten ezek közül bármelyik is a kihalás szélére sodródna, vagy esetleg eltűnne a Föld színéről, akkor lesz miből pótolni. Próbaképpen 2003-ban sikerült klónozniuk egy délkelet-ázsiai tulokfélét, a batangot, és hasonló módon, elvben, képes lesz az emberiség óriáspandát vagy szumátrai tigrist is „gyártani". Hanga Zoltán szerint azonban – hozzátéve, hogy a *frozen zoo* valóban működőképes lehet, és tényleg jobb félni, mint megijedni – a legeslegjobb megoldás az, ha a valóságban is életben tartjuk ezeket az állatokat.

Igor Lazin: Vadász

csillag1011.indd 44 2010.11.15. 13:13:53

HRADECZKY KATA

A kívül rekedtek és a kizártak

Az emberi lét legsúlyosabb tapasztalata a halál. A különböző vallások különféle magyarázatokkal szolgálnak arra, mi történik a haldoklóval a halál pillanatában és azt követően. Bár tudatában vagyunk *létezésé*nek, empirikusan csak fiziológiai oldalról tudjuk értelmezni. A haláleset társadalmi szinten azonban nem csupán a fiziológiai jelenséget, hanem a hozzá kapcsolódó hiedelmeket, érzelmeket és cselekedeteket is magában hordozza. A halál a társadalmi tudat számára meghatározott jelentéssel bír, s ilyen értelemben Robert Hertz *kollektív képzet*nek nevezi.[1] Az eltérő hitű kultúrák mind másképpen értelmezik a halált, így a holttesthez és a gyászolókhoz való viszonynak is számos fajtája ismert.

A világ legtöbb részén jellemző szokás, hogy a gyászolók külsejükkel is jelzik, hogy elveszítettek egy szeretett személyt. Közösségük szokásának megfelelően felöltik s meghatározott ideig viselik a gyász színét vagy egyéb szimbolikus jellemzőjét. Bizonyos írott vagy íratlan szabályokat minden társadalom megkövetel tőlük. Ugyanígy különbözik a holttesthez fűződő viszony is aszerint, mit tart az elhunyt közössége a túlvilági életről s a holtak élőkhöz való viszonyáról. A magyar néphit szerint a halott lelke megméretik, s eszerint vezet útja Istenhez vagy az ördöghöz. A holttestet eltemetik, s örökre nyugodni hagyják, temetése után már csak a lelkéért imádkoznak.

Egyes társadalmakban a múlt század elején még szokás volt a kettős temetkezés, vagyis a testet bizonyos idő után kihantolták, s újra eltemették. Ezek a közösségek nemcsak a holttestet kezelték eltérően, hanem a gyászoló hozzátartozók csoportját is. Szigorú előírások vonatkoztak rájuk, s meghatározott ideig tabu személyeknek minősültek, azaz tilos volt velük és azokkal a dolgokkal, amelyekkel érintkeztek, bármiféleképpen kapcsolatba kerülni. Ahhoz, hogy megértsük, mit jelentett a közösségből való kizártság, és miért lett ez a sorsuk, ismernünk kell a halálról való elképzeléseiket is.

Az ideiglenes temetés gyakorlata élt a közép-ausztráliai népeknél, a pápua és bantu népeknél, a polinézeknél és sok észak-amerikai indián csoportnál is, természetesen eltérő formákban. Hogy miért járt ez a temetkezési forma a halott hozzátartozóinak a közösségből való teljes kirekesztésével, azt jelen írásban az indonéziai népek hitén és szokásain keresztül érthetjük meg.

A holttesthez való viszony

Az Indonéziában élő népcsoportoknál az volt szokás, hogy amikor a közösség egy tagja elhunyt, testét nem vitték azonnal végleges nyughelyre, hanem ideiglenes helyen tárolták. Általában kunyhót építettek, amelyben koporsóba zárva elhelyezték a testet, és a halott

[1] A tanulmány Robert Hertz *A halál mint kollektív képzet* című tanulmánya alapján készült. (1970) In: *Halál és kultúra, Tanulmányok a társadalomtudomány köréből,* szerk. Berta Péter, Budapest, Janus/Orsiris, 2001.

csillag1011.indd 45 2010.11.15. 13:13:53

rokonai folyamatosan virrasztottak mellette. A koporsó repedéseit elzárták, de egy nyílást hagytak, hogy a hullanedvek kívülre folyjanak, mert úgy tartották, a holttest azáltal tisztul meg a halál által okozott fertőzéstől, hogy kiszárad. Megvárták, amíg a hús eltűnt a csontokról, és a test teljesen kiszikkadt.

Az ideiglenes és a végleges temetés közti várakozási idő általában két év volt, de akár tíz évre is kitolódhatott. Annak, hogy ilyen hosszú időszak is lehetett az átmeneti állapot, praktikus okai voltak. A végső temetés rendkívüli ünnepélyességéhez a hozzátartozóknak rengeteg terményt és élelmet kellett összegyűjteniük.

A kívül rekedt – a halott lelkéhez való viszony

E társadalmak úgy tartották, hogy a lélek a test végleges temetéséig a földön marad. Általában a halott teste közelében tartózkodik, és visszajár azokra a helyekre, ahol életében a legtöbb időt töltötte, és csak a második temetkezés után nyer bebocsájtást a halottak birodalmába. Közvetlenül a halál pillanatában a föld alatti világba kerül, és kint várakozik a holtak világának kapuja előtt. Úgy vélték, a halál a lelket is megfertőzte, s csak akkor válik méltóvá arra, hogy elfoglalja helyét elődei között, ha a test megtisztult.

A halott lelke tehát egyfajta köztes létben reked, és két világ között kóborol. Frusztrálttá válik, hiszen sehol sem találja helyét. Ez haragot vált ki belőle, s rosszindulatú lényként megbetegíti rokonait, ha nem készülnek megfelelően a végleges temetésére. Az élőkkel való viszonya így rendkívül ambivalens: gyászolói egyszerre tekintik szánalmas és veszélyes lénynek.

A kizártak – a hozzátartozókhoz való viszony

Az elhunyt hozzátartozóinak életét szigorú előírások szabályozták a gyász időszaka alatt. Kötelességük volt gondoskodni az elhunytról, kielégíteni testi és lelki szükségleteit.

A végleges temetésig a holttest súlyos veszélyben volt, a gonosz démonok és ártó szellemek negatív hatásainak kitéve, ezért az élőknek különböző tisztító rítusokat kellett végezniük, hogy elűzzék e lényeket. S bár szolgálták halottjukat, dühének és támadásainak mégis ők váltak célpontjaivá. Rendületlenül óvták őt a démonoktól, ugyanakkor rettegtek tőle.

A borneói dajakoknál az a szokás élt, hogy az ideiglenes nyughelyen lévő koporsóból a hozzátartozók agyagtálba gyűjtötték a hullanedveket, majd hozzákeverték ahhoz az ételhez, amelyet a gyász időszaka alatt fogyasztottak. Más indonéziai népcsoportoknál a halott rokonai bekenték magukat a nedvekkel. Több társadalomban jellemző volt még a halott egyes szerveinek elfogyasztása. A különböző hitű csoportoknál más-más magyarázata volt e rítusoknak: átszállhatott a halott ereje a közösség azon tagjaiba, akik belső szerveit elfogyasztották; megkímélhették a halottat attól, hogy húsa ragadozók martalékává váljon; vagy annak a tisztulási folyamatnak a meggyorsításaként értelmezték, amely a halott lelkének a holtak országába való bebocsájtáshoz volt szükséges.

Bár a halott személyét félelemmel vegyes tisztelet övezte, teste és lelke a halála pillanatában kívül került a közösségen: a bomló holttest undor és rémület tárgyává vált, lelke pedig rettegett lényként járta az élők világát. A halott test fertőzővé vált – vélték

csillag1011.indd 46 2010.11.15. 13:13:53

–, és nem (csak) fizikai értelemben. Ártó kisugárzása mindenkire károsan hatott, aki a közelébe kerül. S ez igaz volt mindenre, amihez még életében köze volt: minden, amit érintett, használt, kedvelt, tabuvá vált, így a szerettei is.

A hozzátartozók ezért nem hagyhatták el a falut, senki nem látogathatta meg őket, nem beszélhettek senkivel. Ha mégis így tettek, tilos volt nekik válaszolni. Nem étkezhettek társaságban, és a közösség semmi külső jellemzőjét nem használhatták: nem viselhették azt az öltözéket, amelyet a többiek, nem díszíthették magukat, még a hajukat sem hordhatták úgy, ahogy korábban. Teljes kirekesztettségük abban is megmutatkozott, hogy nemcsak az emberek, hanem saját védőszellemeik is elhagyták őket.

A tabu a gyász teljes időszaka alatt érvényben volt. A gyászidő a rokonsági fok mértékében változott (az egyes indonéziai népeknél eltérően). Bizonyos csoportoknál a 49. napig tartott a gyász, másutt a végleges temetésig.

A kapuk megnyitása – a végleges temetés

A második temetés egy több napig tartó, bonyolult, rítusokkal teli ünnepség volt. A rítusok célja az volt, hogy a halott bebocsájtást nyerjen a holtak birodalmába, az élők pedig újra visszailleszkedhessenek közösségükbe.

A szertartás során a halott maradványait elhelyezték a végleges nyughelyén, a lelkét pedig a közösség lélekvezetője kalauzolta a túlvilágra vezető veszélyes úton. Azáltal, hogy test és lélek megérkezett úti céljához, a korábban folyamatosan a halott körül lévő ártó erők és hatások megszűntek.

A halott hozzátartozóit úgy tisztították meg fertőző mivoltuktól, hogy a lélekvezető a szellemek elé vitte őket, akik megszabadították őket tisztátalanságuktól. Ezáltal megújult társadalmi és életerővel térhettek vissza a hétköznapi életbe. A rítusok során fizikailag is megtisztultak: a folyóban való megmártózás, fürdés, mosakodás mind fontos része volt *újjászületés*üknek. Régi ruhájukat újra cserélték, ismét hordhatták ékszereiket. Mentesültek a rájuk ragadt veszélyes tulajdonságoktól, véglegesen elszakadhattak halottjuktól, és ismét az élők világának teljes jogú tagjaivá válhattak.

„Kényes kettős művelet"

A halálról azt tartották, hogy nem *természetes* történés: valaki rontásának vagy a halott szabályszegésének a következménye. A halál valami *rendellenes,* veszélyes esemény volt. A halott hozzátartozóit a társadalom kényszerítette arra, hogy osztozzon a halott állapotában. Tulajdonképpen rájuk hárították a veszedelemmel való érintkezésnek, és az ártók kordában tartásának a felelősségét. Nekik kellett megakadályozni, hogy ne pusztíthasson tovább a csoportban. Ez a halállal való folyamatos és intim kapcsolat az élőket is társadalmon kívülivé tette. A közösség rettegett tőlük, kitaszítottak lettek, és azok is maradtak mindaddig, amíg a halott veszélytelenné nem vált. A gyász tehát a halott állapotának az élőkre való visszahatásaként működött ezekben a csoportokban.

Ahhoz, hogy tiszteletre méltó ősként tekinthessenek az élők a halottra, nemcsak a testének kellett lebomlania, de annak a társadalmi lénynek is, akit az elhunyt fizikai személye testesített meg. E lény átkerült egy másik közösségbe: a holtakéba. Ahhoz

csillag1011.indd 47 2010.11.15. 13:13:53

azonban, hogy ott integrálódni tudjon, az élők társadalmát el kellett hagynia: mint társadalmi lény meg kellett szűnnie.

A világ szinte minden vallásában felfedezhetjük az ehhez hasonló gondolatmenetet: amikor a halott távozik, örökre megszűnik az a társadalmi lény lenni, aki volt (ha újra megszületik is, már másmilyen ember lesz). Az élőknek időre van szüksége ahhoz, hogy ezt fel tudják dolgozni. A gyászolók bizonyos értelemben minden társadalomban, közösségben kívülállók. Senki nem tud segíteni fájdalmukon, saját magukra vannak utalva, egyedül kell megbirkózniuk szerettük elvesztésével. Az élők számára az a világ, amelyben még élt az illető, összeomlik, majd újraépül úgy, hogy a halott immár más státuszban van jelen benne. Ahogy az élők fájdalma enyhül, és gyógyul a lelkük, úgy válnak újra *hétköznapi,* integráns részévé a közösségnek.

„Végső soron a halál mint társadalmi jelenség nem más, mint mentális lebontásból, valamint szintézisből álló kényes kettős művelet."[2]

Igor Lazin: Tanácstalanság

[2] Hertz, i. m. 79.

csillag1011.indd 48 2010.11.15. 13:13:53

Felnőttmesék

A 10-es busz előtte áll meg – kis előkert, rácsos kerítés. Iskola is lehetne. A belépésnél elkérik a személyit, a mobilt, a fémdetektor vetkőztet, mint a reptéren. A Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet épületében járok. Juhász Attilához jöttem, ő az egri börtön parancsnoka. Azé az intézményé, ahol hazánkban elsőként vállalkoztak a 2006-ban Angliában indult Storybook Dad's, egy különleges, a karácsonyhoz kapcsolt program megvalósítására. Az utolsó csoportfoglalkozások zajlanak, lassanként elkészülnek a felvételek, amelyeken a fogvatartottak szeretteiknek mesélnek.

Hány lakója van most az egri börtönnek?

Az intézet befogadói létszáma 126 fő, ehhez képest kétszáz fölött van a fogvatartottak száma, közöttük nyolcvan nő. A program kifejezetten nőknek indult – először harmincan jelentkeztek.

Hol és hogyan találkozott ezzel az elképzeléssel?

Igyekszünk minél több olyan lehetőséget biztosítani a fogvatartottaknak, amelyből ők maguk is profitálhatnak. Ilyen például a „Börtön a városért" programunk, amely 2008 áprilisában indult. Szerettünk volna hozzájárulni Eger tisztaságának megteremtéséhez, s magunkat is elfogadtatni a várossal. Alkalmanként húsz-huszonöt ember szokott kimenni, s önkéntes munkában, díjazás nélkül négy-öt órát dolgoznak, levelet sepernek, szemetet szednek, virágot palántáznak – amire éppen szükség van. A huszonhetedik alkalmon vagyunk túl, részévé vált a helyi köztudatnak, s a fogvatartottak is szeretik, sorban állnak, hogy részt vehessenek. Az önértékelési zavarokon sokat segít, ha egy-egy boldog arcot látnak, köszönetet hallanak. Eger különdíjat kapott a virágos városok versenyében, aminek részben ez a program volt az oka. 2009-ben pályázaton nyert összegből 312 órás parkgondozói képzést tartottunk húsz fogvatartott nőnek, ők OKJ-s szakképesítést kaptak. Akik közülük azóta elhagyták a börtönt, hárman ebben a szakmában dolgoznak.

2010 februárjában egy európai börtönnevelési konferencián is elmondhattam mindezt. A bemutató után az egyik angol parancsnok mesélt a Storybook Dad's programról. Aztán beszéltem a program kitalálójával, aki mindenben segítségünkre volt.

Azért tetszett nagyon az ötlet, mert a gyerekeket szolgálja. Az áldozatokkal foglalkozik az áldozatvédelem, a fogvatartottak szembesülését a börtönpszichológusok segítik, az otthon maradt kicsiknek viszont sokszor segítség nélkül kell megküzdeniük a társadalmi kirekesztéssel és a magukra hagyottsággal. Nagymama, apuka vagy anyuka nélkül kell eltöltsenek hosszú éveket. Kollégáim látják, érzik, milyen az, amikor egy három-négyéves gyereket a beszélő alkalmával nem tudnak az édesanyjáról „lehámozni", mert annyira nem akarja őt elengedni.

Külföldön milyen tapasztalatokat szereztek a program kapcsán?

Angliában 2006-ban indult a Storybook Dad's, s szinte valamennyi angol intézet bekapcsolódott, majd több ország is átvette. Elsőként a skandináv országok, aztán Amerika, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland. Közép-Európában mi vagyunk az első intézet, amelyik

csillag1011.indd 49 2010.11.15. 13:13:54

elindította. Bár az alapértékek ugyanazok, mi picit átalakítottuk – szerintem még jobbá tettük – ezt a programot. Ebben Luzsi Margó mesemondó, a Bródy Sándor Könyvtár munkatársa segített, aki önkéntesként vállalta a program megvalósítását.

Az angol modell szerint a fogvatartottak kiválasztják családtagjaik legkedvesebb meséit, leülnek, ezt felolvassák, kis személyes üzenetet fűznek hozzá. Ezt rögzítik, majd a fogvatartottak az így készült CD-t küldhetik haza a hozzátartozónak. Nálunk kicsit mélyebben foglalkoznak a fogvatartottak a mesével. Luzsi Margó szeptember óta heti rendszerességgel jár be a résztvevő asszonyokhoz, s drámapedagógiai módszereket is használ, hogy még jobban megértsék a mesék erejét, a bennük rejlő energiákat.

Hogyan tudják megvalósítani a programot?

Ha valaki börtönbe kerül, az egyaránt kudarc az egyénnek, a családnak, az egyháznak, az oktatási rendszernek, a társadalomnak. Az ide került embereket csak összefogással vezethetjük vissza a társadalomba, nem elég, ha csak a bv. vállal ebben szerepet. Ezt a programot is összefogással tudtuk megvalósítani –, ki-ki a maga lehetőségeihez képest segített. A „Börtön a városért" programmal már szereztünk támogatókat, megismertek bennünket. A Bródy Sándor Könyvtár igazgatónője mindenképpen segíteni akart, könyveket, eszközöket biztosítottak a programhoz, tőlük „kaptuk" Luzsi Margót is. Az Eger TV-től pedig a hangfelvételek elkészítéséhez szükséges technikát. Tehát az egész ötlet helyi összefogásban valósulhat meg. Korábban harminc fogvatartott jelentkezett előbb, végül harminöt ember vesz részt benne.

Milyen hatással van a program a résztvevőkre?

Míg felkészülnek, könyvtárba járnak, beleássák magukat ezekbe a történetekbe. Nagyon sokat olvasnak, amíg kiválasztják a megfelelő történetet, s egész kör alakult ki, akik megbeszélik egymással, melyik mesét válasszák, mit gondol a meséjükről a másik – erős csapatépítő szerepe is van tehát a programnak. Érezhető a változás a résztvevőkön: mennyivel jobban kezelik a problémáikat, oldják meg a konfliktusokat.

Először azt gondoltuk, hogy gyerekek és unokák a célközönség, de volt olyan elítélt is, aki azzal keresett meg, hogy nincs gyereke, nincsenek unokái, viszont az édesanyjának nagyon szeretne küldeni egy mesét, mert tudja, hogy mennyire sokat jelentene neki. Van, aki minden szívének kedves embernek mond egy-egy mesét. Kaptak dalokat, mondókákat is. Érdekes látni, mekkora utat járt be ez a program a mesemondástól a közösségépítésig. Dolgozik bennük a mese, segítséget tud adni a börtönélet elviselésére, a családtagjaik távollétének elviselésére.

Tervezik a program folytatását?

Már most is látszik, hogy vannak olyan nők, akik elemi ösztönnel csinálják ezt, istenadta tehetségek a mesélésre. Azon gondolkodunk, hogy fogyatékos gyerekekhez, sérültekhez, nyugdíjasotthonokba járhatnának, s mesélhetnének. Gondolkodtunk azon is, hogy a fogvatartottak körében egy fesztivált alapítsunk, de felmerült a program országossá tétele, s a legjobban sikerült CD-kből esetleg kereskedelmi forgalomba is kerülhetnének lemezek, a bevételt pedig karitatív célra ajánlhatnánk… De még nem tartunk itt, előbb sikerrel be kell fejezni ezt a kísérleti fázist.

csillag1011.indd 50 2010.11.15. 13:13:54

A felkészülési folyamat során volt, aki majdnem visszalépett, mert nem akarta, hogy a gyereke megtudja, hogy börtönben van. Végül sikerült meggyőznünk arról, hogy maradjon. Lehet, hogy először sírás lesz, talán másodjára is, s lehet, hogy ötödjére is, de biztos, hogy helyére kerül mindez a gyerekben, s jó lesz majd ehhez a CD-hez nyúlni esténként. A résztvevők katarzist katarzis után éltek át – szenvedtek a meseválasztás során, s biztosan szenvednek majd a felmondás során is. De talán éppen ez mutatja meg nekik igazán, mit is vesztettek azzal, hogy a börtönben vannak; s ez a szenvedés lehet tisztítótűz is.

A szobája falán a gyermekéről készült nagyméretű fotót látok, s ahogy a játszótér-felújítás hasznáról vagy a gyerekeknek szóló mesékről beszél, abból sugárzik a gyermekek iránti szeretet.

Juhász Attila: Én olyan börtönt szerettem volna, ahol kipróbálhatom az ilyen jellegű programokat, mert kíváncsi voltam, vajon működnek-e – s működnek. Jó azt látni, hogy ilyen programokat végig lehet vinni, s hogy olyan emberek, akikről sokan lemondanak, s sokan csak legyintenek rájuk, milyen csodálatos dolgokat tudnak csinálni.

* * *

A börtöntől hétpercnyire lévő gyerekkönyvtár világa más: könyvek, babák, játékok, számítógépek, színek, anyagok, formák gazdag egyvelege. Luzsi Margóval itt találkozom.

Mióta foglalkozik mesemondással, s mióta dolgozik gyerekkönyvtárosként?

Harmincötödik éve vagyok gyerekkönyvtáros, s huszonöt-harminc éve, hogy mesélek. Intenzíven körülbelül húsz éve.

Mit jelent, hogy intenzíven mesél?

Most már, ha a gyerekeknek foglalkozást tartok, legyen az csillagászat vagy bármi más, akkor mesét mondok, vagy a hagyományos népmesemondás elemeit használom. Hogy könnyebben érthető legyen, mondok egy példát: nemrégiben a Rákóczi-szabadságharc koráról kellett témazáró-összefoglaló órát tartanom alsó tagozatosoknak. Végül úgy választottam, hogy legyen helyi vonatkozása, mert Rákóczi sok időt töltött Egerben. Nem tényanyagként, adathalmazként adtam át, hanem meséltem róla, ahogyan a nagyszüleink korában még tudtak mesélni a világról. Hogy milyen volt, amikor Rákóczi itt volt, hogy néztek ki az asszonyok, hogy mentek ide-oda. Személyes történelmet próbálok nekik adni, s erre a népmesék eszköztára a legjobb.

Foglalkozott meseterápiával?

A meseterápiát ismerem, mert jó barátságban vagyok Boldizsár Ildikóval, de nem vagyok terapeuta, s nem szeretnék szereptévesztésben lenni.

Rögtön igen mondott az egri börtön felkérésére?

Gondolkodás nélkül. A mesék megtalálják az embert. Rengeteg népmesegyűjtemény került a kezembe az évek során. Idén nyár végén, amikor a népmeseköteteinket ren-

csillag1011.indd 51 2010.11.15. 13:13:54

deztem, a kezembe került egy gyűjtemény, amit nagyon régen olvastam, s ami ma már beszerezhetetlen. Hihetetlen erejű mesék vannak benne. Rögtön tudtam, hogy itt, a családi mesekörön vagy gyerekeknek nem fogom elmondani, mert azok nem ilyen alkalmakra szóló mesék. Nem sokkal később jött Juhász Attila, s akkor beugrott, hogy ezért találtam meg a kötetet. Így is jönnek mesék.

Az angol program csak a mese felolvasására és a rövid személyes üzenet átadására szorítkozott, de ön egészen mássá alakította.

Mikor elvállaltam, szabadkezet kaptam. Nem terveztem, hogy alkalomról alkalomra kidolgozzam, mit fogok csinálni, de egyvalamit biztosan tudtam: mesemondásra, meseolvasásra embereket tanítani úgy, hogy én nem mondok mesét, és nem mutatom meg, hogy hogyan kell, nem lehet. Ez nem úgy működik, hogy harminc perc alatt felkészítek valakit. Ahhoz, hogy valaki jól olvasson mesét, belülről kell mondani, éreznie és értenie kell. Amit itt a gyerekkönyvtárban harmincöt év alatt a gyerekekkel megtanultam, s amit felnőtt kollégáimmal számtalanszor csináltam már, éppen azért, hogy megértessem, mennyire fontos a mese és a történetmondás, mindez ott is ugyanúgy működik, mint bárhol máshol. Első alkalommal a börtönben elmondtam az egyik nagyon kedves mesémet. Felmértem, hogy milyen a helyzet, volt elképzelésem arról, mit csináljak, s belevágtam.

Mit jelent, hogy felméri a helyzetet?

Ott ülnek velem szemben – érzem őket, látom a szemüket.

Mire figyel ilyenkor?

Ezt soha nem szoktam elemezni. Az emberekből annyi minden jön. Ezeket külön-külön talán lehetne elemezni, de hogyha azt a sok elemzést egymással összeraknám, akkor sem állna össze a teljes kép.

S ennek az eredményeképpen már tudott nekik mesét javasolni?

Kifejezetten nekik szóló meséket választottam. Felnőtt embereknek mondtam magyar népmeséket, amelyek felnőtt emberek szájából szóltak mindig felnőtt emberekhez. Az első alkalom után mindenkit megkértem, hogy írják le nekem, kiknek szeretnének majd mesét mondani. A listáról látszott, hogy néhány hónapos kislánytól a hetvenvalahány éves édesanyáig nagyon széles korosztálynak szándékoztak mesét mondani az asszonyok, ezért igyekeztem nekik mintát mutatni, hogy milyen típusú szövegek valók az ilyen-olyan korú lányoknak, fiúknak, kamaszoknak, édesanyáknak.

Azt mutattam meg, hogy a piciknek a mondókák, az altatók is kellenek, s fontosnak tartottam, hogy az egész kicsi gyerekeknek is mondjanak rövidebb mesét. Próbáltam megértetni, hogy a mese mindig kell, csak minden korban más mese. A játékokkal pedig azt segítettük, hogy beinduljon bennük a képzelet, a fantázia, a belső képalkotás: értsék, hogy a mesében mindennek jelentősége van, mindent látni lehet. Ha ők értik azt, hogyan működnek az emberben ezek a képek, akkor a mesét is úgy tudják mondani. Ehhez a drámapedagógia eszközeit használtam.

Nagy segítségemre volt egy játékbaba. Tudtam, hogy nagyon nehéz úgy mesét mondani, ha ott van előtted egy magnó, s beszélned kell rá. A mesemondás mindig valakihez szól, a mese mindig legalább kétszemélyes dolog. Először úgy gondoltam, hogy mindenkivel

csillag1011.indd 52 2010.11.15. 13:13:54

csinálok egy bábut, de aztán úgy döntöttem, hogy beviszem a magam mesemondó babáját – egy nagy baba, szépen felöltöztetve, mint egy kislányka –, hogy segítsen az asszonyoknak. Így is történt: eleven kisgyereknek tekintették, s nagyon fontossá vált.

Most már a kiscsoportos beszélgetéseknél tartanak.

Először mind együtt voltak, amikor mesét mondtam, és utána játszottunk. Később a közös mesehallgatások után három kisebb csoporttal dolgoztunk együtt, csoportonként negyven-ötven percet. Most pedig minden csoportra két-két és fél órát tudok szánni. Sokat játszunk, beszédgyakorlatokat csinálunk. Ezek jók arra, hogy érzékeljék a tempót, hol és miért kellenek a szünetek. Ismerik a csend erejét is. Én mindennél fontosabbnak tartom azt, hogy megtanultak segíteni egymásnak: megtanulták, hogy biztassák, hogy hallgassák meg egymást. Nekem nem az volt a dolgom, hogy mindenkitől sokszor meghallgassam a meséjét. A két foglalkozás közötti időben ők sokszor egymásnak olvastak fel, segítettek a választásban, s mikor újra hozzám kerültek, már csak finomítanom kellett. Mindig kaptak házi feladatot, s becsülettel csinálták, gyakoroltak. De a legfontosabb, hogy egymásnak segítettek.

Az interjúkat Györe Gabriella készítette

Igor Lazin: Operaénekes

csillag1011.indd 53 2010.11.15. 13:13:55

„A kulcs mindig az én kezemben volt"

Ha börtönről hallunk, leginkább az elítéltek szemszögéből látjuk a benti életet. A fegyőrök nem nyilatkozhatnak sem a szolgálati idejük alatt, sem leszerelésüket követően még jó pár évig. Interjúalanyunk korábban két évtizedet dolgozott fegyőrként, évek óta civil foglalkozása van. Kérésére sem a nevét, sem a várost, sem a konkrét büntetésvégrehajtási intézetet nem nevezzük meg.

Hogyan lesz valakiből fegyőr?

Ötéves lehettem, amikor megkérdezték tőlem, hogy mi akarok lenni, és én rávágtam, hogy katonatiszt. Ez végül nem valósult meg, de volt közöm a katonasághoz. Amikor a kilencvenes években leszerelték a hadsereget, már volt veszítenivalóm azzal, ha kilépek a civil életbe. Családot akartam alapítani, és akkor még szolgálati lakást biztosítottak két év után. Én igazából erre mentem rá. Azt sem tudtam, mi az, hogy fegyőr. Ebből lett végül laza két évtized.

A polgári életben a munkakörülmények bizonytalanok: nagy a munkanélküliség, állandó problémát okoz, hogy bejelentett munkaviszony legyen. Ebben a közegben azonban, ha az ember betartja a játékszabályokat, a jogszabályokat és a rendszabályokat, akkor a civilekéhez képest kiszámíthatóbb a jövő, például viszonylag fiatalon mehetünk nyugdíjba.

Értem, hogy a kiszámíthatóság kecsegtető, de a smasszermunka társadalmi megítélése finoman szólva sem pozitív, és gondolom, az anyagi megbecsülés sem kiemelkedő. Még mindig nem értem, hogy mi ebben a szakmában a vonzó.

Mi, akik egy eldugott világban vagyunk, amibe nem lát bele a média, nem lát bele a külvilág, el vagyunk felejtve. Korábban egy fegyőr elég jól fizetett volt, de a fizetés lassan stagnálni kezdett. Nyugat-Európában tízszer annyit keresnek a fegyőrök, mint nálunk. Amennyi stresszt kap az ember napi szinten, az a civil életben több évtizednyinek felel meg.

Mit takar ez a napi szintű stressz?

Különböző kaliberű emberekkel kellett testközelben lennem nap mint nap. Jogerős elítéltek között voltam a gyermekgyilkostól a nemi erőszakot elkövetőig, a fehérgalléros bűnözőktől az alvilági figurákig.

Előfordulhat, hogy az őrizetes a fegyőr ellen fordul. Ismerjük ezt, ha más nem, filmekből. Az ember meg úgy van vele, hogy ép bőrrel szeretne hazajutni a családjához.

A stresszt leginkább a minden irányba való megfelelés adja. A bezártság, az ingerszegény környezet, hogy állandóan résen kell lenni, közben pedig irányítani is kell. A fogvatartottakat lehet normálisan és bunkó módon is kezelni. Az a világ elmúlt, hogy előbb ütsz, és utána kérdezed meg, mi a probléma. Olyan nincs, hogy bárkit leütök és végigrugdosom a folyosón, ilyen nem létezik.

A fogvatartottnak jogában áll feljelentést tenni. Volt rá példa, hogy valaki próbált átmenni egy másik körletrészre, hogy cigarettát adjon el, a fegyőr nem engedte, vissza-

csillag1011.indd 54 2010.11.15. 13:13:55

zárta a zárkába. Bent a zárkában a fogvatartott lefejelte a falat, vagy megkérte a zárkatársát, hogy csapja állon, aztán feljelentést tett a fegyőr ellen. A mi jogrendszerünkben a fegyőrnek kell bizonyítania az ártatlanságát. Szerintem ebben a rendszerben ez még hiba.

Hogyan lehet az ilyen helyzeteket elkerülni?

Három lépés távolság és következetesség. Ez egy kicsit olyan, mint a gyereknevelés. És szerintem az emberség is nagyon fontos. Én nem tápláltam utálatot az adott elítélt iránt a bőrszíne vagy a bűncselekménye miatt. Nem érdekelt, miért van bent. Azt néztem, hogy ha az a színű ruha van rajta, akkor jogosan került be. Azt követeltem meg, hogy vegye föl ennek a világnak a ritmusát, tartsa be a szabályokat, és kész. Nem akartam belefolyni abba, hogy mit követett el, mert nem akartam, hogy ez befolyásolja a viselkedésemet. Ezzel saját magamat is védtem. Mondjuk, ha az ember belegondol abba, hogy egy gyermekerőszakoló vagy fajtalankodó van ott a keze ügyében, talán érthető lenne, ha másképp állnék hozzá, ha el akarnám taposni. De szerintem nem így kell. Nyugodtan, békésen bemegyek, végigdolgozom a napomat, és ha végeztem, akkor nyugodt lélekkel hazamegyek a családomhoz.

Előfordult, hogy ezt a három lépés távolságot nem tudta tartani, mert mondjuk együttérzett valakivel?

Nem, következetesen vigyáztam, hogy ez ne történjen meg.

Mennyire van jelen napi szinten az agresszió?

Folyamatosan jelen van. A legtipikusabb a „tartozás". Nagy érték bent a cigaretta, a kávé. Tulajdonképpen fizetőeszköz. Ha az egyik ad két doboz cigarettát a másiknak, és az időre nem adja meg, akkor jönnek a zuhanyzós vagy a zárkán belüli jelenetek.

Ezekben a helyzetekben beavatkozott, vagy úgy gondolta, hogy ez az ő ügyük, mecscseljék le?

Ha kiderült, akkor be kellett avatkozni, de az esetek felében nem lesz balhé. Egymás között, így-úgy elintézik. Valaki meg sem mondja, akkor sem, ha rákérdezünk, hogy mitől van ekkora makija.

Ha azonban kiderül, akkor van egy hivatalos protokoll: eljárást indíttatok. Nem leülök elbeszélgetni a felekkel, ez a nevelőtiszt vagy a vezetők dolga. Nem a fegyőr tör pálcát felettük.

Került valaha közvetlen életveszélybe?

Hála az égnek, nem. Ezt szerintem annak köszönhetem, ahogy bántam velük. Élni és élni hagyni – ez volt az elvem.

Apróbb helyzetek persze előfordultak, mondjuk, valaki nem akart bemenni a zárkába. De Magyarország nem Latin-Amerika, hogy rommá lövik egymást az elítéltek. Nálunk nincs börtönlázadás. Alapvetően nem akarnak balhézni. Sokan vannak, akik csöndben végigcsinálják az éveket, rájönnek, hogy így egyszerűbb. Egyéni akciók természetesen vannak, de nem ez a jellemző.

A fegyőrnek tudnia kell, hogy hol a határ. Nincs bratyizás, bandázás, vagy hogy beülök a zárkába egy kávéra.

csillag1011.indd 55 2010.11.15. 13:13:55

Van ilyen? A fegyőr beül kávézgatni a cellába?

Volt rá példa, sajnos, igen. Ezektől én távol tartottam magam.

A korrupció mennyire része a rendszernek?

Sajnos előfordult. Nem mindenki tartja a három lépést. Volt olyan, hogy feldobtak százezer forintot egy telefonért. Kecsegtető, hogy könnyedén ennyi pénzhez juthat valaki. Erre mondom azt, hogy nem avatok be senkit a magánéletembe, nem a fogvatartottak feje fölött beszélem meg, mondjuk, az anyagi problémáimat. Nem éri meg, mert ha elkapnak valakit, könnyen átkerülhet a rács másik oldalára.

Azonkívül, hogy meghatározott rendszabályok szerint kell működnie a fegyőr-fogvatartott kapcsolatnak, nyilván vannak helyzetek, amikor az elítélt önöktől kér segítséget, és nem a szociális munkástól.

Egy személyben voltam a lelki támaszuk, a nevelőjük, az anyjuk, az apjuk az elítélteknek, minden kis dologgal hozzám fordultak. Ebből kifolyólag elég széles munkakört látott el az ember, miközben a rendszer nem készített fel arra, hogy hogyan építsem fel az életem ott bent, hogy elfogadjanak. Saját bőrömön kellett megtapasztalnom, hogyan tudom elfogadtatni magam a fogvatartottakkal, hogyan kell viselkednem. Beleverik az ember fejébe a jogszabályokat és ennyi. A többire senki nem készít föl.

Szociális munkás, pszichológus, pártfogó felügyelő. Ezek a szerepek nem válnak el élesen? Előfordulhat, hogy a fegyőr túlságosan bevonódik?

Megvannak a területek, de mondjuk a pszichológus vagy a szociális munkás hivatali munkaidőben dolgozik. A problémák meg sokszor akkor merültek fel, amikor ők már nem voltak ott. Tehát mi, mezítlábasok próbáltuk megoldani ezeket a helyzeteket. Nem szabad bevonódni. Csak ismételni tudom: három lépés távolság.

Az elmúlt két évtizedben meglehetősen komoly változások történtek a börtönviszonyokban. Sokan úgy tartják, a raboknak aranyéletük van: meleg étel, tévénézés, munka. Ön melyik csoportba tartozik: azok közé, akik szerint a büntetés szigorú körülményeket is jelentsen, vagy azok közé, akik szerint helyes irányba változtak a feltételek?

Amikor elkezdtem ezt a munkát, nem volt mindenhol tévé. Egy volt a folyosón, jutalom volt, ha valaki kimehetett. Megnézhette a híradót és maximum az első filmet, utána vissza lettek zárva. A kétezres évek elejétől minden zárkában lett tévé. Kérheti a családjától, hogy küldjön be egy készüléket. Tizenhat-húsz műholdas csatorna van, azt nézhet, amit akar. Normális ételt kap, nem háromnapos kenyeret. Aki nehéz fizikai munkát végez, az olyan ételt kap, aki könnyű fizikait, olyat. Azt kell mondjam, nagyon jól főztek ott, ahol én dolgoztam.

Belenőttem ebbe a rendszerbe. Egyre többször hallom, hogy vissza kéne hozni a halálbüntetést. Nem hiszem, hogy sokszor alkalmaznák, ha lehetne adni. Egyetlen bíró sem fogja vállalni azt a kockázatot, hogy ártatlan embert akasztasson fel. Ha teljesen kivonják a forgalomból, és életfogytiglanos lesz, arra meg azt lehet mondani, hogy milyen sokba kerül a társadalomnak. Attól, hogy húsz embert felkötnének, nem lenne kevesebb bűncselekmény. Mielőtt valaki ellop egy biciklit, nem fog leülni, és kiolvasni a Btk-t.

csillag1011.indd 56 2010.11.15. 13:13:55

Ön szerint milyen jelentősége van a börtönben a munkavégzésnek?

A munka nagyon fontos lenne. Ma bárki dolgozhat, akinek egészségügyi állapota megengedi, de ebben a gazdasági világban nincs kereslet a munkára. Régen labdát varrtak, a mezőgazdaságban dolgoztak, bútort szereltek össze. Gyárakba, üzemekbe jártak, vagy kapáltak, kaszáltak. De erre ma már nincs kereslet.

Akik nem dolgoznak, a nap 24 órájában be vannak zárva. Itt jönnek képbe a nevelők, akik kitalálnak olyan tevékenységeket, hogy az elítéltek ne forduljanak be teljesen. Tanulhatnak, van szakkör, van könyvtár. Mert aki dolgozik, és mondjuk hóban-fagyban kint van, az alig várja, hogy este lefeküdjön. Nincs arra sem ideje, sem energiája, hogy hülyeségeken járjon az esze. A semmittevés agressziót szül.

Ezzel együtt emberségesebbé alakult az egész rendszer. Öregek mesélték nekem, hogy régen a fogvatartottak dohányt, kávét nem tarthattak, nem kártyázhattak, nem sakkozhattak. Megoldották másként. Lefőztek öt-hat filter teát, erősebbet ütött, mint a kávé. Egy ciroksöprű cirok részét lefaragták, és azt szívták. Az asztalra rajzolták meg a sakktáblát, és kenyérbéllel meg fadarabbal pótolták a bábukat. Az emberi leleményességnek nincs határa. Most legalizálva lett mindez. A tévé lefoglalja az embert, van képe a külvilágról, és nem az van, hogy emberi roncsként kerül ki. Vagy ott van az oktatás. Jó eszköz arra, hogy valahogy megpróbáljon beilleszkedni a polgári világba, hogy amikor kikerül, ne vezessen egyenes út vissza.

És ez mennyire szokott sikerülni?

Ameddig ilyen a gazdasági helyzet, addig aligha. Ha belegondolunk abba, hogy valakit nyolc-tíz évre kivonnak a forgalomból, kikerül, és mondjuk a családja támogatja, lelkileg, egzisztenciálisan, neki talán, nagyon nehezen, de sikerülhet. És akinek nincs családja?

Az elmúlt évtizedekben változott valami a börtönhierarchiában?

A gyermekekkel szemben elkövetett bűncselekményes a legalja, kiközösítik, kivetik magukból. Fogást találnak rajta. A hierarchia tetején azok állnak, akiket a média nagyon felkapott, akiket sokat szerepeltet. Ez bizonyos elismertséget jelent.

Mennyire gondol a rendszer a fegyőrökre? Van szakmai segítség, amikor túl sok stressz nehezedik a börtönőrre? Beszélgethet valakivel, segít bárki levezetni a feszültséget?

Bemehettünk a pszichológushoz, de nem volt jellemző. Mindenkinek megvolt a módszere, hogy hogyan vezesse le a feszültséget, a napi stresszt: elment a kocsmába, bulizott a haverjaival, vagy hazament a családjához.

Voltak kötelező pszichológiai vizsgálatok, és ha ott valami nem volt gömbölyű, akkor a pszichológus behívta a fegyőrt egy beszélgetésre. A rendszer le van terhelve ahhoz, hogy ilyesmivel foglalkozzanak.

Két évtizedet húzott le smasszerként. Mennyire változtatta meg, hogy rácsok mögött töltött el ennyi időt?

Rácsok mögött, igen, de a kulcs mindig az én kezemben volt. Szabályozott világban éltünk, akár a fogvatartottak. Persze nyomot hagy az emberben, hogy hol dolgozik. Megválogattam, hogy kikkel barátkozom, hova megyek.

csillag1011.indd 57 2010.11.15. 13:13:55

Bizalmatlanná vált?

Igen. Megtanultam a sorok között olvasni. Ránézek valakire, és már tudom, hogy mit akar kérdezni. Mindig a háta mögé néz az ember, eszerint élek a mai napig. Amíg bent dolgoztam a rendszerben, nagyon kevés kollégám tudta például, hogy hol lakom vagy mi történik a magánéletemben. A privát szférámba nem nagyon avattam be senkit.

Engem mindenki magáz, pedig nem vagyok egy öregember. Megtanultam úgy állni a dolgokhoz, hogy mindent lássak.

Megesett, hogy összefutott az utcán egy korábbi elítélttel?

Aktív koromban soha. De nagyon érdekes, amióta nem vagyok fegyőr, viszonylag sokszor megtörténik. Metrón vagy egy bevásárlóközpontban. Volt olyan, hogy a kirakatüvegből figyelt, hogy észreveszem-e, de általában már messziről köszönnek, beszélgetünk, mi van vele, csinált-e már újabb hülyeséget. Valahol engem igazol, hogy odajön hozzám, és megbeszéljük a dolgokat. Persze, aki olyan volt velem, annak én is ráléptem a csikókörmére. Mondjuk beraktam egy fogdába, vagy órákon keresztül mosattam fel vele a folyosót.

De ha valaki normális volt, én is normális voltam, és amennyire megengedi a törvény, segítettem neki.

A kollégái is így álltak a munkájukhoz?

Próbáltam olyan kollégákkal körbevenni magam, akik így álltak hozzá. Nem engedtem a környezetemben a fölösleges dolgokat, hogy felveszi az egyenruhát, és akkor ő majd megmutatja.

Nem hiányzik a börtön világa?

Hála az istennek, nem. Vannak gyenge pillanatai az embernek, amikor találkozik régi kollégával, és átsuhan, hogy de jó lenne visszamenni. De gyorsan el is hessegetem. Én egy ilyen habitusú ember vagyok, irányított tevékenységet csináltam. Ebből nehéz visszaszokni a civil életbe, de nagyon sok mindent kamatoztatok. Tudok problémás emberekkel foglalkozni, és gyorsan átlátok egy helyzetet. Összességében nem sajnálom, hogy végigcsináltam, nagy iskola volt nekem.

Az interjút Biczó Gabriella készítette

csillag1011.indd 58 2010.11.15. 13:13:55

KOVAI CECÍLIA

Azon a bizonyos helyen

Létezik egy több évtizedes (vagy talán annál is régebbi) asszociáció a köztudatban – vagy inkább köztudattalanban –, amely hol a nyilvános beszédben, hol a privát szféra tereiben jut kifejezésre. Ez a társítás a cigányt és a bűnözést köti végzetesen össze. A kapcsolat létjogosultságát és megerősítését „tényekkel" támasztják alá, miszerint a börtönökben a cigányság felülreprezentált az összlakosságon belüli arányokhoz képest.

Az úgynevezett tények, ahogy mondani szokták, önmagukért beszélnek, elhangzásuk után csendet követelnek maguknak, nincs miről vitatkozni, hiszen ez egyszerűen így van.

Fogadjuk el mi is a tényeknek ezt a kissé kegyetlen természetét, induljunk ki abból, hogy a cigányok az összlakossági arányukhoz viszonyítva jóval nagyobb százalékban vannak jelen a börtönökben.

De mit is jelent börtönben lenni? Mi történik azzal az emberrel, aki „hűvösön van", akit „kivontak a forgalomból egy időre", egy „bizonyos helyen tartózkodik". A köznyelvi fordulatok tanúsága szerint nem csupán távol van, kikerülve a mindennapi élet forgatagából, hanem nincs helyette igazán sehol, úgy is mondhatnánk, a társadalmi lét és nem lét határán lebeg. Ezt az állapotot csak tovább erősíti a közügyektől való eltiltás és a priusz, amellyel, mint tudjuk, a munkavállalás lehetetlenedik el – mindezek szintén az illető társadalmi létezését kérdőjelezik meg. Felnőtt állampolgár, mégsem szavazhat, pedig a felnőtt állampolgárok szavazhatnak – akkor ő felnőtt állampolgár-e egyáltalán? Munkaképes, mind korát, mind (jó esetben) egészségi állapotát tekintve, mégsem adunk neki munkát – akkor valóban munkaképes-e? Ezek a kérdések a létezés peremére irányítják a figyelmet.

Ha tehát tényként fogadjuk el a kijelentést, miszerint sok cigány ül börtönben, akkor azt is hozzá kell értenünk, hogy sok cigány tölt időt azon a rendkívül kockázatos helyen, amely a társadalmi lét és nem lét határán helyezkedik el.

A fenti „tényből" aztán messzemenő következtetéseket szoktak levonni. Ezek a következtetések, sejtések vagy sugalmazások nagyjából azt üzenik: a cigányok sokan vannak ezen a bizonyos helyen, tehát kell, hogy legyen bennük valami olyan tulajdonság, hajlam, amely újra és újra ide juttatja őket. Vagy ha mégsem belső késztetésről van szó, akkor valamely külső körülmény következtében találják magukat a bűnelkövető kivetett helyzetében.

Próbáljunk mi is következtetéseket levonni a „sziklaszilárd tényekből". Ha bizonyos helyzetben lévő emberek az átlagosnál többen és gyakrabban kerülnek olyan helyre, amely rendkívül veszélyes a társadalmi létezésük szempontjából, abból arra a következtetésre juthatunk, hogy számukra ez a hely nagyon is ismerős. Ismerős a gyermekkorukból, szüleik és a környezetük tapasztalataiból, az iskolából, a tévéből, a társadalom más nyilvános színtereiből.

Nézzünk meg példaként társadalmunk egy tipikus színterét, a magyar falut. A cigány ezeken a színtereken általában szintén egyfajta peremvidéken található, a faluszéli cigánytelepeken vagy cigánysorokon. Ez a peremhelyzet nem csupán térbeli: egészen a

csillag1011.indd 59 2010.11.15. 13:13:55

legutóbbi időkig túlnyomó többségében a cigánysorok voltak azok a helyek, ahova már nem ért el a csatornázás, sem az útépítés, ahol lassan elhaltak a „civilizációs vívmányok", jelezve, hogy a lakott terület lassan átadja a helyét a természetnek, földeknek, erdőknek, pusztáknak. A cigánytelepek nem csupán a fenti „félig még a falu, félig már nem" állapotban leledzenek, hanem ezzel együtt erősen stigmatizált helyek, ahol a falusiak szerint „szörnyű körülmények uralkodnak". Nemegyszer halottam ezt a véleményt falubeliektől, amely legtöbbször nem egyezetett az én benyomásaimmal, még akkor sem, ha ezekben az utcákban nyilvánvalóan nagyobb a szegénység. A szörnyű, sőt nem emberi körülményeket sok faluban tényként kezelik, ami azt jelenti számukra, hogy ezek az emberek az élhető élet határán (vagy már azon is túl) tengődnek.

Így az itt élő embereknek sokkal több energiát kell arra fordítaniuk, hogy e határvidékről a társadalmi létezés felé billentsék magukat. Nem pusztán az lehet mindennapi kihívás, hogy tisztálkodni, melegedni, ruházkodni vagy enni tudjanak, hanem az is, hogy ezt a tapasztalatukat hogyan egyeztessék össze azokéval, akiknek mindez természetes, akiknek a csapból jön a melegvíz, a kandallóból a meleg.

A cigánytelepek, cigánysorok azonban elsősorban otthonok, s az összes hátrányukkal együtt, vagy éppen azért, tele vannak élményekkel, örömökkel, emlékekkel, ami még nehezebben egyeztethető össze a „szörnyű hely" azon képzetével, amelyről a telepen kívül élők beszámolnak. A cigánytelepi élet bizonyos szempontból tehát elbeszélhetetlenné válik, legalábbis nehezen elbeszélhetővé, és mindannyian tudjuk, milyen nehéz olyan tapasztalatokkal élni, amelyeket senkivel nem tudunk megosztani. Ezekről a nehézségekről árulkodik az a „de" szócska, amely azokban az interjúkban bukkan föl, amelyekben a cigánytelepen töltött gyerekkor örömeiről beszélnek az ott felnőtt emberek: „Én Törökszentmiklóson nőttem fel egy cigánytelepen, egy klasszikus értelemben vett cigánytelepen – meséli Molnár Ferenc „Caramel" egy interjúban –, szó szerint putrik, dölöngélő házak, dölöngélő kerítések, *de* egy ilyen nagyon színes kavalkádban, egy nagyon életteli kavalkádban nőttem fel. Amellett, hogy nagyon szegény volt, nagyon vidám. Mi romák ott éjjel-nappal diliztünk, soha nem felejtem el, hogy kiálltunk a »cigány bót« elé, és akkor mindig volt egy éppen aktuális gyerek, aki gitározott, énekelt. Én is azért közéjük tartoztam, ott énekeltem mindig, hülyéskedtünk, vicceket meséltünk, kifiguráztuk az öregeket, hogy hogy beszélnek, milyen dilijeik vannak, milyen szokásaik. Szóval én nagyon, nagyon szerettem cigánytelepen gyerek lenni."[1]

Caramel ezt az interjút egy internetes roma oldalon adta, tehát bizonyos szempontból „befelé" beszélt, társadalomkutatói tapasztalatom pedig arról árulkodik, hogy rendkívül nehéz megtalálni azt a hangot, ahogy ezek az emberek elbeszélhetik a cigánytelepi élet tapasztalatát.

És egy olyan életet élni, amelyet „nem lehet elmesélni", elég kockázatos; mintha ez az élet egész egyszerűen illegitim lenne, amelyet jobb titokban tartani.

Cigányként iskolába járni szintén olyan tapasztalat, amelyben az a társadalmi szerep – vagyis a diákszerep –, amelyet itt be kéne tölteni, megkérdőjeleződik. A kétezres évek

[1] http://www.rptinfo.hu/WebPageShow.aspx?MN=Menu5Almenu9&PN=MagazinKisfilmekVideo2&LN=Hungarian

csillag1011.indd 60 2010.11.15. 13:13:56

előtt a roma tanulók 41 százaléka járt kisegítő vagy „eltérő tantervű" általános iskolai osztályokba. Az „eltérő tanterv" természetesen valójában csökkentett tananyagot jelentett, például ezek a diákok nem tanultak nyelvet.[2] Sokszor több évfolyam összevonva tanult, testvérek, unokatestvérek ültek egy padban, megtartva-felidézve az otthoni családi légkört. Bár bejártak az iskolába, mégsem tanultak ott szinte semmit. Ezekből az osztályokból többnyire funkcionális analfabéta gyerekek kerültek ki, akik nem igazán tudtak helyt állni még egy szakmunkásképzőben sem. Közülük még jelentősebb volt a lemorzsolódók aránya: ezek a diákok a szükséges készségek birtoklása nélkül kiléptek a középiskolából, de szakma híján a munka világába sem léphettek be egykönnyen, legtöbbjük egész további életében e senkiföldjén próbál boldogulni.

Bár a „kisegítőzés" gyakorlata az integrációt kikényszerítő oktatáspolitika következtében jócskán alábbhagyott, helyette működésbe lendült a spontán szegregáció, vagyis a nem cigány szülők elvitték gyermekeiket azokból az iskolákból, ahol a kisegítő osztályok megszűnésével jelentősen megnőtt a cigány tanulók aránya, ennek eredményeképpen „színcigány" intézmények jöttek létre, amelyek többségében ugyancsak egy kisegítő iskola színvonalán oktatnak. A helyzet tehát lényegében ugyanaz maradt.

A mégis integráltan oktató iskolákban pedig manapság a „magántanulózás" jött igen erőteljesen divatba.[3] Ez a gyakorlat talán még veszélyesebb, mint a szegregációs eljárás. Már a gyermekek számára, az iskola világában hoz létre egy olyan légüres teret, amely szinte semmilyen kapaszkodót nem nyújt. A magántanulóvá nyilvánított akár már 11-12 éves „diákok" céltalanul bolyonganak a gyermeklét határán. „Gyerekek" ugyan, de nem járnak iskolába. Nem járnak iskolába, de nem dolgoznak, hiszen gyerekek. Hova menjenek egész nap, mit csináljanak? A magántanulóvá nyilvánítás azokat a diákokat sújtja leginkább, akik eleve magatartásbeli gondokkal küzdenek, és a tanulásban sem kifejezetten jeleskednek. Nem kell szakembernek lenni ahhoz, hogy kitaláljuk, nem otthon, tanulással fogják tölteni idejüket, hanem kirekesztettségükben más, velük hasonló helyzetben lévő társaikhoz csatlakoznak. Közös tevékenységeikben pedig sokszor nem történik velük más, mint kifejezve saját illegitim helyzetüket, illegális dolgokba keverednek.

Mint látjuk, cigányként Magyarországon viszonylag kevés az esély arra, hogy egy nagyjából átlagos színvonalú általános iskolát végezzünk el. A magántanulók nagyrészt be sem fejezik a nyolc általánost, vagy ha igen, akkor is csak azért, mert „ingyen" hozzájuk vágták a bizonyítványt. Az etnikailag szegregált iskolákból alapvető készségek és tudások nélkül kerülnek ki a tanulók, ezek hiányában a szakképző elvégzése is komoly kihívás. Ekképpen e gyerekek nagy része 17-18 évesen minden végzettség nélkül kerül ki a munkaerőpiacra, ahol legjobb esetben is feketén tud munkát vállalni, tehát a legalitás peremvidékén, ahonnan már csak egy lépés az illegális, törvénytelen tevékenység. Nem egy kamasz fiút ismertem, akinek reális alternatívát jelentett az építkezéseken végzett feketemunka és a striciség.

Az is előfordulhat, hogy egy tevékenység pusztán attól válik legalitásában megkérdőjelezhetővé, hogy ilyen társadalmi pozíciójú emberek csinálják. Erre tipikus példa a

[2] http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8G2Scgei5MEJ:www.romapage.hu/hircentrum/article/71003/66/page/1/+kiseg%C3%ADt%C5%91+iskola+roma&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu

[3] http://atv.hu/belfold/20100929_egyre_tobb_a_roma_magantanulo

csillag1011.indd 61 2010.11.15. 13:13:56

lomtalanítások esete. Egész – minden munkalehetőségtől megfosztott – cigány falvak élnek ebből hónapokig. Elviekben semmi törvénybe ütköző nincsen ebben a tevékenységben, a hatóságok azonban mégis elkezdték titkosítani a lomtalanítások időpontjait, és csak sejtéseink lehetnek arról, miért volt erre szükség.

Ezeknek az embereknek tehát egészen kis gyermekkoruktól kezdve alaptapasztalata lesz az, hogy bizonyos társadalom által felkínált legitim szerepeket nem tudnak elfoglalni. Felnőttek, de nem tudnak dolgozni, gyerekek, de nem járnak iskolába, vagy iskolába járnak, de nem tanulnak semmit. Ebből a társadalmi pozícióból nézve, amely eleve a legitimitás határvidékén helyezkedik el, sokkal kevésbé éles a határ a törvényes és nem törvényes között. A feketemunka már nem törvényes, ahogy nem az engedély nélkül fát hozni az erdőről, vagy lopni az áramot, ha már kikapcsolták a villanyt.

A börtön tulajdonképpen egy olyan hely, amely sok tekintetben igen hasonló azokhoz a társadalmi színterekhez és pozíciókhoz, amelyekben cigányként sokan leélik az életüket.

Akár az élet dicsérete is lehetne, ha azt látjuk, embereknek sikerül belakni, otthonossá tenni a fent ismertetett „senkiföldjéket”, peremvidékeket a társadalmi lét és nem lét határán.

Dani hónapok óta nem találkozott bátyjával, aki autólopások miatt előzetes letartóztatásba került. A tárgyaláson aztán végre láthatta testvérét, és lenyűgözte a látvány: „Ó, annyira fain volt, ahogy ott hozták! De mindenén bilincs volt, mindenén, lábán, derekán, és akkor is nagy büszkén járt! A többiek csak egy kis semmi bilincsbe jöttek, egy rendőr kísérte őket, az én bátyámat meg négy! Hát csak valaki már az az ember, akit négyen is kísérnek!”

Dani azon kevesek közé tartozik környezetében, aki érettségit adó intézménybe jár, de még az ő esetében is kérdés, hogy vajon egyszer nem csábítja-e új szerepre őt is a közegében oly hódító, éppen a bátyja által megtestesített férfiideál. Ha így történne, akkor ő is, ahogyan a bátyja, csupán megerősítené azt a „tényt”, amelyre írásunk épült.

csillag1011.indd 62 2010.11.15. 13:13:56

„Csak hát sorozatos"

A beszélgetés időpontja: 2004. február 24.
Helyszín: Vágány utcai vonatszálló
Név: Imre

– Nekem nem újdonság a szereplés. A TV2-nél voltam benn több ízben is szerepelni, már olyan értelemben, hogy statisztaként.

– *Milyen műsorokban?*

– Filmfelvételnél. Például Tatabányán a… lehet, hogy maga látta, én nem… *A napfény íze,* igen, abban is. Aztán voltunk a Hősök terénél; azt meg egy külföldi, mongol, vagy nem tudom, milyen nemzetiségű rendező csinálta, ott is. Meg voltunk több ízben Annamáriánál, aki itt járt, annak van már négy éve, itt járt, és toborzott embereket a vonatról.

– *Hányban született?*

– 1945, Hajdú-Bihar megye, Újléta. A román határnak ha megyünk, Debrecentől huszonnyolc kilométerre. Most már inkább egy nagy falu, egy kis település volt annak idején, mikor még fiatal voltam.

– *Nagy családja van?*

– Édesanyámék tízen voltak testvérek, apai ágról viszont voltak nyolcan.

– *Vannak testvérei?*

– Volt, mert én iker voltam, de a húgom meghalt pici korában, utána édesanyám elvált, és a nevelőapámtól van még két öcsém, féltestvérek.

– *Újlétán kertes házban laktak?*

– Ottan egy nagy, hatalmas izé volt, volt hozzá föld és szőlő. Nagyanyai ágról kulák család voltunk lényegében.

– *Nem államosították a birtokot?*

– Volt, amit államosítottak, de hagytak is, hogy a család megéljen.

– *Akkor nem nagyon nélkülöztek.*

– Nem.

– *Újlétán járt általános iskolába?*

– Az első osztálynak a felét, mert én nagymamánál nevelkedtem, és mikor nevelőapámat anyukám megismerte, ’51-ben meg is esküdtek, akkor bekerültem Debrecenbe, és a többi osztályomat meg a három iparit ott fejeztem be, géplakatos iparit.

– *Ki döntötte el, hogy géplakatos iskolába menjen?*

– Sok helyre akartak adni a szüleim, nekem a gépekhez volt türelmem, meg az volt az érdeklődési köröm. Gyerekkoromban egy biciklit szétszedtem hetente tízszer is, aztán összeraktam.

– *Jól ment a géplakatos iskola?*

– Közepes eredménnyel végeztem. Nem sokáig dolgoztam a szakmában, olyan két évet, két és felet, az iskola után. Aztán elmentem másfele, segédmunkásnak, mert többet fizettek. Elmentem a debreceni baromfifeldolgozóhoz ketrecmosónak. Ezt majdnem négy évig csináltam. Utána kőműveseknél tizennyolc évet húztam le segédmunkásként.

csillag1011.indd 63 2010.11.15. 13:13:56

Dolgoztam bányánál, aztán végeztem egy gépkezelői tanfolyamot, présgép volt, egyszerű kezelési mechanikás. Mikor másodjára mentem, a németek átvették a céget: akkor már tiszta automatizált, teljes vezérlésű gép volt.

– *Mit préseltek?*

– Furnérlemezeket, bútorlemezeket.

– *Sportolt valamit?*

– Mint fiatal kölyök szerettem mindenben részt venni: ebből is egy kicsi, abból is egy kicsi, atletizáltam is, de inkább az ökölvívás. Na, ez ment négy és fél évig, mert utána lett másmilyen továbbképzés.

– *Mi történt?*

– Belekerültem egy társaságba, és akkor… mán akkor hova? Lesüllyedtem odáig, börtönbe kerültem. Ott meg nem az, hogy megjavulna… hát van, ezer közül egy… tehát már nem tud visszatérni a társadalomba.

– *Mit követtek el?*

– Először gyerekcsínyek, bolti lopások: loptunk egy csomó cukorkát, aztán beültünk a moziba, kettő az első sorba, három az ötödikbe, és dobáltuk egymást. Csak hát sorozatos.

– *Mennyire vitték be?*

– Először egy évet kaptam.

– *Akkor még a fiatalkorúaknál?*

– Persze. Nyolc hónapot ültem le, vagyis előtte voltam nyolc hónapot előzetesben Debrecenben, úgyhogy csak két hónapot kellett Baracskán letölteni. Kiengedtek, elmentem dolgozni, de rá két évre megint bevittek.

– *Újabb lopások miatt?*

– Akkor volt már abban verekedés is. Már kezdtem az italozást. Az meg kihozza az agresszivitást az emberből. Elmentünk egy össztáncra, ott volt a baba a karomon, beszóltak, én meg nem tudtam elviselni.

– *Másodszor mennyit kapott?*

– Akkor már két és fél évet, Debrecenben meg Vácon.

– *Közmunka?*

– Benn dolgoztam, persze.

– *Többet már nem volt börtönben?*

– Dehogynem. Tizennyolc és fél évet ültem összesen. A legtöbb hét és fél év volt zsinórban.

– *Azt mire kapta?*

– Abban volt súlyos testi sértés, de mint visszaeső, szóval így mérték abban az időben. De vettek le belőle. Fellebbeztem, kérvényt adtam be, meg jól dolgoztam. Börtönparancsnoki, nevelői… minden kell hozzá, hogy javasolják az embert. Nem kegyelem, hogy elengedjék, csak feltételes szabadlábas, ugye.

– *Akkor a katonaság kimaradt?*

– Ki. Pont mikor be kellett volna vonulnom. Az is furcsa volt… Menni kellett összeírásra a Postakertbe. Olyan háromszáz méterre laktam onnan. Szóval ott összeszólalkoztam a hatósággal, mert ebédre kiszöktem, pedig rendőrök őrizték a kaput, hazamentem, és egy haveromat is meghívtam ebédre magunkhoz. Mikor meg mentem vissza, a kapun

csillag1011.indd 64 2010.11.15. 13:13:56

befele, azt mondja a rendőr, takarodjunk el innen. Mondom: Ember, hát mink ide tartozunk. Addig ment a civakodás, hogy jött egy hadnagy, jelentik neki, hogy mi van. Azt mondja: Ember, magukat keressük majdnem egy órája, hol voltak? Hol lettünk volna, hadnagy elvtárs, ebédelni. Nekem jobb a hazai, itt lakok három házra. Na, akkor elkezdte mondani a magáét, hogy majd megtudom, megismerem a magyarok istenét, ha mundérba ráznak… Na, megjött a behívó, én meg akkor csináltam két betörést.

– *Egyedül követte el?*

– Nem, voltunk páran. Letöltöttem, de akkor se vonultam be.

– *Családot alapított?*

– Igen. Kétszer voltam törvényesen nős, és négy élettársam volt. Család, az van, egy fiú és egy lány, és már unokám is van.

– *Tartja a kapcsolatot a gyerekeivel?*

– Nem. Néha hazamegyek Debrecenbe, akkor meglátogatom őket. A fiammal most beszéltem, ide jár fel a tévéhez, olyan magas, mint maga, modellként dolgozik.

– *Nem tud segíteni önnek?*

– Harmincnégy év után találkoztunk. Hogy segítsen? Másfél éves volt, mikor elváltunk az anyjával, aztán újranősültem, jött másik család.

– *És a második házassága milyen volt?*

– Olyan hat évig tartott. Kijöttem a sittről, és akkor ismertem meg a hölgyet. Ápolónő volt a debreceni belklinikán, és közben munkásőr. Fiatal volt ő is, elvált, volt már egy kislánya, utána tőlem is lett egy gyerek. Csak aztán valahogy nem jött össze, hogy mindig én menjek… Kőműves mellett tíz-tizenkét órát dolgoztam segédmunkásként, jól kerestem, csak hát sokat voltam távol, szombat, vasárnap is, ha a munka úgy kívánta. Neki meg menni kellett lövészetre, őrséget adni a pártházhoz vagy valami objektumhoz. Azt akkor még nekem kellett menni munka után gyerekért iskolába, szülői értekezletre, minden. Egy darabig ment, három-négy évig, de valahogy meguntam. Azt mondtam neki: Nézd, drága anyám, Évikém, ez így nem megy tovább! Vagy otthagyod, leszerelsz, vagy pedig izé. Egyszer mentem hazafele, azt ott volt a parancsnok, elkezdte ott a lelki fröccsözést, hogy én börtöntöltelék… Bepörögtem, elkaptam a parancsnokot a saját lakásomban, a grabancát. Mondtam, takarodjon, ha nem tetszik, vigye az asszonyt is, a gyerek marad, és kész. Na, de a feleségem nem akart leszerelni, úgy hidegültünk egymástól emiatt.

– *Amikor kiengedték, egyből talált munkát?*

– Én, persze, munkalehetőség volt.

– *Hogy élte meg a rendszerváltást? Egyáltalán gondolta, hogy bekövetkezik?*

– Hát persze, hát látta azt mindenki, aki nem volt hülye. Reálisan, az utolsó paraszttól kezdve, a legfelsőbb izén keresztül mindenki tudta. Reménykedett az ember, hogy jobb lesz, azért ment el szavazni. De hát én mán úgy voltam vele, úgyis az a vége: először adnak jobb kézzel, utána visszaveszik duplán a ballal. Így van ez most is.

– *Mikor lett hajléktalan?*

– 1996-ban. Volt egy élettársam, és volt egy lakásunk. Amikor megismertem, akkor kapott egy lakást a tanácstól. Összeköltöztünk, volt neki két gyereke, két fiú, de csak egy volt a mi nevelésünkben, a másik bekerült intézetbe, mert szellemi fogyatékos volt, és nem lehetett szülői felügyelet alatt se, mert olyan súlyos beteg volt. Aztán megkaptuk a felszólítást, hogy eladásra kerülnek a lakások. És vagy megvesszük, vagy kapunk másikat. Részletre is

csillag1011.indd 65 2010.11.15. 13:13:56

meg lehetett venni, mi meg befizettük a beugrót. Jártunk a nevelőapámhoz, megismerte az élettársamat, és egyszer csak hopp, a társam egyszerűen elköltözött apámhoz.

Volt nekem egy jó haverom, volt egy élettársa, összekaptunk. Lelépett az élettársa tőle, hogy én menjek vele, keressük meg az élettársát. Én tudtam, hol az élettársa, de nem mondtam el. Összeverekedtünk a saját haverommal. Elkapta a torkomat, lenyomott. Na, akkor öntötte el az agyamat, mai napig nem tudom megmondani, hogy mi: felkaptam a kést, és szúrtam a nyakánál. Hát ez az őrült fogta, elszaladt. Másnap délelőtt elmentem látleletet vetetni, akkor tudtam meg, hogy kómában van, teljesen le van bénulva, rengeteg vért vesztett. Lefeküdt a parkba, és majdnem elvérzett. Na, ezért kaptam két évet, négy évre felfüggesztve. Aztán egy rokon azt mondta: Tűnj el Debrecenből, mert ha ebben a társaságban maradsz, megölöd mind a kettőt, előbb-utóbb megint a börtönbe fogsz kerülni. Akkor én összeszedtem a cókmókom, és feljöttem Pestre.

– Azóta is itt él?

– 1996 óta itt a vonaton, két és fél évet fenn laktam a Normafánál, a 21-es végállomásánál. Akkor kaptam egy infarktust. Ott fönn volt egy faházam kutyával és egy hölggyel. Aztán különmentünk, és én kaptam egy infarktust, de még akkor húztam, húztam…

– Lábon hordta ki, nem hívtak egyből mentőt?

– Úgy volt, hogy hajnalban fél négykor éreztem, hogy fulladok, és szomjas voltam. Na, mondom, kimegyek, rágyújtok, mert odabenn nem nagyon szoktunk cigarettázni, kicsi faház volt. De már nem bírtam felállni. Nem tudtam beszélni, hang nem jött a torkomon ki. Orvoshoz akart vinni. Úgy mutogattam, meg leírtam neki, hogy menjünk fel az Őzikébe, a kocsmába. Karon fogott, fölmentünk. Így ment egy hétig. Jó hét után kezdett a hangom olyan dadogóan jönni vissza. Na, akkor mentem orvoshoz. Enyhe lefolyású szívinfarktus volt, kaptam szívgyógyszert.

– Az életmódján nem kellett változtatnia?

– Hát dehogynem, kávé, dohány, édesség, cigaretta… Hát a nőkről is mondjak le? Mondjak le az egész életemről? Hát egészséges vagyok, mondom, semmi baj. Aztán karácsony előtt csak bejöttem a vonatra. Tavaly márciusban megint leléptem, akkor már a Komjádival szemben sátoroztam, lenn a Duna-parton. Sütöttünk, főztünk, mostunk, Évával, nagydarab, vörös csaj… Egészen október-novemberig. Akkor jöttek ki a II. kerülettől a zsaruk.

– Tervezik, hogy most is kimennek, amikor jobb lesz az idő?

– Hát indul a lomtalanítás. Na nem, nekem egész más tervem van most már, hogy megismertem a gyerekemet, a Zsoltit, és találkoztam is vele. Jövő hónapban haza akarok menni anyósomhoz. Megpróbálom, szeretnék otthon maradni.

– Az anyósánál lesz hely önnek?

– Másfél szobás lakása van, és egyedül él. Mondta, hogy a kisszobát szívesen, bármikor rendelkezésemre adja; ne foglalkozzak vele, hogy mennyi a nyugdíjam…

– Azt mondta, hogy 1996 óta hajléktalan. Gondolta volna korábban, hogy ön is erre a sorsra juthat?

– Az ember nem gondolkodik erről. Úgy van vele, hogy van felesége, rendes, normális körülmények között él, dolgozik, minden jó. Önmagával az ember ilyen téren nem foglalkozik, csak mikor már megcsúszott, akkor kezd el gondolkodni. De hát az Isten útjai kiszámíthatatlanok.

csillag1011.indd 66 2010.11.15. 13:13:56

– *Vallásos?*

– Nem azt mondom, hogy hívő vagyok, de hiszek Istenben. Van az a mondás is, hogy az az ember, aki már nem hisz semmiben, el van veszve. Legyen az bármilyen vallás, Isten egy van.

– *Szerencsejátékokkal foglalkozott?*

– Hát igen, egy időben lemondtam az italról, elkezdtem gépezni. De több pénzt vesztettem; inkább visszaálltam az ivászatra.

– *Ha önön múlna, milyen lenne az emberiség jövője?*

– Egyszerűen annyi, hogy a betegeket, időseket kivéve, aki még a két kezét, két lábát tudja mozgatni, fogadják el munkásembernek. Ha tanult, akkor fizessék meg azért, ha kétkezi munkás, akkor azért fizessék meg, adjanak munkát. Meg akkor, ha egy kis lakáshoz is hozzá tud jutni, tudja fizetni normális körülmények között, akkor biztos, hogy soha nem lesz se lázongás, se demonstráció, semmi.

Hát sajnos itt vannak a problémák. Tegyük össze a kezünket, hogy ilyen körülmények között vagyunk ezen a hajléktalanszállón. Hogy az a kis élelem, kis főtt étel megvan. Én soha nem voltam megalkuvó, soha! A szabadságot szeretem. Sajnos az agresszivitás, nem tudom, kitől örököltem, de bennem van.

Az interjút Kiss Géza készítette

NÉMA IMA

A HAJLÉKTALAN SORSRA JUTOTTAKÉRT

Az Oltalom Kórház Foglalkoztatójában hajléktalan sorsra jutott embertársainkért gyertyát gyújtva imádkozunk minden vasárnap este fél nyolc és nyolc óra között.
Ha ügyünket ön is fontosnak érzi, arra kérjük, tartson velünk!
Ajtónk nyitva áll, hogy a jelzett időkeretben bármikor, felekezeti vagy társadalmi hovatartozására való tekintet nélkül bárki csatlakozhasson hozzánk.

Kérjük, hogy az imádkozók csendességét beszéddel ne zavarja meg!

Címünk: Oltalom Kórház Foglalkoztató, 1086 Budapest, Dankó u. 9.

Dicsőségemtől megfosztott,
levette fejemről a koronát.
Kitépte reménységemet,
mint valami fát, Letördelt körös-körül: tönkrementem... ...kiáltozom,
nem kapok választ.
Segítségért kiáltok...
...könyörüljetek, könyörüljetek rajtam,
barátaim,
(Jób könyve)

csillag1011.indd 67 2010.11.15. 13:13:56

Szociális információk

Látszom!

Első Országos Hajléktalan Művészek Fesztiválja

A művészet – kommunikáció. A közönséggel, a többi művésszel, más művekkel. A hajléktalan lét pedig a nem kommunikáció, a nem láthatóság. Legalábbis a többség – a nem hajléktalanok – perspektívájából. És az is ebből a perspektívából fogalmazódik meg, hogy milyennek látják a nem hajléktalanok azt, akinek „nincsen ajtaja” (ahogy az egyik művész a versében írja).
Rendszerint, és persze nagyon is okkal, az látszik, ami nincs – lakás, állás, pénz, finom illat, rendesen vágott haj, méltóság... Ami van, ami ugyanolyan, mint bárki másban, pláne, ami több, a tehetség, az alkotás iránti vágy, a létrehozás és megosztás öröme – ez nem látható. Ezek azok a dolgok, amelyek mentén NEM szoktunk a hajléktalanokra gondolni.

Most itt a lehetőség!
Nem csak gondolni – részt venni. Megnézni, meghallgatni – kommunikálni. Ajándékot készíteni, vagy csak lenni, együtt velük.

A Látszom! Első Országos Hajléktalan Művészek Fesztiválja éppen ezért jött létre, hogy legyen egy hely, egy alkalom, ahol róluk szól a történet. Az ő történetük.

A fesztivál 2010. november 20-án kerül megrendezésre Budapesten a Bálint Házban (1065 Budapest, Révay utca 16.) 10 és 22 óra között.

www.latszom.com

csillag1011.indd 68 2010.11.15. 13:13:57

Segítségnyújtás

Ha Ön úgy gondolja, hogy nehéz sorsú embertársain (szerény anyagi körülmények között tengődőkön: hajléktalanokon, nagycsaládosokon, kisnyugdíjasokon, fogyatékkal élőkön, elemi csapások sújtottjain, hátrányos helyzetű gyermekeken…) akar és lehetősége is van segíteni, akkor többek között az alábbiak szerint teheti.

Dologi adományokkal: Ruha, cipő (gyermek is!), ágynemű, takaró, törülköző, használható játékok, használati eszközök (konyhai eszközök: lábos, bögre, evőeszközök, sütő-főző edények stb., működő háztartási gépek), „száraz", tartós élelmiszerek (konzerv, cukor, liszt, rizs, tészta, olaj…), használható bútorok stb. Ezeket az ország családsegítő központjaiban és a hajléktalan szállókon tudja leadni – *előzetes egyeztetés alapján.*

Pénzadományokkal (pl. a különböző karitatív szervezetek számlaszámaira, illetve személyesen befizetve, adójuk egy százalékának felajánlásával, a különböző jótékony akciók adománygyűjtésénél).

Véradással (véradó állomásokon, kórházakban, a Magyar Vöröskeresztnél).

Eseti konkrét segítségnyújtással: Bajban lévő hajléktalanoknak: a konkrét esettől függően a mentőt (Tel.: 112, ami üzenetrögzítős, ill. 104), az önkormányzatok családsegítő intézményeit, hajléktalan szállók ügyeleti számait hívják, esetleg ha tudják, mire van szüksége, személyesen takaróval, élelmiszerrel stb. segítsenek.

Mindez konkrétan nálunk, az ***Oltalom Karitatív Egyesületnél:***

A dologi adományokat a nap 24 órájában átadhatja a VIII. kerület Dankó u. 15-ben lévő ügyeletünkön, illetve adományozással kapcsolatos információkat központi telefonszámunkon (06/1-314-06-68), vagy e-mailen (oltalom@oltalom.hu) kaphat. Pénzadományozási adataink: bank: BBRt.: 10103805-11414336-00000009, adószámunk: 19010409-1-42.

Ha *drogtól, alkoholtól* rosszul lett emberekkel találkoznak, mentőt kell hívni, ha valaki leszokás miatt kér segítséget, akkor a segítségkérésnél található címeket ajánlhatja.

Segítségkérés

Ha Önnek van problémája, megpróbálunk pár területen tanácsot adni, hogy hova, kikhez fordulhat.

Jogi segítség:

Az önkormányzatok nagy részénél kaphat ingyenes jogi tanácsadást.

A **„Nép Ügyvédje"** szolgálat: olyan jogi intézmény szociálisan rászorulók számára, amelynek keretében a hátrányos helyzetű állampolgárok szakszerű jogi szolgáltatást kaphatnak. Elérhető: az Igazságügyi Minisztérium ingyenes zöld számán: 06/80-244-44-44. Segítséget kaphat jogi tanács formájában, beadványok és okiratok szerkesztésében, birtokháborítási, lakhatási, hagyatéki, munka- és foglalkoztatási ügyekben, családjogi, szabálysértési és egyéb kérdésekben. (www.im.hu)

Ha Ön bűncselekmény áldozata, az Igazságügyi Hivatal **Áldozatsegítő Szolgálatánál** tájékoztatják jogairól. Indokolt esetben azonnali pénzügyi segélyben, erőszakos bűncselekmény áldozataként egyösszegű kártérítésben vagy járadékban részesülhet. Részletes információ: Igazságügyi Minisztérium ingyenes zöld száma: 06/80-244-44-44.

csillag1011.indd 69 2010.11.15. 13:13:57

Szenvedélybetegségek:
A.A. Anonym Alkoholisták: levelezési cím: 1399 Budapest, Pf. 701/439.
Tel.: 06/1-251-00-51 – minden nap 15-18 óráig.

Nyírő Gyula Kórház drogambulanciája: Tel.: 06/1-452-94-60 vagy 452-94-61; rendelés: hétfő, kedd, csütörtök, péntek: 09-17 óráig, szerda: 06-14 óráig.

Drog Stop: Tel.: 06/80-505-678.

Kék Pont: orvosi, pszichológiai jogi, szakmai tanácsadás, oktatás – droghasználóknak, hozzátartozóknak, szakembereknek. Elérhetőség: Kék Pont Drogkonzultációs Iroda Budapest, IX. kerület, Gát utca 25. Tel.: 06/30-490-28-40, 06/1-215-78-33. Jelentkezés elsősorban telefonos egyeztetést követően! E-mail: bluepoint@t-online.hu.
Nyitva: H-P: 10.00-18.00

Dohányzásról Leszokást Segítő Telefonos Szolgáltatás: Tel.: 06/40-200-493 (Helyi díjtarifás kék szám) A telefonálók automata segítségével információkat kaphatnak a dohányzásról és a leszokás lehetőségeiről, munkaidőben a témában jártas egészségfejlesztővel is lehetőség nyílik a beszélgetésre.

Egyéb segítséget nyújtó elérhetőségek:
Anonym AIDS Tanácsadó Szolgálat: ingyenes és anonim HIV-, Hepatitis B- és C-, valamint szifiliszszűrés és tanácsadás. Cím: Budapest, XI. ker. Karolina út 35/B. Rendelési idő: hétfőn: 17-20, kedden: 09-12, szerdán: 17-20, pénteken: 09-12. Csütörtökönként kizárólag tanácsadás van 17-20 között, vérvétel és leletkiadás aznap nincs.
Tel.: 06/1-466-92-83. Telefonügyelet: hétfő, szerda, csütörtök: 17-20, kedd, péntek: 09-12.

Válságterhességi Tanácsadó Központ: információt adnak válságterhességben lévők számára; ingyenes terhességi teszttel, tanácsadással állnak mindenki rendelkezésére. Címük: Válságterhességi Tanácsadó Központ 1075 Bp. Asbóth u. 22. Tel.: (éjjel-nappal): 06/70-225-25-25. Nyitva tartás: hétfőn: 14-18 óra között, kedden és szerdán: 10-17-ig, csütörtökön: 9-13-ig. Tel.: (központ): 06/1-423-74-12.

Telefondoktor: Tel.: 06/1-317-21-11 – automata éjjel-nappal.

Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány: Gyermektelefon Szolgálat: név nélkül hívható ingyenes segédvonal gyerekeknek és fiataloknak, ha szeretnének megbeszélni valamit, ha problémákkal küszködnek, ha veszélyben érzik magukat. Tel.: 06/80-505-000 – 18 és 21 óra között.

Caritas Lelkisegély Telefonszolgálat: Tel.: 06/80-505-503 – mindennap 18-06 óráig.

DélUtán – az Idős Emberek Segélyvonala. Tel.: 06/80-200-866 – mindennap 18-21-ig.

csillag1011.indd 70 2010.11.15. 13:13:57

VÉCSEI RITA ANDREA

Bernát napsütésben, néha esőben
(részlet)

Hét

Mamu egész nap itthon van. Bernát már előző este tudta, már a mese alatt örült, és kedve volt aludni, hogy minél hamarabb holnap legyen. Morzsolgatta ujjai közt denevérkörmeit, és örült, és nem tudott elaludni. Erősen várta a reggelt.

Bernát pizsamában megy ki Mamuhoz a konyhába, nincs kedve felöltözni, se megtörölni az orrát. Mamu megsimogatja a nyakát, bedugja kezét a pizsamába, majdnem a háta közepéig, csikiz. Észreveszi, hogy Bernátnak lóg a taknya, azt nem, hogy nyalja. Különben morogna, el lenne rontva a nap már korán reggel. Inkább kifújja. Mamu nem nyalta gyerekkorában? Bernát szerint igen, még akkor is, ha letagadja. Jó az íze és kész, de most nem nyit vitát.

Reggelizzenek szépen, és öltözzenek, játsszanak egy kicsit magukban, utána meglátják, mi lesz, sejtet Mamu valami izgalmasat, és mosolyog. Bernát bevonul a szobába legózni, el ne rontson valamit, szól Jakabnak is, jöjjön, nehogy ő szúrja el. De Jakab is okos, elkezd mosogatni magától, Mamu el van ájulva tőle. Miért nem neki jutott eszébe? Így a legózós visszavonulása nem ér fabatkát se. Papu mindig azt mondja, hogy a normalitásért nem jár dicséret.

– Ál-lat-kert! – dalolja Mamu az előszobában, indulásra készen, olyan arccal, mint amikor a jézuskacsöngetést jelenti be.

Bernát jobban lelkesedett volna, ha máshova mennek, mondjuk kisvasutazni, de tudja, hogy oda biztosan nem. Mamu nem szereti a vonatokat. Elkészült a hátizsák, benne naptej, esernyő, két szívószálas ital, két alma meg egy csomag ropi. Bernát nem találja új, piros sapkáját, feltúrta a fiókot, mégsem lett meg. Kicsit elment a kedve az egésztől, pláne, hogy nem kap majd perecet, se jégkrémet, mondjuk állat alakút, mert tele a zsák mindennel, vágná rá Mamu, ha bármit is kérne.

Jakab növényhatározót hoz magával. Állatkertbe minek? Bernát bezzeg nem hozhatta el a plüsszsiráfot, Mamu szerint túl nagy. Pedig éppen oda való. Alig találnak parkolóhelyet, háromszor kerülik meg a teret, egyre melegebb van, és minden környél hosszabb a sor a pénztáraknál. Végül Jakab egy picit, csak egy centicskét odébb húz egy láncos oszlopot, így lett helyük. Bernát már sorban álláskor inni akar, Mamu szerint korai, alig indultak el, különben is szólt otthon előre, hogy mindenki igyon.

– Először az oroszlánt szeretném megnézni – Bernát udvariasan előzi meg ötletével a többieket.

– Én meg a mosómedvéket. Cuki kis mosómacik – selypegi Jakab olyan gügyén, mintha lány lenne.

Mamu szerint a majmokkal kell kezdeni, és ott is kezdik, nem fognak veszekedésbe bonyolódni az elején. Bernát nem szereti a nyifogó hangjukat, bután és élesen sikítanak.

csillag1011.indd 71 2010.11.15. 13:13:57

Hiába vakarásszák magukat bambán, meg egymást kolbásszák izgatottan, nem jópofa. Kurkásszák, mondja Mamu, és sugárzik a feje a széles vigyortól, ahogy nézi a majmokat. Jakab is menne tovább, de Mamu csak áll. Egyszer csak kinyúl egy orángután. Kinyúl a rácson, és elkapja Mamu derekát, viszi magával, lendül indáról indára, közben Mamu visong a boldogságtól. Tarzan feleségéhez hasonlít, dzsungelasszony, maradjon csak, és majszoljon banánt a majmaival.

– Megyek oroszlánokat nézni – kiált Bernát csak úgy a ketrecek felé, hallja meg, aki akarja. Mamunak mindegy, jól elvan itt, Jakabnak is, úgyis csak a mosómedvék érdeklik. Nem mondhatják, hogy szó nélkül ment el. Végre egyedül lehet, vesz majd perecet és kólát, és addig nézi az oroszlánt, amíg be nem sötétedik. Meg utána is, mert elbújik egy szikla mögé, és nem veszik észre, hogy bent maradt. Rázárják a nagy, díszes kaput, és kedvére etetheti az állatokat, mindnek ad valami finomat, hiába van kiírva, hogy nem lehet adni nekik semmit. Csak a zoo-csemegét. Szegény állatok csak azt a száraz vackot kaphatják a vendégeiktől. A látogatók igenis vendégeik az állatoknak, ezért többet érdemelnek, mást, például franciadrazsét, Bernáttól kapnak csipszet is, úgyse kóstolták még.

– Hová tűntél? Miért nem szóltál, hogy elmész? Még szerencse, hogy Jakab tudta, hogy az oroszlánokat akartad megnézni – szól egy másik, ismerős hangú vendég a háta mögött, éppen amikor a nyalókát dugja be a ketrecen. Mamu az, megint nem lesz jó napja, ha már ebéd előtt morog, de nem morog, hanem nevet, nagyon nevet, még a könnye is folyik. Megszabadult végre a majmoktól.

Igor Lazin: Törökországban

csillag1011.indd 72 2010.11.15. 13:13:57

TAMÁS ZSUZSA

Kész cirkusz!
Módra Ildikó: Trapp

„A ló mindig hálás. Hálás lény és hálás téma” – mondta Békés Pál, amikor Czigány Zoltán „egy nagy múltú irodalmi hagyomány nyomába indította mesekönyvének hőseit”. Ugyanehhez a hagyományhoz csatlakozik Módra Ildikó mesehőse is. Sok beszélő és egyéb csoda- (de mindenképpen mesebeli) ló után egy újabb kedves patás lépett a színre: Trapp.

Trapp, aki a *Piccolo Cirkusz Világszám!* társulat tagja volt, legszívesebben valóban színre lépne, vagyis porondra, ám mi, olvasók már csak azután találkozunk vele, hogy a Direktor feloszlatta a társulatot. A ló hálás, az ember kevésbé: Trapp a Talált Állatok Osztályán kénytelen új életet kezdeni.

Pukkedlizzek, sasszézzak, vagy mit csináljak? – kérdezi magától, ahogy bezárul mögötte az ajtó. És nemcsak magától, hanem távollévő kis barátjától, a kilencéves Lilitől is. Ám a cirkusz tündére, aki nem mutatványaival, csupán puszta lényével varázsolta el környezetét, ezúttal nem válaszol.

Trapp ugyan újdonsült lakótársaitól sem kap választ, az viszont hamar kiderül, hogy Sziszifusz, a karthauzi kék macska, Roki, a Nyakas kakasok rockegyüttes alapítója, Antónia, a szalagos kacsa (aki arra vár, hogy hattyú legyen belőle), Vilma és Aletta, a kutyák, vagyis a Talált Állatok Osztályának minden lakója szeretetre méltó, különös figura.

Trapp nekik mesél a múltjáról, cirkuszi tapasztalatairól, mindazokról, akik hajdan körülvették: így nemcsak a Talált Állatok Osztályának lakóit ismerjük meg, de a feloszlott cirkuszi társulat tagjait is. Ők sem kevésbé furcsa szerzetek. A Direktorról például megtudjuk, hogy hajdan ő volt Gusztávó, az Élő Ágyúgolyó, s a *Piccolo Cirkusz Világszám!* akkor jött létre, amikor egy szerencsétlen zuhanás után búcsút mondott az ágyúcsőnek.

Egyik este Bettina, a kisállatok telt keblű idomárnője is pórul járt; Dimitrijről, a bohócról is kiderül, hogy igazi arca nem csupa mosoly; a Bicebóca Kasszírnő kötéltáncos múltja is sántít… Mégsem hiányzik a történetekből a boldogság, s megtalálja zsák a foltját – például a bohóc (aki boldogságot) és a kasszírosnő (aki egészséges lábakat hazudott magának) egymás személyében.

Mialatt Trapp tanulságos történetekkel szórakoztatja társait, a kiskacsák is kikelnek a tojásból; büszke anyukájuk már nem is akar hattyú lenni, s őket is szebbnek látja minden hattyúnál. Nevet pedig a cirkusz ismerős-ismeretlen hőseiről kapnak.

A frissen szövődött barátságok nem feledtetik a régi, nagy barátságot; de nem kell félni, a kötet igazi happy enddel zárul, akkorával, hogy az már nem is születés-, hanem újjászületésnap. Kész cirkusz – mondhatnánk, ahogyan Trapp mondja (sóhajtja) is boldogan.

Naphegy Kiadó, 2010. 88 oldal (2990 Ft)

csillag1011.indd 73 2010.11.15. 13:13:57

MÓDRA ILDIKÓ

Trapp
(részlet)

1. fejezet
Egyértelműen ló

A nap unatkozott.

Fülledt, nyári délután volt, még a por is elnehezült az álmosságtól, és lustán szétterült az úton, és meg sem mozdult, a nap hiába piszkálta a sugaraival. Még egy cserfes szarka sem akadt, akinek fekete-fehér tollait összeborzolhatta volna. Már-már feladta a reményt, hogy valami érdekeset találjon a földi világban, amikor végre mozgást látott odalenn…

Az utca végén bukkantak fel, ketten voltak, lassan poroszkáltak, úgy helyezték a lábukat egymás után, mintha veszélyes terepen járnának, pedig nem volt alattuk semmi más, csak a délutáni szieszkéját élvező por. Úgy tűnt, mindkettőjüket lefoglalja valami fontos, emésztenivaló gondolat. Mi több, amikor ráfordultak a kocsifelhajtóra, amúgy sem szapora lépteiket még jobban visszafogták. Az egyikük már tétován nyújtotta kezét a zöldre festett kapun kornyadozó sárgaréz kilincs felé, amikor az ajtó hirtelen felpattant.

– Emmegmi??? – torlaszolta el a bejáratot egy szoknyába bújtatott kérdőjel.

A jó előre kigondolt magyarázat leszaladt a csizmaszárba, s onnan ki sem lehetett rugdosni, így a kérdőjel vitte a szót. A szó pedig akörül forgott, hogy sem bizonyos lovak, sem további állatmenekültek a portára be nem tehetik a patájukat vagy más erre alkalmas testrészüket. A kapun kívül rekedtek egyike ugyanis a ház gazdája volt, a kezében tartott szár végén pedig egy meglehetősen tanácstalan ló volt látható.

A nap feltette a lábát egy arra kóborló felhőre, és érdeklődve várta a folytatást. Rémlett neki, hogy egyszer, nagyon régen, már látott valami hasonlót, Trójában talán, ott is valami lovat kellett bejuttatni a kapun, de nem nagyon emlékezett, mi lett a történet vége…

Szőr Trapp, mert hogy ez volt a szebb napokat is megélt paripa becsületes neve, napok óta nem értette, mi történik vele. Csak azt gyanította, hogy pillanatnyilag nem sokra menne a tudományával. Bár kiváló eredményekkel dicsekedhetett trappban, galoppban és vágtában, ebben a szorult helyzetben mégis inkább igyekezett összehúzni magát.

Sikerült néhány lépést beljebb araszolniuk, úgy préselődött össze ló és ember, mintha réges-régi bajtársak volnának a veszedelemben. A magyarázat kárörvendően kuncogott a csizmaszárban, majd hanyatt vetette magát azzal a felkiáltással, hogy rá ma már úgysem lesz szükség, az akciót nélküle is végre tudják hajtani. A nap is elégedetten dőlt hátra, bár miután a párnának használt felhő időközben odébb úszott, csaknem lebucskázott az égről.

Szőr Trapp nem a származásának köszönhette nemesi címét, de miután széles körben kivívta a cirkuszi állatok elismerését, lovaggá ütötték.

– Üthettek volna kisebbet, úgy sajog a vállam – panaszolta még napokkal később is. Így lett Szőr Trapp. Ezután még nagyobb méltósággal viselte a tollas fejdíszt, a megfelelő

csillag1011.indd 74 2010.11.15. 13:13:58

vezényszóra elegáns mozdulatokkal heveredett le, zenére forgott, dobszóra pörgött, és sosem ijedt meg a közönségtől, az elefántoktól és a vihartól. Mindenkit elviselt a hátán, ha azt a mindenkit éppen nem Átoknak hívták. S volt még valami, ami világhíressé tette a cirkusz világában: képes volt kidobbantani a pontos időt. Ilyet talán még a sokat tapasztalt nap sem látott!

Ez a nemes lélek most azt vette észre magán, hogy kezd inába szállni legendás bátorsága. Szerencsére a gazdának végre sikerült előráncigálni valamicskét a magyarázatból: egy szülinapot emlegetett, meg valami szünidőt is…

Joggal merül fel hát a kérdés, hogy mit keres Szőr Trapp a poros utcában, a zöld kapuban, egy villámokat szóró tekintetű asszonysággal szemben. Az úgy volt, hogy Szőr Trapp cirkusza tönkrement. Csődbe jutott. A társulatnak befellegzett. Ha lett volna rolójuk, azt is lehúzták volna. Átoknak – a különleges jogokkal felruházott csimpánznak – szabad bejárása volt az emberek lakókocsijába. Egészen addig, persze, amíg valami rossz fát nem tett a tűzre. Ő hozta a hírt a szörnyről, aki be fogja kebelezni a cirkuszt.

– Az emberek mindinkább rá figyelnek – mesélte a jól értesült majom –, s ahelyett, hogy színültig töltenék az egyre foszladozó sátor nézőterét, inkább előtte ülnek, és a képernyőjét bámulják.

Hitték is, nem is az állatok, ezzel együtt a sátor tovább foszlott és szakadozott. Aztán a Direktor egy szomorú vasárnap szélnek eresztette a Piccolo Cirkusz Világszám! társulatát. Az embereknek persze könnyebb volt, a Direktor példának okáért elment Toszkánába olajbogyót termeszteni, a fiatalabbak pedig elszerződtek más, szerencsésebb sorsú cirkuszokhoz. Ahol még nincs foszlás, szakadozás, ahol télen fűt, nyáron hűt a sátor, s ahol még mindig tudnak a dobozszörnynél érdekesebbet mutatni.

A lap megrendelhető a szerkesztőség postacímén:
1410 Budapest, Pf. 200,
e-mailen a csillagszallo@oltalom.hu címen
vagy telefonon a 06-20-470-3434-es számon.
Féléves előfizetési díja 1100 Ft, éves előfizetési díja 2200 Ft.
A lap korábbi számai is megvásárolhatók.

csillag1011.indd 75 2010.11.15. 13:13:58

Szerzők

Árki Tibi 1977-ben született Szekszárdon, képzőművész, öncélú közmunkás.

Bánki György 1966-ban született Budapesten, pszichiáter, író.

Biczó Gabriella 1976-ban született Budapesten, újságíró.

Csillag Marci 1978-ban született Budapesten, újságíró, filmkritikus.

Györe Gabriella 1974-ben született Budapesten, újságíró, szerkesztő.

Hradeczky Kata 1987-ben született Budapesten, magyar és néprajz-kulturális antropológia szakos hallgató.

Igor Lazin 1964-ben született Novi Knezlecben (Szerbia), képzőművész, filmrendező.

Jónás Tamás 1973-ban született Ózdon, író, költő, drámaíró. Több verses- és prózakötete jelent meg, a legutóbbi *Önkéntes vak* címmel 2008-ban (Magvető Kiadó).

Kalász István 1959-ben született Budapesten. Tanár, televíziós szerkesztő. Két műfordítás-, három önálló kötete, egy megfilmesített forgatókönyve jelent meg.

Kiss Barnabás 1976-ban született Győrben, újságíró.

Kiss Géza 1970-ben született Budapesten, zenész, szellemi szabadfoglalkozású.

Kiss Ottó 1963-ban született Battonyán, költő, író, szerkesztő. Több verses- és prózakötete jelent meg, a legutóbbi *A nagypapa távcsöve* címmel egy gyerekeknek szóló verseskötet 2009-ben (Móra Könyvkiadó).

Kovai Cecília 1977-ben született Budapesten, kulturális antropológus.

Legát Tibor 1965-ben született Budapesten, író, újságíró, szerkesztő. Több könyve megjelent, a legutóbbi *Számos villamos* címmel 2010-ben, amelynek társszerzője volt (Jószöveg Műhely Kiadó).

Miklya Anna 1987-ben született Békéscsabán, költő, prózaíró, kritikus. Első regénye *Eloldozás* címmel 2010-ben jelent meg (Jelenkor Kiadó).

Schüttler Tamás 1947-ben született Budapesten, újságíró, publicista, szerkesztő.

Tamás Zsuzsa 1978-ban született Budapesten, szerkesztő, költő.

Vécsei Rita Andrea 1968-ban született Nagykőrösön, író, költő.

csillag1011.indd 76 2010.11.15. 13:13:58